

	Histoire d'un Conscrit de 1813
	Hfd. I VOORAF
	<p>Emile Erckmann (geboren in Phalsbourg in 1822, overleden in Lunéville in 1899) en Alexandre Chatrian (geboren in Soldatenthal in 1826, overleden in Villemomble, nabij Parijs, in 1890) komen beiden uit dit Elzas-Lotharingen dat, gelegen tussen Frankrijk en Duitsland, op de grote weg van de invasie, altijd het belangrijkste strijdtoneel is geweest van de oorlog tussen twee beschavingen en die afwisselend veroverd en verloren door Frankrijk en Duitsland en voortdurend de inzet vormt in deze strijd tussen twee rassen, echter al zijn individualiteit heeft behouden. Het is vooral deze individualiteit, eenvoud en rustieke moraal, die de twee samenwerkende schrijvers in hun werken probeerden te benadrukken en die ze op een bijzondere manier naar voren brachten in de <i>Histoire d'un Conscrit de 1813</i>, gepubliceerd in 1864.</p> <p>Maar daarnaast laten ze ons zien, dat de Elzas en zijn naïeve plattelandsbevolking ten prooi vallen aan alle rampen, die oorlog met zich meebrengt. Wanneer ze in de reeks nationale romans (<i>De dienstplichtige, Madame Thérèse, De invasie, Waterloo, Geschiedenis van een man van het volk, De blokkade van Phalsbourg, De oorlog</i>) de grote oorlogen van de revolutie en het rijk vertellen, zijn hun ogen eerder gericht op de ellende van het volk dan op de glorie van de zegevierende legers.</p>
	<p>Ook de oude horlogemaker Melchior Goulden verwoordt goed de mening van de auteurs als hij tegen Joseph Bertha zei: 'Als degenen die onze meesters zijn en die zeggen dat God ze op aarde heeft gezet om ons gelukkig te maken, zich in het begin van een het platteland, de arme oude mannen, de ongelukkige moeders wier hart en ingewanden ze als het ware zullen uitrukken om hun trots te bevredigen; als ze hun tranen konden zien en hun gekreun konden horen op het moment, dat iemand hen komt vertellen: 'Je kind is dood, je zult hem nooit meer zien! hij stierf onder de voeten van paarden, of verpletterd door een kogel of in een ziekenhuis, ver weg, nadat hij in stukken was gesneden met koorts, zonder troost, terwijl hij je riep alsof hij klein was!.... Als ze zich de tranen van deze moeders konden voorstellen geloof ik, dat geen enkele tranen genoeg zouden zijn om zo barbaars door te gaan.'</p> <p>Zo streefden de auteurs een drievoudig doel na: deze periode van gigantische strijd in diskrediet brengen, de moraal van Elzas-Lotharingen nieuw leven inblazen en republikeinse ideeën propageren.</p> <p>De originele vorm van hun gezonde en charmante werken, de bewonderenswaardige eenvoud van hun taalgebruik en hun stijl hebben Erckmann-Chatrian een ongewone populariteit gegeven.</p> <p>Hun samenwerking, die begon in 1847, eindigde in 1889 na een literaire ruzie.</p>
01	<p>Degenen die de glorie van keizer Napoleon in de jaren 1810, 1811 en 1812 niet hebben gezien, zullen nooit weten tot welke hoogte van macht een man kan stijgen. Toen hij de Champagne, Lotharingen of de Elzas doorkruiste, lieten de mensen, midden in de oogst of de druivenoogst, alles achter om hem tegemoet te rennen; sommigen kwamen uit acht en tien woonplekken; vrouwen, kinderen, oude mannen renden langs zijn pad, hun handen opstekend en schreeuwend: Lang leve de keizer! lang leve de keizer! Je zou gedacht hebben dat het God was; dat hij de wereld liet</p>

	<p>ademen en dat als hij helaas stierf, alles voorbij zou zijn. Sommige oudsten van de Republiek*, die hun hoofd schudden en de vrijheid namen om tussen de wijn** door te zeggen dat de keizer kon vallen, werden voor gek gehouden. Het leek onnatuurlijk en we hebben er zelfs nooit over nagedacht.</p> <p>Ik ging sinds 1804 in de leer bij de oude horlogemaker Melchior Goulden, in Phals-</p> <p>* oude soldaten, die de oorlogen onder de eerste Fransche Republiek (1792-1804) hadden meegemaakt. ** als ze een glaasje te veel gedronken hadden.</p>
02	<p>bourg. Omdat ik zwak leek en een beetje mank liep, wilde mijn moeder dat ik een gemakkelijker vak leerde dan de anderen in ons dorp; omdat we in Dagsberg alleen houthakkers, kolenbranders en houtsleders vinden. Meneer Goulden mocht mij graag. Wij woonden op de eerste verdieping van het grote huis, dat op de hoek tegenover de Boeuf-Rouge staat, vlakbij van de Porte de France.</p> <p>Hier hadden we vroeger prinses, ambassadeurs en generaals zien aankomen, sommigen te paard, anderen in rijtuigen, met prachtige kleding, pluimen, bont en medailles uit alle landen. En op de hoofdweg zag je koeriers, konvooien kruit, kanonskogels, kanonnen, caissons, cavalerie en infanterie voorbij komen! Wat een tijd, wat een beweging!</p> <p>Als de regimenten door de stad trokken, rolde vaak de grote overjas op de heupen, de tas op de rug, de hoge beenkappen, die tot aan de knieën reikten en het geweer naar believen, waardoor de stap werd verlengd, soms bedekt met modder, soms wit van het stof, vaak vroeg pater Melchior mij, na het zien van deze parade, dromerig: "Zeg, Jozef, hoeveel denk je, hebben we sinds 1804 voorbij zien komen? Oh! Ik weet het niet, meneer Goulden, ik zei hem, minstens vier- of vijfhonderdduizend. Ja tenminste!, zei hij. En hoeveel heb je er zien terugkomen?"</p>
03	<p>Ten begreep ik wat hij bedoelde en ik antwoordde hem: "Misschien keren ze terug via Mainz, of een andere route. Anders kan het niet!"</p> <p>Maar hij schudde zijn hoofd en zei: „Degenen, die je niet hebt zien terugkeren, zijn dood, net zoals honderden en honderdduizenden anderen zullen sterven als de goede Heer geen medelijden met ons heeft, want de keizer houdt alleen van oorlog! Hij heeft al meer bloed vergoten om zijn broeders kronen te geven dan onze grote revolutie om de mensenrechten te winnen."</p> <p>We gingen weer aan het werk en de overwegingen van de heer Goulden gaven mij stof tot nadenken.</p> <p>Ik hinkte wel een beetje met mijn linkerbeen, maar zoveel anderen met gebreken hadden toch hun reisroute ontvangen!</p> <p>Deze ideeën spookten door mijn hoofd en toen ik er lang over nadacht, voelde ik een grote droefheid. Dit leek mij verschrikkelijk, niet alleen omdat ik niet van oorlog hield, maar ook omdat ik met mijn nicht Catherine des Quatre-Vents wilde trouwen. Ze naderde haar achttiende verjaardag; Ik was negentien en tante Margrédel leek blij mij elke zondag vroeg in de ochtend te zien aankomen om met hen te lunchen en dineren.</p> <p>Iedereen wist dat we ooit zouden trouwen; maar als ik de pech had naar dienstplicht te gaan, was het allemaal voorbij. Ik wenste, dat ik duizend keer kreupel</p>
04	<p>was, omdat we in die tijd eerst jongens namen, daarna getrouwde mannen, zonder kinderen en ondanks mezelf dacht ik: "Zijn lammen beter dan getrouwde mannen? Konden ze mij niet bij de cavalerie plaatsen?" Alleen al het idee maakte me verdrietig: ik had al willen weglopen.</p>

	<p>Maar het was vooral in 1812, aan het begin van de oorlog tegen de Russen, dat mijn angst groeide. Van februari tot eind mei zagen we elke dag alleen regimenten en regimenten passeren: dragonders, kurassiers, schutters, huzaren, lansciers in alle kleuren, artillerie, genie, ambulances, karren voedsel, altijd maar door, als een rivier die stroomt en wiens einde we nooit zien.</p> <p>Alles stroomde onder de Porte de France door, stak de Place d'Armes over en volgde de hoofdweg en verliet de stad via de Porte d'Allemand.</p> <p>Eindelijk, op 10 mei van dit jaar 1812, vroeg in de ochtend, kondigden de kanonnen van het arsenaal de meester van allemaal aan. Ik sliep nog toen het eerste schot klonk, waardoor mijn raampjes trilden als een trommel en vrijwel onmiddellijk opende meneer Goulden, met de kaars aan, mijn deur en zei tegen mij: „Sta op... daar is hij! ”</p> <p>Wij openden het raam. Midden in de nacht zag ik in grote draf onder de Porte de France een honderdtal dragonders naderen, van wie er verscheidene fakkels droegen; ze kwamen langs met verschrikkelijk lawaai en getrappel en uit alle ramen</p>
05	<p>hoorden we eindeloze kreten: lang leve de keizer! lang leve de keizer!</p> <p>Ik keek naar het rijtuig, toen een paard op de paal van slager Klein viel, waar de ossen vastgebonden waren; de dragonders vielen als een massa, benen uit elkaar, helm in de goot en vrijwel onmiddellijk leunde er een hoofd uit het rijtuig om te zien wat er gebeurde, een grote, bleke, dikke kop, een plukje haar op zijn voorhoofd: het was Napoleon; hij hield zijn hand omhoog alsof hij een snufje tabak wilde pakken en zei abrupt een paar woorden. De dragonder, die naast de deur galoppeerde, boog zich voorover om hem te antwoorden. Hij pakte zijn muts en sloeg de hoek om, terwijl het geschreeuw toenam en het kanon donderde.</p> <p>Dit is alles wat ik zag.</p> <p>De keizer stopte niet bij Phalsbourg; terwijl hij al op weg naar Saverne snelde, vuurde het kanon zijn laatste schoten af. Toen werd de stilte hersteld, de mannen, die de wacht hielden bij de Porte de France, brachten de brug omhoog en de oude horlogemaker zei tegen mij:</p> <p>"Zag je het? Ja, meneer Goulden.</p> <p>‘Goed! hij zei: deze man houdt ons hele leven in zijn hand; hij hoeft maar naar ons te blazen en het zou voorbij zijn. Laten we de hemel zegenen. dat hij niet slecht is, want anders zou de wereld verschrikkelijke dingen zien.’”</p> <p>Hij leek helemaal dromerig; na een minuut voegde hij eraan toe:</p>
06	<p>‘Je kunt weer naar bed gaan; de klok slaat drie uur.’</p> <p>Hij ging terug naar zijn kamer en ik ging weer naar bed. De grote stilte buiten leek mij buitengewoon na al dit tumult en tot het ochtendgloren bleef ik over de keizer dromen. Ik dacht ook aan de dragonder en ik wilde weten of hij door die paal gestorven was. De volgende dag hoorden we, dat hij naar het ziekenhuis was gebracht en dat hij zou terugkeren.</p> <p>Vanaf die dag tot eind september werden er in de kerk veel Te Deums gezongen en elke keer werden er eenentwintig kanonschoten afgevuurd voor een nieuwe overwinning. Het was bijna elke ochtend; De heer Goulden riep onmiddellijk uit:</p> <p>‘Hé, Jozef; weer een strijd gewonnen! vijftigduizend man op de grond, vijftwintig vlaggen, honderd geweren! prima Alles is in orde, alles is in orde. - Het enige dat nu nog overblijft, is een nieuwe lichting heffing ter vervanging van degenen, die zijn omgekomen!’”</p>

	<p>Hij duwde mijn deur open en ik zag hem helemaal grijs, helemaal kaal, in hemdsmouwen, met blote nek, zijn gezicht aan het wassen in de wasbak.</p> <p>„Geloof u, meneer Goulden, zei ik in grote verwarring tegen hem, dat ze de kreupelen zullen meenemen?</p> <p>‘Nee, nee, zei hij vriendelijk, vrees niets, mijn kind; je kunt echt niet dienen. Wij zullen dit oplossen. Werk gewoon goed en maak je over de rest geen zorgen.” Toen kleepte hij zich aan om de klokken op te winden in de stad, die van de plaatselijke commandant, de burgemeester en andere vooraanstaande personen. Ik bleef thuis.</p>
07	<p>De heer Goulden kwam pas na het Te Deum terug; hij trok zijn grote bruine jas uit, stopte zijn pruik terug in de doos en trok zijn zijden muts weer over zijn oren, zeggende: „Het leger is in Vilna, - of in Smolensk, - dat heb ik net vernomen bij meneer de commandant.’God geve dat wij deze keer weer de overhand hebben en vrede sluiten; hoe eerder hoe beter, want oorlog is iets verschrikkelijks.”</p> <p style="text-align: center;">Hfd. II</p> <p>Het was op 15 september 1812, dat we hoorden van onze grote overwinning in Moskou. Iedereen juichte en riep: „Nu zullen we vrede hebben... nu de oorlog voorbij is...”</p> <p>Acht dagen later werd bekend dat we in Moskou waren; iedereen stelde zich de buit voor, die we zouden krijgen en we dachten dat dit de bijdragen zou verminderen. Maar al snel verspreidde zich het gerucht, dat de Russen hun stad in brand hadden gestoken en dat de onzen zich naar Polen zouden moeten terugtrekken als ze niet van de honger wilden omkomen. Daar spraken we alleen over in de herbergen, in de brouwerijen, in de graanhal, overal; we konden elkaar niet ontmoeten zonder elkaar onmiddellijk te vragen: „Nou... nou... het gaat slecht... de terugtocht is begonnen!”</p>
08	<p>De mensen waren bleek en voor het postkantoor wachtten honderden boeren van 's ochtends tot 's avonds, maar er kwamen geen brieven meer. Ik passeerde al deze mensen zonder er al te veel op te letten, omdat ik zoveel had gezien! En toen kreeg ik een idee dat mijn hart verblijdde en me alles prachtig liet zien.</p> <p>Je zult weten, dat ik Catherine al vijf maanden lang een prachtig cadeau wilde geven voor haar verjaardag, die op 18 december viel. Onder de horloges, die in het etalageraam van meneer Goulden hingen, bevond zich een heel klein exemplaar, iets heel moois, de kast in zilver, gestreept met kleine cirkels, waardoor hij schitterde als een ster.</p> <p>De eerste keer dat ik dit horloge zag, zei ik tegen mezelf: „Je zult het niet laten ontsnappen; het zal voor Catherine zijn. Als je elke dag tot middernacht werkt, zul je dat hebben.’ Meneer Goulden liet me na zeven uur voor eigen rekening werken. We hadden oude horloges om schoon te maken, drie opnieuw af te stellen, om op te winden. Het was een hoop moeite en toen ik dit werk had gedaan, betaalde pater Melchior mij redelijk. Maar het kleine horloge was vijfendertig frank waard, de nachtelijke uren, die ik moest besteden om het te krijgen, dat weet ik zeker als meneer Goulden had geweten, dat ik het wilde, dan had hij het mij zelf gegeven, maar ik had het niet zomaar gehad *, daar had ik naar gekeken;</p> <p>* Ik zou niet geduld hebben, dat hij er ook maar een halven cent minder voor gevraagd had.</p>
09	<p>Ik zei tegen mezelf: ‘Je moet hem verdiend hebben, zodat niemand er aanspraak op kan maken.’ Alleen had ik hem, uit angst dat iemand anders op het idee zou</p>

	<p>komen om hem te kopen, in een doos terzijde gelegd, tegen Pater Melchior zei ik, dat ik een koper kende voor dit horloge.</p> <p>Terwijl ik op deze manier aan het werk was en alleen aan mijn vreugde dacht, brak de winter eerder aan dan normaal, begin november. Binnen een paar dagen vielen alle bladeren, de aarde verhardde als steen en alles was bedekt met rijp: de tegels, de straatstenen en de ramen. Er moest dat jaar een vuur worden gemaakt om te voorkomen, dat de kou door de kieren naar binnen zou dringen! Toen de deur een seconde open bleef staan, was alle hitte verdwenen; het hout knetterde in de kachel; het brandde als stro terwijl het zoemde, en de schoorstenen trokken goed.</p> <p>Vaak, als het vuur goed knettert, stopte meneer Goulden plotseling met zijn werk en keek hij een ogenblik naar de witte ramen en riep uit: 'Onze arme soldaten! onze arme soldaten!' Hij zei dit met zo'n droevige stem. dat ik voelde dat mijn hart mij in de schoenen zonk en ik antwoordde: „Maar meneer Goulden, ze moeten nu in Polen zijn, in een goede kazerne; want het is onmogelijk om te denken, dat mensen zulke kou kunnen weerstaan.</p> <p>‘Zo koud! hij zei: ja, in dit land is het koud, heel koud, vanwege de bergluchtstromen en toch, wat is deze kou vergeleken met die in het noorden, in Rusland en Polen? God geve dat ze vroeg genoeg weg zijn Mijn God! mijn God!</p>
10	<p>... wat een zware last moeten die mannen dragen!”</p> <p>Na de vorst viel er zoveel sneeuw, dat de koeriers werden tegengehouden aan de kust van Quatre-Vents. Ik was bang, dat ik op haar verjaardag niet naar Catherine's huis zou kunnen gaan; maar twee compagnieën infanterie gingen erop uit met houwelen en maakten een weg in de verharde sneeuw om de rijtuigen te laten passeren en deze weg bleef tot begin april 1813.</p> <p>Catherine's verjaardag naderde echter met de dag en mijn geluk nam evenredig toe. Ik had de vijfendertig frank al, maar ik wist niet hoe ik meneer Goulden moest vertellen, dat ik het horloge wilde kopen: ik had al deze dingen graag geheim gehouden. Het stoorde me erg om erover te praten.</p> <p>Eindelijk, de dag vóór het feest, tussen zes en zeven uur 's avonds, terwijl we in stilte werkten, de lamp tussen ons in, kwam ik plotseling tot een besluit en zei: „Weet u, meneer Goulden, dat ik u vertelde over een koper voor het kleine zilveren horloge?</p> <p>Ja, Jozef, zei hij zonder gestoord te worden; maar hij is nog niet gekomen. Ik, meneer Goulden, ben de koper.’</p> <p>Toen stond hij verrast op. Ik haalde de vijfendertig frank tevoorschijn en legde ze op werkbank. Hij keek mij aan.</p>
11	<p>„Maar,' zei hij, dit is geen horloge voor jou, Joseph, wat je nodig hebt is een groot horloge, dat je zak goed vult en de seconden aangeeft. Deze kleine horloges zijn voor vrouwen."</p> <p>Ik wist niet wat ik moest antwoorden.</p> <p>Meneer Goulden begon, na een paar ogenblikken te hebben na gedaht te hebben, te glimlachen.</p> <p>„Ah! Nou, nou, zei hij, nu begrijp ik het, morgen is Catherine's verjaardag! Daarom heb je dag en nacht gewerkt! Hier, neem dit geld terug, ik wil het niet.’</p> <p>Ik was helemaal in de war.</p> <p>„Meneer Goulden, hartelijk dank, zei ik tegen hem, maar dit horloge is voor Catherine en ik ben blij dat ik het heb verdiend. U zou me pijn doen als U het geld weigerde; Dan zou ik het horloge niet willen hebben’.</p>

	<p>Hij zei niets meer en nam de vijfendertig frank aan. Toen opende hij zijn lade en pakte een mooie stalen ketting met twee kleine vergulde zilveren sleuteltjes, die hij aan het horloge bevestigde. Waarna hij zelf alles in een doosje sloot met een versiering van een roos. Hij deed dit langzaam, alsof hij ontroerd was; uiteindelijk gaf hij mij de doos.</p> <p>„Het is een mooi cadeau, Joseph, zei hij; Catherine moet zichzelf heel gelukkig prijzen met een minnaar zoals jij. Ze is een eerlijk meisje. Nu kunnen we gaan eten; dek de tafel, terwijl ik de stoofpot ga klaarmaken”.</p> <p>Dat deden we, waarna meneer Goulden een fles van zijn Metz-wijn uit de kast haalde, die hij bewaarde voor speciale gelegenheden, en we aten op een manier</p>
12	<p>als twee kameraden. Pas rond tien uur, toen de patrouille passeerde, die vanwege de extreme kou elke twintig minuten de posten afloste, legden we twee goede houtblokken in de kachel en gingen we eindelijk naar bed.</p> <p style="text-align: center;">Hfd. III</p> <p>De volgende dag, 18 december, werd ik rond zes uur 's ochtends wakker. Het was verschrikkelijk koud; mijn kleine raam was alsof het bedekt was met een laagje rijp. De dag ervoor had ik ervoor gezorgd dat ik mijn hemelsblauwe jas met kabeljauwstaart*, mijn broek, mijn geitenhaarvest, een wit overhemd en mijn prachtige zwarte zijden stropdas op de rugleuning van een stoel had gelegd. Alles was klaar; mijn goed gepoetste kousen en schoenen lagen aan het voeteneinde van het bed; Ik hoefde me alleen maar aan te kleden en ondanks dat bezorgden de kou, die ik op mijn gezicht voelde, de aanblik van deze ramen en de grote stilte buiten mij de rillingen van verwachting. Als Catherine niet jarig was geweest, zou ik daar tot het middaguur zijn gebleven; maar plotseling deed dit idee mij uit bed springen en snel naar de grote tegelkachel rennen, waar bijna altijd nog een paar sintels van de vorige avond in de as lagen. Ik vond er twee of drie, ik haastte me om ze te verzamelen en er aanmaakhout op te leggen en twee grote boomstammen, waarna ik weer mijn bed in dook.</p> <p>* lichtblauwe rok met lange, spits toeloopende panden.</p>
13	<p>Meneer Goulden was onder zijn grote gordijnen, met de deken over zijn neus getrokken en de katoenen muts over zijn ogen, even wakker geweest; hij hoorde mij en riep: „Joseph, in de veertig jaar, die we nog zullen hebben is het nog nooit zo koud geweest!”</p> <p>Ik antwoordde hem niet. Ik keek van een afstandje toe om te zien of het vuur aanging: de sintels bleven goed branden; we hoorden de kachel aangaan en plotseling lichtte alles op. Het geluid van de vlam bracht je in verrukking; maar het duurde ruim een half uur voordat ik de warme lucht een beetje voelde.</p> <p>Uiteindelijk stond ik op en kleepte me aan. Meneer Goulden was nog steeds aan het praten. Ik dacht alleen aan Catherine. En toen ik rond acht uur klaar was, wilde ik naar buiten gaan, toen meneer Goulden, die mij zag komen en gaan, uitriep: 'Joseph, waar denk je aan, jij ellendeling? Wil jij in die kleding naar Quatre-Vents?</p> <p>Maar je zou halverwege gestorven zijn. Kom in mijn kantoor, je neemt de grote jas, de wanten en de schoenen met dubbele zolen, gevoerd met flanel.'</p> <p>Ik vond mezelf zo knap dat ik overwoog of ik zijn advies zou opvolgen en toen hij dit zag, zei hij: 'Luister, gisteren is er een bevroren man gevonden aan de kust van</p>

	<p>Wéchem; Dr. Steinbrenner zei dat het klonk als een stuk droog hout als je erop klopte. Het was een soldaat. Hij had tussen zes en zeven uur het dorp verlaten,</p>
14	<p>om acht uur werd hij gevonden, dus het gaat snel. Als je bevroren neus en oren wilt hebben, ga dan gewoon zo naar buiten.</p> <p>Toen zag ik duidelijk dat hij gelijk had. Ik trok zijn grote schoenen aan, legde het touwtje van de wanten over mijn schouders en gooide de jas eroverheen. Zo vertrok ik, nadat ik de heer Goulden had bedankt, die mij had gewaarschuwd niet te laat terug te keren, omdat de kou 's nachts toeneemt en een groot aantal wolven de Rijn op het ijs moest zijn overgestoken.</p> <p>Ik was nog niet voor de kerk, toen ik de kraag van vossenleer van de jas al omhoog had gezet om mijn oren te sparen. De kou was zo bitter, dat het voelde als naalden in de lucht.</p> <p>Ondanks alles verwarmde de gedachte aan Catherine mijn hart en al snel ontdekte ik de eerste huizen van Quatre-Vents. De schoorstenen en rieten daken, rechts en links van de weg, staken nauwelijks boven de sneeuwbergen uit, en de mensen hadden langs de muren, tot aan het einde van het dorp, een greppel gegraven om naar elkaars huizen te gaan. Voor elke deur lag een baal stro, om te voorkomen dat de kou eronder zou komen.</p> <p>Bij de vijfde deur aan de rechterkant stopte ik om mijn wanten uit te doen, waarna ik heel snel die deur opende en sloot; het was het huis van mijn tante Grédel Bauer, de weduwe van Mathias Bauer en de moeder van Catherine.</p> <p>Terwijl ik bibberend binnenkwam en tante Grédel, die voor de haard zat,</p>
15	<p>haar grijze hoofd draaide, nogal verrast door mijn grote vossenhalsband, Catherine riep uit: "Het is Joseph!"</p> <p>En zonder twee keer om te kijken rende ze weg om me te kussen en zei: 'Ik wist dat de kou je er niet van zou weerhouden om te komen.'</p> <p>Ik was zo blij dat ik niet kon praten! Ik trok mijn jas uit, die ik met de wanten aan de muur hing, ik trok ook de grote schoenen van meneer Goulden uit en ik voelde dat ik helemaal bleek was van geluk. Ik had graag iets leuks willen zeggen, maar, omdat het niet kwam, zei ik plotseling: 'Hier, Catherine, hier is iets voor je verjaardag.'</p> <p>Ze kwam de tafel. Tante Grédel kwam ook kijken. Catherine maakte het koord los en opende het. Ik stond achter haar en mijn hart maakte een sprongetje; Ik was op dat moment bang, dat het horloge niet mooi genoeg was. Maar na een ogenblik, sloeg Catherine haar handen in elkaar en zuchtte zachtjes: 'Oh! mijn God! Hoe mooi is het!... Het is een horloge.'</p> <p>Ja, zei tante Grédel, dat is heel mooi; Ik heb nog nooit zo'n mooi horloge gezien... Het lijkt wel zilver.</p> <p>'Maar het is van zilver,' zei Catherine, terwijl ze zich omdraaide en naar mij keek om erachter te komen.</p> <p>Toen tante Grédel het horloge had gezien, zei ze: „Kom, laat mij jou ook kussen, Jozef! Ik zie heel duidelijk dat je veel hebt moeten sparen en werken voor dit</p>
16	<p>horloge en ik vind het heel mooi... dat je een goede werker bent en dat je ons eer bewijst.'</p> <p>Ik kustte haar met de vreugde van mijn ziel en vanaf dat moment tot het middaguur liet ik Catherine's hand nooit meer los: we keken elkaar blij aan.</p> <p>Tante Grédel kwam en ging rond de haard om een pannenkoeken te bereiden met gedroogde pruimen en koek gedoopt in kaneelwijn en andere goede dingen, maar we bestedden er geen aandacht aan en pas op het moment, dat de tante, nadat ze haar rode jas en zwarte klompen had aangetrokken, tevreden uitriep: "Kom, mijn</p>

	<p>kinderen, aan de tafel!" met de grote soepterrine, de kan wijn en de zeer ronde, gouden pannenkoeken, op een groot bord in het midden. Dit was voor ons een genoeg om te zien, en Catherine zei: „Ga daar zitten, Joseph, tegen het raam, zodat ik je duidelijk kan zien. Alleen jij moet het horloge bij mij omhangen, want ik weet niet wie ik het moet laten doen."</p> <p>Ik legde de ketting om haar nek en toen we gingen zitten, aten we met goede eetlust. Buiten hoorden we niets; het vuur knetterde in de haard. Het was erg gezellig in deze grote keuken en de grijze kat, een beetje wild, keek ons van verre aan, door de balustrade van de trap aan de achterkant, zonder naar beneden te durven komen.</p> <p>Catherine zong na het eten de aria Der liebe Gott. Ze had een zachte stem, die naar de hemel rees. Ik zong alleen maar zachtjes mee om haar te steunen.</p>
17	<p>Tante Grédel, die zelfs op zondag nooit stil kon blijven zitten, ging aan het werk. Het gezoem van het draaiende wiel vulde de stilte en we waren volledig ontroerd.</p> <p>Dit duurde tot vier uur in de avond. Toen begon het duister te vallen, de schaduwen kwamen door de kleine raampjes naar binnen en in de veronderstelling dat we spoedig zouden moeten vertrekken, gingen we bedroefd bij de haard zitten waar de rode vlam danste. Dit was al ruim een half uur aan de gang toen tante Grédel uitriep: „Joseph luister... het is tijd dat je vertrekt; de maan komt niet vóór middernacht op, het zal buiten spoedig donker zijn en in deze bittere kou gebeurt er zo snel iets ergs..."</p> <p>De grote schoenen, wanten en jas van meneer Goulden moesten weer worden aangetrokken.</p> <p>Ik had dit graag honderd jaar willen volhouden: helaas heeft mijn tante mij geholpen. Toen ik de grote kraag tegen mijn oren had, zei ze tegen mij: „Laten we kussen, Jozef."</p> <p>Ik kuste haar eerst, daarna Catherine, die niets meer zei. Daarna opende ik de deur, en de vreselijke kou, die binnenkwam, waarschuwde me plotseling, dat ik niet moest wachten. ‘Schiet op,’ zei mijn tante tegen me. Goedenavond Jozef, goedenavond! Catherine schreeuwde naar mij; Vergeet zondag niet te komen.”</p> <p>Ik draaide me om om met mijn hand te zwaaien en begon toen te rennen zonder op te kijken, de kou was zodanig, dat mijn ogen traanden achter de grote kraag.</p>
18	<p>Ik was al twintig minuten zo bezig en durfde nauwelijks adem te halen, toen een schorre stem, een dronken stem, mij vanuit de verte toeschreeuwde: Qui vive! (Wie daar? Rkv)</p> <p>Toen keek ik de grijze nacht in en zag ik, vijftig passen voor mij, de marskramer Pinnacle, met zijn grote capuchon, zijn ottermuts, zijn wollen handschoenen en zijn staf met ijzeren punt.</p> <p>Deze Pinnacle was de grootste bedelaar van het land; hij had het jaar daarvoor zelfs een slechte deal gehad met meneer Goulden, die van hem de prijs eiste van een horloge, dat hij op zich had genomen aan meneer Anstett, de priester van Homert, te geven en waarvan hij het geld in zijn zak gestopt en zei dat hij het aan mij had betaald. Maar hoewel deze boef zijn hand had opgestoken voor de vrederechter, M. Goulden wist anders, aangezien noch hij noch ik die dag het huis hadden verlaten. Bovendien had deze Pinnacle, omdat hij met Catherine wilde dansen op het Fête des Quatre-Vents, geweigerd, omdat ze het verhaal van het horloge kende en bovendien altijd aan mijn arm bleef hangen.</p> <p>Deze zeer vervelende bedelaar was boos op mij en hem daar plotseling midden op de weg te zien, ver van de stad en zonder enige hulp, maakte me niet erg blij. Gelukkig lag het kleine pad, dat rond de begraafplaats liep aan mijn linkerkant en</p>

	<p>zonder te reageren haastte ik me daarheen, terwijl de sneeuw bijna tot aan mijn maag reikte.</p>
19	<p>Toen riep hij, in de veronderstelling wie ik was, woedend: 'Ah! Ah! het is de kleine lamme... Stop!. stop!... Ik wens je een goede avond. Jij komt van Catherine, kijk uit voor dief!'</p> <p>Ik sprong als een haas over de stapels sneeuw. Hij probeerde mij eerst te volgen, maar zijn capuchon zat in de weg, daarom sloeg hij, toen hij zag dat ik terrein won, zijn beide handen om zijn mond en riep:</p> <p>„Het is allemaal hetzelfde, kreupel, het is allemaal hetzelfde... je zult je rekening allemaal hetzelfde hebben: de dienstplicht nadert... de grote dienstplicht van de eenogige, de kreupele en de gebochelde... Jij zal vertrekken. jij blijft daar met alle anderen.</p> <p>Tegelijkertijd vervolgde hij zijn weg, lachend als de dronkaard, die hij was en ik, die bijna geen kracht had om te ademen, bereikte de weg, bij de ingang van de sneeuwhoop en dankte de hemel, dat ik het steegje zo dichtbij had gevonden. Want deze Pinnacle, die erom bekend stond elke keer ,dat hij vocht zijn mes te trekken, had mij een zware klap kunnen geven.</p> <p>Ondanks de beweging, die ik mezelf zojuist had gegeven, zaten de ijsklompen onder mijn grote zolen en ik begon weer te rennen.</p> <p>Die nacht bevroor het water in de reservoirs van Phalsbourg en de wijn in de kelders, wat al zestig jaar niet meer was gezien.</p> <p>Bij de ingang van de stad, bij de eerste brug en onder de Duitse Poort, leek de stilte mij nog groter dan in de ochtend; de nacht gaf het iets verschrikkelijks. Een paar sterren schenen tussen de grote witte wolken, die zich ontvouwd en boven de stad.</p>
20	<p>Nergens in de straat ontmoette ik een enkele ziel en toen ik in ons steegje beneden aankwam, nadat ik de deur had gesloten, leek het mij, dat het daar warm was. Het kanaaltje op de binnenplaats dat langs de muur loopt, was echter bevroren. Ik wachtte even om op adem te komen en klom toen het donker in met mijn hand op de trapeuning.</p> <p>Toen ik de kamer opende, werd ik verrukt door de warmte van de kachel. Meneer Goulden zat in de fauteuil voor het vuur, zijn zwarte zijden pet in zijn nek getrokken en zijn handen op zijn knieën.</p> <p>„Ben jij dat, Jozef?’ zei hij tegen mij zonder zich om te draaien.</p> <p>‘Ja, meneer Goulden’, antwoordde ik, het is goed hier. Wat koud buiten! Zo’n winter hebben we nog nooit gehad.’</p> <p>‘Nee,’ zegt hij op serieuze toon, nee, het is een winter die we ons nog lang zullen herinneren."</p> <p>Toen ging ik het kantoor binnen om de jas, wanten en schoenen op hun plaats te leggen. Ik wilde hem net vertellen over mijn ontmoeting met Pinnacle, toen hij t mij vroeg: ‘Heb je plezier gehad, Jozef?’</p> <p>‘Oh! Ja. Tante Grédel en Catherine hebben mij vor u een compliment gegeven. Kom op, des te beter! zo veel beter!’ hij zei, ‘jonge mensen hebben reden om plezier te hebben; want als iemand oud wordt, geleden heeft, onrecht, egoïsme en tegenslag heeft gezien, is alles bij voorbaat bedorven."</p> <p>Hij zei deze dingen tegen zichzelf, kijkend naar de vlam. Ik had hem nog nooit zo verdrietig gezien en ik vroeg hem:</p>
21	<p>‘Bent u ziek, meneer Goulden?’</p> <p>Maar hij fluisterde, zonder mij te antwoorden: "Ja, ja, dit zijn de grote militaire naties... dit is de glorie!"</p> <p>Hij knikte en boog zich dromerig voorover, zijn grote grijze wenkbrauwen fronsten.</p>

	<p>Ik wist niet wat ik van dit alles moest denken, toen stond hij op en zei tegen zei: „Op dit moment, Joseph, huilen er vierhonderdduizend gezinnen in Frankrijk: ons Grote Leger is omgekomen in het ijs van Rusland; al deze mannen, jong en krachtig, die we twee maanden lang hebben zien passeren, liggen begraven in de sneeuw. Het nieuws kwam vanmiddag binnen. Als je daarover nadenkt, is het verschrikkelijk!’</p> <p>Ik was stil; Wat ik het duidelijkst zag, was dat we binnenkort een nieuwe dienstplicht zouden krijgen, zoals na alle campagnes en dat deze keer de lammen er wel eens bij zouden kunnen zijn. Ik werd er bleek van en de voorspelling van Pinnacle deed mijn haar rijzen op het hoofd.</p> <p>‘Ga weg, Joseph, ga rustig liggen,’ zei meneer Goulden tegen mij, ‘Ik heb geen slaap, ik blijf hier, dit alles maakt me van streek. Heb je niets gemerkt in de stad?’ ‘Nee, meneer Goulden.’</p> <p>Ik ging naar mijn kamer en ging naar bed. Lange tijd kon ik mijn ogen niet sluiten, terwijl ik droomde van de dienstplicht, van Catherine, van al die duizenden mannen begraven in de sneeuw, en zei tegen mezelf, dat ik er goed aan zou doen naar</p>
22	<p>Zwitserland te vluchten. Rond drie uur hoorde ik meneer Goulden op zijn beurt naar bed gaan. Een paar ogenblikken later viel ik in slaap dankzij de genade van God.</p> <p style="text-align: center;">Hfd. IV</p> <p>Toen ik de volgende dag, rond zeven uur, de kamer van meneer Goulden binnenging om weer aan het werk te gaan, lag hij nog in bed en was behoorlijk uitgeput.</p> <p>„Joseph, hij zei tegen mij: het gaat niet goed met mij, al deze verschrikkelijke verhalen hebben mij ziek gemaakt; Ik heb niet geslapen.’</p> <p>‘Zal ik we thee voor U zetten? , vroeg ik hem.</p> <p>‘Nee, mijn kind, nee, het heeft geen zin. Pook het vuur maar een beetje op, ik sta later op. Maar op dit tijdstip moeten we de klokken in de stad gaan verzetten, het is maandag. Ik kan daar niet heen, want als ik zoveel eerlijke mensen in zo’n verlatenheid zou zien, mensen die ik al dertig jaar ken, zou ik daar volkomen ongelukkig van worden. Luister, Joseph, pak de sleutel,s die achter de deur hangen en ga je gang, het zal wel goed gaan. Wat mij betreft, ik ga proberen te herstellen, een beetje te slapen... Als ik een uurtje of twee zou kunnen slapen, zou dat mij goed doen.’</p> <p>‘Het is in orde, meneer Goulden,’ zei ik, ‘ik ga meteen weg.’</p> <p>Nadat ik hout in de kachel had gedaan, pakte ik de jas en de wanten en trok de gordijnen dicht uit het bed van meneer Goulden en ik stak de sleutelbos in mijn zak.</p>
23	<p>Op de hoek van het stadhuis zag ik iets dat ik me mijn hele leven zal herinneren. Er was daar een grote aanplakbiljet; meer dan vijfhonderd mensen, stadsmensen en boeren, mannen en vrouwen, opeengepakt, allemaal bleek en met gestrekte nek, keken haar zwijgend aan als iets verschrikkelijks. Ze konden het niet lezen en af en toe zei de een of de ander in het Duits of Frans; „Ze zijn echter niet allemaal dood!...hij komt nog wel terug.”</p> <p>Anderen riepen: ‘Maar we kunnen niets zien, we kunnen niet dichterbij komen!’ Een arme oude vrouw achter haar hief haar handen op en riep: ‘Christophe... mijn arme Christophe!...”. Anderen, alsof ze verontwaardigd waren om het te horen, Zeiden: ‘Zwijg oude vrouw!’ Iedereen dacht alleen maar aan zichzelf.</p> <p>Achter hen kwamen nog anderen door de Duitse poort.</p> <p>Aan het einde kwam Harmentier, de stadssergeant, uit het gewelf van wachthuis en ging bovenaan de trap staan met een aanplakbiljet zoals die aan de muur, een paar soldaten volgden hem. Toen rende iedereen naar zijn kant, maar de soldaten duwden</p>

	<p>de eersten opzij en Harmentier begon dit biljet voor te lezen, die het 29e Bulletin heette en waarin de keizer vertelde dat tijdens de terugtocht elke nacht bij duizenden stierven. Hij zei niets over de mannen!</p>
24	<p>De stadssergeant las langzaam, niemand zei een woord, de oude vrouw, die geen Frans verstond, luisterde net als de anderen. Je zou een speld hebben horen vallen. Maar toen hij bij deze passage kwam: "Onze cavalerie was zo gedemonteerd* dat we de officieren, die nog één paard over hadden moesten samenbrengen om vier compagnieën van elk honderdvijftig man te vormen. De generaals vervulden de functies van de kapiteins en de kolonels, die van onderofficieren." Toen hij deze passage las, die meer zei over de ellende van het grote leger dan al de rest, klonk het geschreeuw en gekreun. Aan alle kanten vielen twee of drie vrouwen, die door andere armen ondersteund werden.</p> <p>Het is waar dat de aanplakbiljet zei: "De gezondheid van Zijne Majesteit is nog nooit zo goed geweest" en dat was een grote troost. Helaas kon het leven van de driehonderdduizend mannen, die in de sneeuw begraven lagen niet worden hersteld; ook de mensen, die anderen erg verdrietig achterlieten, kwamen met tientallen, die niets hadden gehoord en elk uur kwam Harmentier naar buiten om het bulletin voor te lezen. Dit duurde tot de avond en het was elke keer hetzelfde.</p> <p>Ik ging naar de commandant van de plaats. Toen ik zijn woonkamer binnenkwam, zag ik hem lunchen.</p> <p>* De cavalerie had zooveel paarden verloren, dat...</p>
25	<p>Hij was al een oude man, maar sterk, met een rood gezicht en een goede eetlust. "Ah! jij bent het!," zei hij: 'Dus meneer Goulden komt niet?' 'Nee, commandant, hij is ziek vanwege het slechte nieuws.' 'Ah! Nou... nou... dat begrijp ik', zei hij terwijl hij zijn glas leegde; 'Ja, het is jammer.'</p> <p>En terwijl ik de wereldbol van de klok optilde, voegde hij eraan toe: "Goed! Zeg tegen meneer Goulden, dat we wraak zullen nemen. We kunnen niet altijd de overhand hebben, verdomme! Al vijftien jaar dat we ze met vlag en wimpel leiden, is het eerlijk genoeg dat we ze dit kleine troostblad nalaten... En dan is onze eer veilig, we zijn niet verslagen, zonder de sneeuw en de kou zijn deze arme Kozakken er van gelust hebben * Maar een beetje geduld, de leiding zal spoedig weer aangevuld zijn en pas dan op!' Ik wond de klok op; hij stond op en kwam kijken, hij was een grote liefhebber van klokken. Hij kneep vrolijk in mijn oor en toen ik op het punt stond te vertrekken, riep hij, terwijl hij zijn grote overjas dichtknoopte, die hij had opengemaakt om te eten: „Zeg tegen meneer Goulden dat hij rustig kan gaan slapen, de dans zal in de lente weer beginnen. 'Ja, meneer', antwoordde ik, terwijl ik de deur sloot.</p> <p>* De arme kozakken zouden ervan gelust hebben.</p>
26	<p>Zijn grote gezicht en zijn goedgehumeerde voorkomen hadden mij een beetje getroost, maar in alle huizen waar ik daarna heen ging, werden alleen maar klachten gehoord. Vooral de vrouwen klaagden in eenzaamheid; de mannen zeiden niets en liepen met gebogen hoofd op en neer, zonder zelfs maar te kijken naar wat ik in hun huis deed.</p> <p>Uiteindelijk kwam ik aan bij het huis van meneer Féral, die Vlagdrager werd genoemd, omdat hij op vijfenveertigjarige leeftijd, als smid en lange tijd vader van</p>

	<p>een gezin, in 1892 de vlag van de Phalsbourg-vrijwilligers had gedragen en pas terug keerde pas na de campagne in Zürich. Hij had zijn drie jongens in het Russische leger: Jean, Louis en Georges Féral.</p> <p>Ik stelde me het verdriet van meneer Féral van tevoren voor, maar het was niets vergeleken met wat ik zag, toen ik zijn kamer binnenkwam. Deze arme oude man, blind en kaal, zat in de fauteuil voor de kachel, zijn hoofd leunend op zijn borst en zijn grote witte ogen wijd open alsof hij zijn drie jongens aan zijn voeten had zien liggen; hij zei niets, maar grote zweetdruppels liepen langs zijn voorhoofd naar zijn lange, dunne wangen en zijn gezicht was zo bleek, dat het leek alsof hij op het punt stond de geest te geven. Vier of vijf van zijn voormalige kameraden uit de tijd van de Republiek waren gekomen om hem te troosten. Ze stonden in volkomen stilte om hem heen, pijpen rokend en troosteloze gezichten trekkend.</p> <p>Van tijd tot tijd zei de een of de ander: 'Kom op, Feral, kom op, nietwaar?'</p>
27	<p>'Zijn wij niet langer veteranen van het leger van Sambre-et-Maas?'</p> <p>Of: 'Moed, Vaandeldrager, moed!... Hebben we de grote batterij Fleurus niet onderweg genomen?'. Of iets soortgelijks.</p> <p>Maar hij zei niets, alleen zuchtte hij van minuut tot minuut, zijn oude holle wangen puilden uit, toen boog hij zich voorover en de anderen maakten gebaren naar elkaar, knikkend met hun hoofd alsof ze wilden zeggen: 'Het gaat slecht.'</p> <p>Ik haastte me om de klok gelijk te zetten en te vertrekken, omdat het mijn hart verscheurde om deze arme oude man in zo'n toestand te zien.</p> <p>Toen ik thuiskwam, trof ik meneer Goulden aan bij zijn werkbank.</p> <p>'Hier ben je, Jozef,' zei hij; 'Goed gegaan?'</p> <p>Welnu, meneer Goulden, u had gelijk dat u thuis bleef: het is verschrikkelijk!'</p> <p>En ik vertelde hem alles tot in detail.</p> <p>Dus dekte ik de tafel en terwijl we in stilte aten, begonnen de kerkklokken te luiden.</p> <p>„Er is iemand gestorven in de stad,' zei meneer Goulden.</p> <p>“Ja. Ik heb nog niets over gehoord.”</p> <p>Tien minuten later kwam rabbijn Rôse binnen om een nieuw glas in zijn horloge te laten zetten. „Wie is er dood?’ vroeg meneer Goulden hem.</p> <p>‘Het is de oude Vaandeldrager.’</p> <p>‘Wat? Meneer Feral?’</p> <p>‘Ja, een half uur en twintig minuten geleden. Pater Desmarets en verscheidene anderen wilden hem troosten. Aan het einde vroeg hij hen om hem de laatste brief</p>
28	<p>voor te lezen van zijn zoon George, de commandant van de dragonders, die hem vertelde, dat hij hoopte hem volgend voorjaar te komen omhelzen met de epauletten van de kolonel op. Toen hij dit hoorde, wilde hij plotseling opstaan, maar hij viel achterover met zijn hoofd op zijn knieën: deze brief had zijn hart gebroken!</p> <p>Meneer Goulden dacht er niet over na. 'Hier, mijnheer Rôse,' zei hij, terwijl hij zijn horloge aan de rabbijn overhandigde; het is twaalf sous." M. Rôse ging naar buiten en we aten in stilte verder.</p> <p style="text-align: center;">Hfd. V</p> <p>Een paar dagen later kondigde de krant aan dat de keizer in Parijs was en dat de koning van Rome en keizerin Marie-Louise gekroond zouden worden. De heer Burgemeester, de heer plaatsvervangend burgemeester en de gemeenteraadsleden spraken alleen over de rechten van de troon en er werd zelfs uitdrukkelijk een toespraak gehouden in het gemeentehuis. Het was professor Burguet, de oudste, die</p>

	<p>deze toespraak hield en baron Parmentier, die hem voorlas. Maar de mensen waren niet ontroerd, omdat iedereen bang was om door de dienstplicht weggevoerd te worden. We dachten dat er veel soldaten nodig zouden zijn, dit is wat de wereld verontrustte en van mijn kant was ik zichtbaar aan het afvallen. Meneer Goulden zei tegen mij: 'Wees niet bang, Joseph, je kunt niet lopen. Bedenk, mijn kind, dat een wezen zo kreupel als jij op de weg zou blijven liggen bij de eerste stap.' Dit alles weerhield mij er niet van om bezorgd te zijn.</p>
29	<p>We dachten niet langer aan degenen uit Rusland, behalve aan hun families. De heer Goulden zei soms tegen mij als we alleen aan het werk waren: 'Als degenen, die onze meesters zijn, en die zeggen, dat God ze op aarde heeft gezet om ons gelukkig te maken, zich zouden kunnen voorstellen, dat aan het begin van een platteland de armen oude mannen, de ongelukkige moeders wier hart en ingewanden ze als het ware zullen uitrukken om hun trots te bevredigen; als ze hun tranen konden zien en hun gekreun konden horen op het moment, dat iemand hen komt vertellen: „Je kind is dood, je zult hem nooit meer zien!, hij stierf onder de voeten van paarden of verpletterd door een kogel of in een ziekenhuis, ver weg, - nadat hij in stukken was gesneden, - met koorts, zonder troost en je toeriep alsof hij klein was! Als ze zich de tranen van deze moeders konden voorstellen, geloof ik dat geen enkele barbaars genoeg zou zijn om door te gaan. Maar ze denken aan niets, ze geloven dat anderen niet zoveel van hun kinderen houden en dat ze mensen voor beesten houden! Ze hebben het mis: al hun grote genialiteit en al hun grote ideeën van glorie zijn niets, want er is maar één ding, waarvoor een volk moet marcheren, mannen, vrouwen, kinderen en ouderen en dat is wanneer we ze onze vrijheid aanvallen, zoals in 1799 samen sterven of samen winnen. Degene die achterblijft</p>
30	<p>is een lafaard. Hij wil dat anderen voor hem vechten... de overwinning is niet voor enkelen, maar voor iedereen, de zoon en de vader verdedigen hun gezin, als ze worden gedood, is dat een ongeluk, maar ze sterven voor hun rechten. Dit, Jozef, is de enige rechtvaardige oorlog, waarin niemand kan klagen. Alle anderen zijn schandelijk en de glorie, die ze brengen is niet de glorie van een mens, het is de glorie van een wild beest! Zo sprak de goede meneer Goulden tegen mij en ik dacht er net zo over als hij. Maar plotseling, op 8 januari, werd er een groot aanplakbiljet opgehangen aan het stadhuis, waarop we zagen dat de keizer, met een senatus-consulte *, zoals ze toen zeiden, aanvankelijk 150.000 dienstplichtigen uit 1813 zou bijeenbrengen, daarna 100 cohorten van het eerste verbod van 1812, die dachten dat ze al ontsnapt waren, daarna 100.000 dienstplichtigen van 1809 tot 1812, enzovoort tot het einde, zodat alle gaten gedicht zouden worden en zelfs wij een groter leger zouden hebben dan voordat hij naar Rusland ging. Toen dhr. Fouze, de glazenmaker, ons op een ochtend over dit aanplakbiljet kwam vertellen, viel bijna flauw, omdat ik tegen mezelf zei: 'Nu is iedereen aan de beurt: de vaders van gezinnen vanaf 1809; Ik ben verloren!' Meneer Goulden goot water in mijn nek; mijn armen hingen naar beneden, ik was zo bleek als de dood. * senaatsbesluit (zoo genoemd onder het eerste en het tweede keizerrijk).</p>
31	<p>Bovendien was ik niet de enige bij wie het aanplakbiljet aan het stadhuis een soortgelijk effect teweegbracht; in dat jaar weigerden veel jongeren te vertrekken. Sommigen braken hun tanden om te voorkomen dat ze de patronen zouden kunnen</p>

	<p>scheuren*; de anderen schoten hun duimen er aft met pistolen om te voorkomen dat ze een geweer konden vasthouden; anderen vluchtten het bos in; ze werden reactionairen genoemd en er waren niet genoeg gendarmes om achter hen aan te zitten.</p> <p>Op de dag van het aanplakbiljet ging ik naar Quatre-Vents; maar het was toen niet met de vreugde van mijn hart! Ik kon bijna niet op mijn benen staan en toen ik daar aankwam, niet wetend hoe ik ons ongeluk moest aankondigen, zag ik bij binnenkomst, dat iedereen thuis alles al wist, omdat Catherine bitter huilde en tante Grédél bleek was van verontwaardiging.</p> <p>Eerst omhelsen we elkaar in stilte en het eerste woord, dat tante Grédél tegen me zei, terwijl ze plotseling haar grijze haar achter haar oren streek, was: „Je gaat niet weg! Brengen deze oorlogen ons zorgen? De priester zelf zei dat het uiteindelijk te sterk was, dat we vrede moeten sluiten. Jij blijft! Ik wil niet dat je weggaat; je zult samen met Jean Kraft, Louis Bême en alle dapperste jongens hier het bos in vluchten; je zult naar de bergen gaan in Zwitserland en Catherine en ik</p> <p>* de patronen afbijten (het papier boven het buskruit in de patroon afscheuren).</p>
32	<p>zullen tot het einde bij je in de buurt blijven.'</p> <p>Toen hield tante Grédél uit eigen beweging haar mond. In plaats van een gewoon diner voor ons te maken, maakte ze een nog lekkerder diner voor ons dan de vorige zondag en zei op ferme toon tegen ons: „Eet, mijn kinderen, wees niet bang...dit zal allemaal veranderen."</p> <p>Ik keerde rond vier uur 's avonds terug naar Phalsbourg, iets rustiger dan toen ik vertrok. Maar toen ik door de Rue de la Munitionnaire liep, hoorde ik op de hoek van het college de trommel van de stadssergeant Harmentier en ik zag een grote menigte om hem heen. Ik rende om naar de berichten te luisteren en ik kwam precies op het moment aan, dat het begon.</p> <p>Harmentier las op dat de trekking van de dienstplicht op de 15e zou plaatsvinden op de senatus-consulte van de 3e. Het was de 8e, dus er waren nog maar zeven dagen over. Dit maakte mij van streek.</p> <p>Iedereen die erbij was, vertrok in volledige stilte. Ik keerde heel verdrietig naar huis terug en zei tegen meneer Goulden: „Aanstaande donderdag wordt er geloot’. Ah! hij zei: "we verspillen geen tijd... het is dringend." Het is gemakkelijk om een idee te krijgen van mijn verdriet gedurende die dag en de daaropvolgende dagen. Ik kon niet stil blijven. Ik zag mezelf voortdurend op het punt staan het land te verlaten.</p>
33	<p>Ik was van plan het bos in te rennen met gendarmes op mijn hielen die riepen: 'Halt! stop!' Toen stelde ik mij de eenzaamheid voor van Catherine, van tante Grédél, van meneer Goulden. Soms dacht ik, dat ik in een rij liep met een aantal andere ongelukkigen tegen wie geroepen werd: ‘Vooruit!... Met de bajonet!' terwijl de kanonskogels hele rijen ervan neermaaiden. Ik hoorde deze kanonskogels brullen en de kogels fluiten, eindelijk was ik in een erbarmelijke toestand.</p> <p>'Rustig maar, Joseph,' zei meneer Goulden tegen mij, ‘kwel jezelf niet zo. Bedenk dat er van alle dienstplichten misschien niet tien zijn, die even goede redenen kunnen geven als jij om te blijven. De chirurg zou blind moeten zijn om je te ontvangen. Bovendien zal ik de commandant van de plaats spreken. Kalmeer maar!’</p>

	<p>Deze goede woorden konden mij niet geruststellen. Zo bracht ik een hele week door in buitengewone trances en toen de dag van de trekking aanbrak, donderdagochtend, was ik zo bleek, zo verslagen, dat de ouders van dienstplichtigen in zekere zin mijn uiterlijk voor hun zoon benijdden. „Deze, zeiden ze tegen zichzelf, heeft geluk... hij zou op de grond vallen als hij erop zou blazen... Er zijn mensen die onder een geluksster geboren zijn!”</p> <p style="text-align: center;">Hfd. VI</p> <p>Het zou nodig zijn geweest om het stadhuis van Phalsbourg op de ochtend van 15 januari 1813, tijdens de trekking, te zien.</p> <p>* op de hielen gezeten door</p>
34	<p>Tegenwoordig heb je iets te verliezen bij de dienstplicht, om gedwongen te worden je ouders, je vrienden, je dorp, je ossen en je land in de steek te laten, om te gaan leren, God weet waar: „- <i>Een, twee!... Halt!... Hoofd rechts... hoofd links... vast!... presenteer geweer! etc.</i>” - Ja, het is iets, maar we komen er op terug; we kunnen met enig vertrouwen tegen onszelf zeggen: "Over zeven jaar zal ik mijn oude nest vinden, mijn ouders." Maar in die tijd, toen je de pech had te verliezen, was het voorbij, van de honderd keerde er vaak niet één terug.</p> <p>Op die dag moesten dus eerst die van Harberg, Garbourg en Quatre-Vents trekken, dan die van de stad en dan die van Wéchem en Mittelbronn.</p> <p>Vroeg in de ochtend stond ik op en met beide ellebogen op de werkbank begon ik al deze mensen te zien paraderen: deze jongens in blouses, deze arme oude mensen met katoenen mutsen en jasjes, deze oude vrouwen in jassen en wollen rokken, de rug gebogen, het gezicht verslagen, de stok of de paraplu onder de arm. Ze kwamen in gezinnen aan. De onder-prefect van Sarrebourg, gekleed met een zilveren halsband en zijn secretaris, die de dag ervoor in de Boeuf-Rouge had verbleven, keken ook uit het raam.</p> <p>Om ongeveer acht uur ging meneer Goulden na het ontbijt aan het werk. Ik had niets gegeten en was nog steeds aan het kijken, toen burgemeester Parmentier en zijn plaatsvervanger de onder-prefect kwamen halen.</p>
35	<p>Het loten begon om negen uur, en al snel hoorden we de klarinet van Pfifer-Karl en de viool van de grote Andrés door de straten weergalmen. Ze speelden de Zweedse mars. Het is op deze melodie, dat duizenden arme duivels voor altijd de oude Elzas verlieten. De dienstplichtigen dansten, ze zwaaiden arm in arm, ze slaakten kreten, die de wolken spleten en sloegen met hun hielen op de aarde, terwijl ze hun hoeden schudden in een poging vrolijk te lijken, terwijl ze de dood in hun ziel hadden. Maar dat is de mode en de grote Andres, droog, stijf, geel als hout met zijn mollige kameraad, met opgezwollen wangen tot aan zijn oren, leek op de wezens, die je naar het kerkhof brengen, onder elkaar kletsend over onverschillige dingen.</p> <p>Deze muziek, dit geschreeuw maakte me verdrietig. Ik had net mijn kostuum en mijn bevermuts aangetrokken om uit te gaan, toen tante Grédel en Catherine binnenkwamen en zeiden: „Hallo, meneer Goulden! We komen voor de dienstplicht.”</p> <p>Ik zag meteen hoeveel Catherine had gehuild.</p> <p>De heer Goulden zei tegen hen:</p> <p>‘Is het binnenkort tijd zijn voor stadsjongeren?’</p>

	<p>‘Ja, meneer Goulden,’ antwoordde Catherine met zwakke stem, die uit Harberg zijn klaar.</p> <p>“Goed, goed Wel, Joseph, het is tijd dat je gaat’, zei hij. ‘Maar wees niet boos. Wees niet bang. Deze loting, die je ziet, is alleen voor de vorm. We hebben al</p>
36	<p>een hele tijd niet meer gewonnen of als we winnen, worden we twee of drie jaar later ingehaald, alle resultaten zijn slecht! Als de beoordelingscommissie bijeenkomt, zullen we bekijken wat we het beste kunnen doen. Tegenwoordig is het een soort voldoening, die we mensen geven als ze meedoen aan de loterij en iedereen verliest.’</p> <p>‘Het maakt niet uit’, zei tante Grédel, ‘Jozef zal winnen.’</p> <p>‘Ja, ja’, antwoordde de heer Goulden glimlachend, “dat kan niet missen.”</p> <p>Dus ging ik uit met Catherine en de tante en we gingen terug naar het centrale plein, waar de menigte zich ophoopte. In alle winkels verdrongen zich tientallen dienstplichtigen, die linten kochten, rond de toonbanken, we zagen ze huilen, terwijl ze zongen als bezetenen. Anderen in de herbergen omhelsden elkaar snikkend, maar ze zongen altijd. Twee of drie muzikanten uit de omgeving waren gearriveerd en speelden met hartverscheurende en verschrikkelijke uitbarstingen.</p> <p>Catherine kneep in mijn arm, tante Grédel volgde ons. Voor het wachthuis zag ik al van verre de Pinnacle-venter, zijn open baal op een tafeltje en vlak ernaast, een grote paal versierd met linten, die hij aan dienstplichtigen verkocht.</p> <p>Ik haastte me om voorbij te gaan, toen hij tegen me riep: „Hé! Soldaat, stop! stop!... kom mee... Ik zal je een mooi lintje geven. Je hebt zelf een prachtig exemplaar nodig... het lint van degenen die winnen!”</p>
37	<p>Hij zwaaide een groot zwart lint over zijn hoofd en ik werd ondanks mezelf bleek. Maar toen we de trappen van het stadhuis opliepen, kwam er een dienstplichtige naar beneden: het was Klipfel, de smid uit Porte-de-France, hij had zojuist nummer 8 getrokken, en riep uit de verte: „,,Het zwarte lint, Pinnacle, het zwarte lint! Breng het hoe dan ook!”</p> <p>Hij had een donker gezicht en lachte. Zijn kleine broertje Jean zat achter hem te huilen en riep: „Nee, Jacob, nee, niet het zwarte lint!” Maar Pinnacle was het lint al aan de hoed van de smid aan het binden. terwijl hij zei: ‘Dit is wat we nu nodig hebben. We moeten allemaal rouwen!’” En met een wilde stem riep hij: Lang leve de keizer!</p> <p>Ik hield de hand van Catherine vast en heel langzaam kwamen we door deze menigte heen in de kamer waar de sub-prefect, de burgemeesters en de secretarissen op hun podium de cijfers hardop riepen, zoals je een oordeel uitspreekt, omdat alle cijfers waren echt veroordelen.</p> <p>We moesten lang wachten.</p> <p>Ik had geen druppel bloed meer in mijn aderen, toen mijn naam eindelijk werd afgeroepen.</p> <p>Zonder iets te zien of te horen liep ik naar voren, stak mijn hand in de doos en trok een nummer. De onder-prefect riep: “Nummer 17!”</p> <p>Toen vertrok ik zonder iets te zeggen, Catherine en tante achter me. Wij gingen naar beneden.</p>
38	<p>Toen ik even op adem kwam, herinnerde ik me dat ik nummer 17 had getrokken.</p> <p>Tante Grédel leek in de war. 'Ik had iets in je zak gestopt,' zei ze; maar die bedelaar uit Pinnacle heeft een slechte spreuk over je uitgesproken."</p> <p>Tegelijkertijd trok ze een stuk touw uit mijn achterzak. Wat mij betreft, grote zweedruppels rolden over mijn voorhoofd. Catherine was behoorlijk bleek en dus gingen we terug naar het huis van meneer Goulden.</p>

	<p>‘Welk nummer heb je Joseph?’ zei hij meteen tegen mij. ‘Zeventien,’ antwoordde tante, terwijl ze met haar handen op haar knieën ging zitten.</p> <p>Een ogenblik keek meneer Goulden bezorgd, maar toen zei hij:</p> <p>‘Hoeveel dit ook allemaal gaat, het is noodzakelijk om de dit te begrijpen. Dit betekent niets voor Jozef. Ik ga naar de heer Burgemeester, de commandant van de plaats. Dit is geen leugen, ik zeg dat Jozef kreupel is, de hele stad weet het, maar in de pers zouden we dat kunnen verdoezelen. Daarom ga ik ze zien. Maak je dus geen zorgen, herwin je zelfvertrouwen.’</p> <p>Deze woorden van de goede heer Goulden stelden tante Grédel en Catherine gerust, die vol goede hoop naar Quatre-Vents terugkeerden, maar voor mij was het iets anders: vanaf dat moment heb ik geen minuut meer rust gehad, dag noch nacht.</p> <p>Drie dagen na de trekking was de beoordelingsraad met alle burgemeesters aanwezig op het stadhuis en enkele notabelen, om indien nodig informatie te verstrekken.</p>
39	<p>De dag ervoor had meneer Goulden zijn grote bruine overjas en zijn mooie pruik aangetrokken om de klok van de burgemeester en die van de commandant van de plaats te gaan opwinden. Hij kwam terug met een lachend gezicht en zei tegen mij: ‘Het zal werken. De heer Burgemeester en de heer Commandant weten heel goed dat je kreupel bent: het is duidelijk, wat maakt het uit! Ze antwoordden me meteen: Hé! Meneer Goulden, deze jongeman is kreupel. Wat heeft het voor zin om ons over hem te vertellen? Maak je nergens zorgen over. Het zijn geen kreupelen, die we nodig hebben, het zijn soldaten.’</p> <p>Deze woorden brachten balsem in mijn bloed en die nacht sliep ik als een god. Maar de volgende dag kwam de angst weer bij mij terug, ik besepte plotseling hoeveel mensen vol gebreken toch vertrokken en hoeveel anderen de moed hadden hun eigen fouten te verzinnen om de raad te misleiden, bijvoorbeeld door schadelijke dingen te slikken, om zichzelf bleek te maken of om zijn been te binden om zichzelf spataderen te bezorgen of om doof, blind, imbeciel te handelen. En toen ik aan deze dingen dacht, huiverde ik, omdat ik niet kreupel genoeg was en ik besloot er ook zielig uit te zien. Ik had gehoord dat azijn maagpijn geeft en zonder waarschuwing van meneer Goulden slikte ik in mijn angst alle azijn door van het kleine oliekannetje van het oliespuitje. Toen kleepte ik mij aan, denkend dat ik eruitzag als een zak vuil, omdat de azijn erg sterk was en op mijn ingewanden werkte.</p>
40	<p>Maar toen ik de kamer van meneer Goulden binnenkwam, had hij mij nauwelijks gezien, toen hij riep: ‘Jozef, wat is er met je aan de hand? Je bent zo rood als een kreeft!’</p> <p>En ikzelf, nadat ik in de spiegel had gekeken, zag dat alles tot van mijn oren tot aan het puntje van mijn neus rood was. Toen werd ik bang, maar in plaats van bleek te worden, werd ik nog roder en riep ik troosteloos uit: ‘Nu ben ik verdwaald! Ik ga eruit zien als een jongen, die geen gebreken heeft en die het zelfs heel goed doet: het is de azijn die naar mijn hoofd stijgt.’</p> <p>‘Welke azijn?’ vroeg meneer Goulden.</p> <p>‘Die van de olieman, die ik dronk om bleek te lijken, zoals ze zeggen over juffrouw Scapp, de organiste. O God, wat had ik een slecht idee!’</p> <p>‘Dat zal je er niet van weerhouden kreupel te zijn, zei meneer Goulden; je wilde alleen de raad misleiden en dat is niet eerlijk! Maar nu is het half tien. Werner kwam me gisteren vertellen, dat je om tien uur zou komen... Schiet dus op.’</p>

	<p>Ik moest daarom in deze staat vertrekken; het azijnvuur kwam uit mijn wangen. *. Toen ik mijn tante en Catherine ontmoette, die op mij wachtten onder de boog van het stadhuis, herkenden ze me nauwelijks. ‘Wat zie je er blij en grappig uit!’ zei tante Grédel tegen mij.</p> <p>* mijn wangen waren vuurrood van den azijn.</p>
41	<p>Toen ik dit hoorde, viel ik bijna flauw, als de azijn mij ondanks mezelf niet had gesteund. Dus ging ik in buitengewone verwarring de trap op, zonder mijn tong te kunnen bewegen om te reageren. Zoveel afschuw voelde ik over mijn domheid. Boven werden al meer dan vijftientig dienstplichtigen ontvangen, die beweerden zwak te zijn en meer dan vijftientig anderen, gezeten op een bank tegen de muur, keken met hangende wangen naar de grond, terwijl ze op hun beurt wachtten. De oude gendarme Kelz liep met zijn grote gekrulde hoed heen en weer, zodra hij mij zag, bleef hij staan alsof hij verbaasd was en riep toen uit: ‘Alles op zijn tijd! Alles op zijn tijd! hier is tenminste iemand, die er geen spijt van heeft om te vertrekken, de liefde voor glorie straalt in zijn ogen.’ En hij legde zijn hand op mijn schouder en zei: ‘Dat is goed, Joseph. Ik voorspel je dat je aan het einde van de campagne korporaal zult zijn.’ ‘Maar ik ben een lamme!’ Ik huilde verontwaardigd. ‘Armsalig,’ zei Kelz knipogend en glimlachend, lamme! Het is allemaal hetzelfde, met zo'n uitstraling ga je altijd je eigen weg.” Hij was nauwelijks klaar met zijn toespraak, toen de kamer van de beoordelingsraad openging en de andere gendarme, Werner, zich naar buiten begaf en met harde stem riep: ‘Joseph Bertha!’ Ik ging naar binnen, zo hinkend als ik kon en Werner sloot de deur. Twee artsen, de heer de chirurg-majoor van het ziekenhuis en een andere in uniform, zaten</p>
42	<p>midden in de kamer te kletsen. Ze draaiden zich om en zeiden tegen mij: ‘Uitkleden.’ En ik kleedde me uit tot aan mijn shirt, dat Werner uittrok. De anderen keken naar mij. De onder-prefect zei: ‘Hier is een gezonde jongen.’ Deze woorden maakten mij boos. Desondanks antwoordde ik eerlijk: ‘Maar ik ben lam, sub-prefect.’ De artsen keken naar mij en degene van het ziekenhuis, met wie de commandant ongetwijfeld over mij had gesproken, zei: ‘Het linkerbeen is wat kort.’ ‘Goed.’ zei de ander, "het is stevig." Toen legde hij zijn hand op mijn borst: ‘Ademhaling is goed’, zei hij, ‘hoest.’ Ik hoestte zo licht als ik kon, maar hij vond nog steeds, dat ik een goede toon had en zei opnieuw: ‘Kijk eens naar deze kleur, dat is wat wij mooi bloed noemen.’ Dus toen ik zag, dat ik betrappt zou worden als ik niets zei, antwoordde ik: “Ik dronk azijn.’ ‘Ah’, zei hij, ‘dat bewijst dat je een goede maag hebt, aangezien je van azijn houdt. ‘Maar ik ben kreupel!’ Ik huilde, het speet me heel erg. ‘Goed! wees niet boos’, antwoordde deze man, ‘je been is sterk, daar kan ik voor instaan.’ ‘Dit alles, zei de burgemeester, verhindert niet dat deze jongeman sinds zijn geboorte mank loopt, een feit dat in heel Phalsbourg bekend is.’</p>

43	<p>‘Zonder twijfel’, zei de ziekenhuisarts onmiddellijk, ‘is het linkerbeen te kort, dit is een geval van vrijstelling.’</p> <p>‘Ja’, antwoordde de burgemeester, ‘ik weet zeker dat deze jongen geen lange wandeling kan verdragen, hij zou op weg blijven naar de tweede etappe.’</p> <p>De eerste dokter zei niets meer. Ik dacht dat ik al gered was van de oorlog, toen de onder-prefect vroeg mij: ‘Ben jij Jozef Bertha?’</p> <p>‘Ja, meneer de onder-prefect’, antwoordde ik.</p> <p>‘Welnu, heren,’ zei hij, terwijl hij een brief uit zijn portemonnee haalde, ‘luister.’</p> <p>Hij begon deze brief te lezen, waarin werd gezegd dat ik zes maanden eerder had gewed dat ik naar Saverne zou gaan en sneller terug zou komen dan Pinnacle, dat we deze reis samen in minder dan drie uur hadden afgelegd en dat ik had gewonnen.</p> <p>Het was helaas waar! Deze bedelaar uit Pinnacle noemde mij altijd kreupel en in mijn woede wedde ik tegen hem. Iedereen wist het, dus ik kon niet anders beweren.</p> <p>Terwijl ik in de war was, zei de eerste chirurg tegen mij: ‘Dat beantwoordt de vraag; aankleden.’</p> <p>En zich tot de secretaris wendend, riep hij uit: ‘Goed voor de dienst!’</p> <p>Ik kleepte me in vreselijke wanhoop aan.</p> <p>Werner haalde de volgende. Ik lette nergens meer op, iemand hielp me in de</p>
44	<p>mouwen van mijn jas. Plotseling stond ik op de trap en toen Catherine me vroeg wat er was gebeurd, slaakte ik een vreselijke snik. Ik zou helemaal zijn gevallen als tante Grédél mij niet had gesteund.</p> <p>We gingen aan de achterkant naar buiten en staken het pleintje over. Ik huilde als een kind en Catherine ook. Onder de markt, in de schaduw, bleven we staan en kusten elkaar.</p> <p>Tante Grédél riep: ‘Ah! de bandieten... ze ontvoeren nu zelfs de lammen en de kreupelen! Ze hebben alles nodig! Laat ze ons ook komen halen!’</p> <p>Mensen verzamelden zich en slager Sépel, die daar zijn vlees aan het snijden was, zei: ‘Moeder Grédél, in hemelsnaam, wees stil... Ze kunnen je in de gevangenis stoppen.’</p> <p>‘Hoi! Nou, stop me daar maar in’, riep ze, ‘laat me worden afgeslacht. Ik zeg dat mannen lafaards zijn, omdat ze deze verschrikkingen toestaan!’</p> <p>Maar toen de stadssergeant dichterbij kwam, vertrokken we samen huilend. We sloegen de hoek van café Hemmerlé om en gingen ons huis binnen. Mensen keken ons vanuit hun raam aan en zeiden tegen elkaar: ‘Hier gaat er weer eentje weg!’</p> <p>De heer Goulden, die wist dat tante Grédél en Catherine op de dag van de keuring bij ons zouden komen dineren, liet een gevulde gans en twee flessen goede Elzasser wijn uit de Mouton-d'Or halen. Hij was ervan overtuigd dat ik zou worden</p>
45	<p>afgekeurd. Dus wat was zijn verrassing groot, toen hij ons samen zo'n verdrietig zag binnen komen.</p> <p>„Wat is dat?” zei hij, terwijl hij zijn zijden muts op zijn kale voorhoofd zette en ons met grote ogen aankeek.</p> <p>Ik had niet de kracht om hem te antwoorden. Ik wierp mezelf op de stoel en barstte in tranen uit. Catherine ging naast me zitten, haar armen om mijn nek en ons snikken nam toe.</p> <p>Tante Grédél zei: ‘De bedelaars hebben hem gepakt.’</p> <p>‘Het is niet mogelijk!’ zei meneer Goulden, wiens armen naar beneden vielen.</p> <p>‘Ja, dat is het ergste wat je kunt meemaken’, zei de tante, ‘het toont echt de schurkenstreken van deze mensen.’</p>

	<p>En steeds levendiger wordend, riep ze: ,’Er komt dus geen revolutie meer! Deze bandieten zullen daarom altijd de meesters zijn!’</p> <p>‘Kom, kom, moeder Grédél, kalmeer,’ zei meneer Goulden. ‘In hemelsnaam, schreeuw niet zo luid. Joseph, vertel ons de dingen rustig. Ze hadden het mis, anders kan het niet... Dus de burgemeester en de ziekenhuisarts hebben niets gezegd?’</p> <p>Ik vertelde kreunend het verhaal van de brief en tante Grédél, die daar niets van wist, begon met opgeheven vuisten te schreeuwen:</p> <p>‘Ah! de bandiet! God geve dat hij nogmaals ons huis binnenkomt! Ik zal zijn hoofd splijten met mijn bijl.’</p> <p>De heer Goulden was ontsteld.</p>
46	<p>‘Hoe! je hebt niet geroepen dat het vals was! Hij zei: is dit verhaal waar?’</p> <p>En terwijl ik mijn hoofd boog zonder te antwoorden en hij mijn handen vastpakte, voegde hij eraan toe:</p> <p>‘Ah! Jeugd, jeugd, die aan niets denkt... Wat een onvoorzichtigheid... wat een onvoorzichtigheid!’</p> <p>Hij liep door de kamer, toen ging hij zitten om zijn bril af te vegen en tante Grédél zei: ‘Ja, maar dat zullen ze niet allemaal hetzelfde meemaken, hun slechtheid zal geen nut hebben, vanavond zal Jozef al in de bergen zijn, op weg naar Zwitserland.’</p> <p>Toen de heer Goulden dit hoorde, werd hij ernstig, hij fronste zijn wenkbrauwen en antwoordde even later: ‘Het is een ongeluk... een groot ongeluk... want Jozef is echt kreupel... We zullen hem later herkennen, hij zal geen twee dagen kunnen lopen zonder achter te blijven en ziek te worden. Maar het is verkeerd, moeder Grédél, als u zo spreekt en hem slecht advies geeft.’</p> <p>‘Slecht advies’, zei ze, ‘U bent dus ook vóór het afslachten van mensen, nietwaar?’</p> <p>‘Nee’, antwoordde hij, ‘ik hou niet van oorlogen, vooral niet van oorlogen waarbij honderdduizend mannen hun leven verliezen voor de glorie van één. Maar deserteurs worden overal veracht. Nadat we zoiets hebben gedaan, hebben we nergens meer wortels *, we hebben niet langer een vader, noch moeder, noch toren, noch vaderland...</p> <p>* na zulk een streek te hebben uitgehaald, kan men het nergens meer uithouden:</p>
47	<p>We achten onszelf niet in staat om de eerste van onze plichten te vervullen, namelijk ons land lief te hebben en te steunen, zelfs als het verkeerd is.’ Hij zegt na dit moment niets meer en ging met een serieuze uitdrukking aan tafel zitten. .</p> <p>‘Laten we eten,’ vervolgde hij na een korte stilte, de klok slaat twaalf uur. Moeder Grédél en Catherine, ga daar zitten.’</p> <p>Ze gingen zitten en wij aten. Ik dacht na over de woorden van meneer Goulden, die mij waar leken. Tante Grédél tuitte haar lippen en keek mij af en toe aan om te zien wat ik dacht. Aan het einde zegt ze: ‘Ik maak grapjes over een land, waar ze de vaders van gezinnen meenemen, nadat ze de jongens hebben ontvoerd! Als ik in de plaats van Joseph zou zijn, zou ik meteen vertrekken.’</p> <p>‘Luister, tante Grédél’, antwoordde ik, , u weet dat ik niets liever heb dan vrede en rust, maar ik zou niet willen wegrennen als een heimathslose in andere landen. Desondanks zal ik doen wat Catherine wil: als ze zegt dat ik naar Zwitserland moet gaan, zal ik gaan!...’</p> <p>Toen Catherine, die haar hoofd boog om zich te verstoppen, haar tranen zeiden zachtjes: ‘Ik wil niet dat iemand je een deserteur noemt.’</p>

	<p>‘Nou, dan zal ik doen zoals de anderen!’ Ik huilde. ‘Aangezien die van Phalsbourg en Dagsberg naar de oorlog vertrekken, zal ik vertrekken!’ De heer Goulden maakte geen opmerkingen. ‘Iedereen is vrij’, zei hij, ‘alleen ik ben... probeer te zien dat</p>
48	<p>Joseph net zo denkt als ik.’ Toen werd de stilte hersteld en rond twee uur stond tante Grédel op, pakte haar mandje. Ze leek neerslachtig en zei tegen mij: ‘Joseph, je wilt niet naar mij luisteren, maar dat is hetzelfde, met de wil van de Heer zal dit allemaal eindigen. Als God het wil, kom je terug en Catherine zal op je wachten.’</p> <p>Catherine wierp om mijn hals en begon weer te huilen en ik zelfs meer dan zij, zodat meneer Goulden zelf het niet kon laten om tranen te vergieten.</p> <p>Uiteindelijk gingen Catherine en haar moeder de trap af en van beneden riep de tante naar mij: ‘Probeer nog een of twee keer terug te komen bij ons, Jozef. Ja, ja,’ antwoordde ik en sloot de deur.</p> <p style="text-align: center;">Hfd. VII</p> <p>Sinds die dag had ik nergens meer zin in. Ik probeerde eerst weer aan het werk te gaan, maar voortdurend waren mijn gedachten ergens anders en meneer Goulden zelf zei tegen mij: “Joseph, laat maar...profiteer van de weinige tijd, die je nog bij ons kunt doorbrengen, ga naar Catherine en Moeder Grédel. Ik geloof nog steeds dat je veranderen zult, maar wat kunnen we weten? We hebben zoveel mensen nodig dat het dreigt aan te slepen*.”</p> <p>* dat loopt gevaar op de lange baan te worden geschoven.</p>
49	<p>Dus ging ik elke ochtend naar Quatre-Vents en ik bracht mijn dagen door met Catherine. We waren erg verdrietig en toch heel blij elkaar weer te zien. Catherine probeerde soms te zingen, zoals in goede tijden, maar plotseling begon ze te huilen. Toen huilden we samen en tante Grédel begon opnieuw de oorlogen te vervloeken, die iedereen ongeluk brengen. Ze zei dat de Raad van Herziening het verdiende om opgehangen te worden, dat al deze bandieten samenspanden om jouw bestaan te vergiftigen. Het verlichtte ons een beetje om haar te horen schreeuwen en we dachten dat ze gelijk had.</p> <p>‘s Avonds keerde ik rond acht of negen uur terug naar de stad, net toen de poorten dichtgingen en toen ik voorbijkwam, zag ik alle kleine herbergen vol dienstplichtigen en oude ontslagen soldaten, die samen dronken. De dienstplichtigen betaalden altijd, de anderen, met smerige politiepetten op hun oren en rode neuzen, krulden hun snorren en vertelden met majestueuze uitstraling hun veldslagen, hun marsen en hun duels.</p> <p>Dit duurde tot 25 januari. Dagenlang was een groot aantal Italiaanse dienstplichtigen, Piemontese en Genuese, in de stad aangekomen. Ze kregen elke dag oefening op het plein om in het gelid te lopen; Ze gingen de tekorten van het 6^e Ligne in Mainz aanvullen en rustten een beetje uit in de infanteriekazerne. De kapitein van de rekruten, wiens naam Vidal was, woonde boven onze kamer. Hij was een vierkante man, solide, heel standvastig en toch ook heel goed en heel eerlijk. Hij kwam langs om de wekker van zijn horloge te laten repareren en toen hij</p>
50	<p>hoorde dat ik dienstplichtig was en dat ik bang was om niet terug te komen, moedigde hij me aan door te zeggen dat alles slechts gewoonte wordt ...; dat we na vijf of zes maanden vechten en lopen alsof we soep aten en dat velen er zelfs zo aan</p>

	<p>gewend raken geweren om kanonnen op mensen af te vuren, dat ze zichzelf als ongelukkig beschouwen als ze dit genot niet hadden.</p> <p>Maar zijn manier van redeneren was niet naar mijn smaak, vooral omdat ik op een van zijn wangen vijf of zes grote poederkorrels zag, die diep in de huid waren doorgedrongen en waarvan hij mij uitlegde, dat ze uit een gewerschot vandaan kwamen, dat een Rus bijna onder zijn neus had afgeschoten.</p> <p>Een dergelijke toestand beviel mij steeds beter en aangezien er al enkele dagen waren verstreken zonder nieuws, begon ik te geloven, dat ik vergeten was. Tante zei zelf elke keer als ik naar hun huis ging: ‘Nou... nou... ze willen ons met rust laten’, toen ik op de ochtend van 25 januari op het punt stond naar Quatre-Vents te vertrekken. Meneer Goulden, die dromerig aan zijn werkbank zat te werken, dariide zich met tranen in zijn ogen om en zei tegen mij:</p> <p>‘Luister, Joseph, ik wilde je vannacht weer rustig laten slapen, maar dit moet je weten, mijn kind. Gisteravond kwam de kwartiermeester van de gendarmerie mij je routekaart brengen. Je vertrekt met de Piemontezen en de Genuezen en vijf of zes jongens uit de stad: de zoon Klipfel, de zoon Lærig, Jean Furst en Gaspard Zébédé.</p>
51	<p>Je vertrekt naar Mainz." Toen ik dit hoorde, voelde ik mijn benen trillen en ik ging zitten zonder een woord te kunnen zeggen. Meneer Goulden pakte de wegenkaart in prachtig handschrift uit zijn la en begon hem langzaam voor te lezen. Het enige dat ik me herinner, is dat Joseph Bertha, geboren in Dabo, kanton Phalsbourg, district Sarrebourg, werd opgenomen in het 6e Ligne en dat hij zich op 29 januari in Mainz bij zijn korps moest hebben gevoegd.</p> <p>Deze brief had een even slechte uitwerking op mij alsof ik van tevoren niets had geweten; Ik beschouwde dit als iets nieuws en was woedend.</p> <p>De heer Goulden zei na een ogenblik stilte opnieuw:</p> <p>‘De Italianen vertrekken vandaag, rond elf uur.’</p> <p>Toen werd ik wakker alsof ik uit een nare droom kwam en riep ik: ‘Maar dan zie ik Catherine niet meer?’</p> <p>‘Ja, Jozef, ja, , zei hij met trillende stem. ‘Ik heb moeder Grédel en Catherine op de hoogte gebracht. Dus, mijn kind, ze zullen komen, je kunt ze omhelzen voordat je weggaat.’</p> <p>Ik zag zijn verdriet en werd nog meer ontroerd, zodat ik heel veel moeite had om te voorkomen, dat ik in tranen uitbarstte. Na een minuut vervolgde hij: ‘Je hoeft je nergens zorgen over te maken, ik heb alles al voorbereid. En als je terugkomt, Jozef, als God wil dat ik nog steeds in deze wereld ben, zul je me nog steeds hier vinden.</p>
52	<p>Hier wil ik oud worden, mijn grootste geluk zou zijn geweest om jou als zoon te hebben, omdat ik in jou het goede hart en de goede geest van een eerlijk man vond. Ik zou je mijn zaak hebben gegeven... we zouden samen gelukkig zijn geweest... Catherine en jij zouden mijn kinderen zijn geweest... Maar aangezien het nu anders is, laten we afwachten. Dit alles is maar voor een korte tijd, je zult veranderd zijn, dat weet ik zeker, ze zullen snel zien dat je geen lange marsen kunt maken.’</p> <p>Terwijl hij sprak, hilde ik, met mijn hoofd op mijn knieën, zachtjes.</p> <p>Eindelijk stond hij op en haalde een soldatentas van koeienhuid uit de kast, die hij op tafel zette. Ik keek hem totaal neerslachtig aan en dacht aan niets anders dan het ongeluk van het vertrek.</p> <p>‘Hier is je rugzak’, zei hij, ‘ik heb alles erin gestopt wat je nodig hebt: twee linnen overhemden, twee flanellen vesten en de rest. Je ontvangt twee shirts in Mainz, meer heb je niet nodig; maar ik heb schoenen voor je laten maken, want niets is erger dan de schoenen van de foerier. Het is bijna altijd paardenleer, waar je voeten</p>

	<p>vreselijk warm van worden. Je staat niet al te sterk op je benen, mijn arme kind, je hebt tenminste dan die extra pijn niet. Nou, dat is het... dat is alles.'</p> <p>Hij zette de rugzak op tafel en ging weer zitten. Buiten konden we het komen en gaan horen van de Italianen, die zich klaarmaakten om te vertrekken. Boven ons gaf kapitein Vidal bevelen. Hij had zijn paard in de gendarmerie kazerne en zei tegen</p>
53	<p>zijn soldaat dat hij moest gaan kijken of hij goed met stro afgewreven was, of hij zijn haver had ontvangen. Al dit lawaai, al deze beweging had een vreemd effect op mij en ik kon nog steeds niet geloven, dat ik de stad moest verlaten. Terwijl ik dus in de grootste problemen zat, ging de deur open en Catherine stortte zich in de mijne verlangende armen en Moeder Grédel roept: 'Ik zei je dat je naar Zwitserland moest vluchten... dat deze bedelaars je uiteindelijk zouden meenemen... Ik zei het je toch... jij wil mij mij geloven.'</p> <p>'Moeder Grédel', antwoordde de heer Goulden onmiddellijk, 'om te vertrekken om zijn plicht te doen is niets zo'n groot ongeluk als verwacht te worden door eerlijke mensen. In plaats van al deze kreten en al deze verwijten, die nutteloos zijn, zou je er beter aan doen Jozef te troosten en te steunen.' 'Ah', zei ze, 'ik neem het hem niet kwalijk, Neen. ook al is het verschrikkelijk om dit alles te zien.'</p> <p>Catherine verliet me niet; ze ging naast me zitten en we omhelsden elkaar. 'Je komt terug,' zei ze.</p> <p>'Ja... ja,' fluisterde ik tegen haar en jij, jij zult altijd aan mij denken... je zult niet van een ander houden!'</p> <p>Toen snikte ze en zei: 'Oh! Nee, ik wil alleen maar van je houden!'</p> <p>Dit was al een kwartier aan de gang, toen de deur ging open en kapitein Vidal kwam binnen, zijn jas over zijn schouder gedrapeerd.</p>
54	<p>'Goed', zei hij, 'nou, en onze jongeman?'</p> <p>'Daar staat hij', antwoordde de heer Goulden.</p> <p>'Ah, ja', zei de kapitein, 'ze rouwen, het is heel simpel... ik herinner me dat... we laten allemaal iemand achter.'</p> <p>Vervolgens verhief hij zijn stem: 'Kom op, jongeman, heb moed! We zijn geen kind meer, verdomme!' Hij keek naar Catharina. 'Het maakt niet uit,' zei hij tegen meneer Goulden, 'ik begrijp dat hij niet graag weggaat.'</p> <p>De trommels sloegen van alle kanten en Kapitein Vidél voegde eraan toe: 'We hebben nog twintig minuten om te vertrekken.'</p> <p>En met een knipoog naar mij: 'Laten we het eerste appèl niet missen, jongeman,' zei hij, terwijl hij meneer Goulden de hand schudde.</p> <p>Hij ging, we konden zijn paard aan de deur horen stampen.</p> <p>Het weer was grijs, verdriet overweldigde mij. Ik kon Catherine niet loslaten. Plotseling begon het lawaai overal, alle trommelaars hadden zich op het plein verzameld. Meneer Goulden, die de rugzak onmiddellijk bij de riemen van de tafel pakte, zei op serieuze toon: 'Joseph; laten we nu afscheid nemen...het is tijd.'</p> <p>Ik stond bleek op en hij bond de rugzak om mijn schouders. Catherine zat met haar gezicht in haar schort te snikken. Moeder Grédel, staande, keek mij met opeengeklemdde lippen aan.</p>
55	<p>Het trommelen ging nog steeds door; plotseling was het stil.</p> <p>'Het appèl gaat beginnen,' zei meneer Goulden, terwijl hij mij kuste en plotseling barstte zijn hart: hij begon te huilen, noemde mij fluisterend zijn kind en zei tegen mij: 'Moed!'</p> <p>Moeder Grédel ging zitten. Terwijl ik me naar haar toe boog, nam ze mijn hoofd in haar handen en kuste me en riep: 'Ik heb altijd van je gehouden, Jozef, sinds je nog maar een kind was... Ik heb altijd van je gehouden! je hebt ons alleen maar</p>

	<p>vreugde gegeven en nu moet je vertrekken... Mijn God, mijn God, wat een ongeluk!' Ik huilde niet meer.</p> <p>Toen tante Grédel mij had losgelaten, keek ik naar Catherine, die zich niet bewoog en toen ik dichterbij kwam, kuste ik haar. Ze stond niet op en ik ging snel weg, omdat ik geen kracht meer had, toen ze met een hartverscheurende stem begon te roepen: 'Jozef!... Jozef!' Toen draaide ik me om; we wierpen onszelf in elkaars armen en nog een paar ogenblikken bleven we zo liggen snikken. Catherine kon zichzelf niet langer inhouden. Ik zette haar in de stoel en vertrok zonder mijn hoofd te durven omdraaien. Ik stond al op het plein, midden tussen de Italianen en een menigte mensen, die schreeuwden en huilden, terwijl ze hun jongens teruggedreven en ik zag niets, ik hoorde niets.</p> <p>Toen het trommelen weer begon, keek ik en zag dat ik tussen Klipfel en Furst stond, alle twee met een rugzak, hun ouders voor ons, op het plein, huilden alsof</p>
56	<p>ze op een begrafenis waren. Aan de rechterkant, vlakbij het stadhuis, zat kapitein Vidal, schrijlings op zijn kleine grijze merrie met twee infanterieofficieren te praten. De sergeanten riepen en wij reageerden. Ze riepen Zébédé, Furst, Klipfel, Bertha, we antwoordden net als de anderen. Toen beval de kapitein: 'Mas! en we vertrokken twee aan twee richting de Porte de France.</p> <p>Op de hoek van bakker Spiz riep een oude vrouw, op de eerste verdieping, met gesmoorde stem uit haar raam: 'Kasper! Kasper!'</p> <p>Ze was de grootmoeder van Zébédé; zijn kin trilde. Zébédé hief zijn hand op zonder te antwoorden, hij was ook erg verdrietig en boog zijn hoofd.</p> <p>Wat mij betreft, ik huiverde in afwachting, dat ik langs ons huis zou passeren. Toen ik daar langskwam, bezweken mijn benen; Ik hoorde ook iemand uit de ramen schreeuwen, maar ik draaide mijn hoofd in de richting van de Auberge du Bœuf-Rouge, het geluid van trommels smoorde alles.</p> <p>De kinderen renden achter ons aan en riepen: 'Daar gaan ze... Hé, daar is Klipfel, daar is Joseph!'</p> <p>Bij de Porte de France keken de wachters op een rij met wapens in hun armen naar ons marcheren. We gingen de Poort onder door, toen hielden onze trommels op en gingen we rechtsaf. Het enige, wat we konden horen, was het geluid van voetstappen in de modder, omdat de sneeuw aan het smelten was.</p> <p>We waren de boerderij van Gerberhoff gepasseerd en gingen vanaf de grote brug de heuvel af, toen ik iemand tegen mij hoorde praten. Het was de kapitein, die</p>
57	<p>vanaf zijn paard naar mij riep: 'Goede tijd, jongeman, ik ben blij met je!'</p> <p>Toen ik dit hoorde, kon ik het niet laten om nog meer tranen te vergieten en dat deed de grote Furst ook; we huilden terwijl we liepen. De anderen, zo bleek als de dood, zeiden niets. Bij de grote brug haalde Zébédé zijn pijp tevoorschijn om te roken. Voor ons liepen de Italianen met elkaar te praten en te lachen, nadat ze al drie weken aan dit bestaan gewend waren.</p> <p>Eenmaal aan de kust van Metting, ruim anderhalve kilometer van de stad, toen we op het punt stonden naar beneden te gaan, raakte Klipfel mijn schouder aan en draaide zijn hoofd om en zei tegen mij: 'Kijk daar eens...'</p> <p>Ik keek en zag Phalsbourg ver beneden ons, de kazerne, de kruitmagazijnen en de klokkentoren, helemaal grijs, de bossen rondom zwart. Ik had daar graag even willen stoppen, maar de troep marcheerde, het was noodzakelijk om te volgen.</p> <p style="text-align: center;">Hfd. VIII</p>

	<p>Diezelfde dag gingen we naar Bitche en de volgende dag naar Hornbach, Kaiserslautern, enz. Het weer was teruggekeerd naar sneeuw. Hoe vaak heb ik tijdens deze lange reis plezier gehad van de goede jas van meneer Goulden en zijn schoenen met dubbele zolen!</p> <p>We doorkruisten talloze dorpen, soms in de bergen, soms in de vlakten. Bij de ingang vanuit elk dorp bevestigden de trommelaars onze komst en sloegen de mars.</p>
58	<p>Daarna hieven we onze hoofden op, we hielden gelijke tred*, om eruit te zien als oude soldaten. Mensen kwamen naar hun kleine raampjes of liepen naar hun deur en zeiden: ‘Het zijn dienstplichtigen.’</p> <p>‘s Avonds bij de rustplaats waren we erg blij om onze vermoeide voeten te laten rusten, vooral ik. Ik kan niet zeggen, dat mijn been pijn deed, maar mijn voeten wel. Ah! Ik had nog nooit zo’n grote vermoeidheid gevoeld! Met ons logement biljet hadden we het recht op inkwartiering, maar de mensen gaven ons ook een plekje aan hun tafel. Bijna altijd hadden we gestremde melk en aardappelen, soms ook vers spek, trillend op een bord zuurkool. De kinderen kwamen naar ons toe, de oude vrouwen vroegen ons uit welk land we kwamen en wat we deden voordat we vertrokken. Daarna werden we naar het bed van de jongen gebracht. Met wat een geluk ging ik liggen! Wat had ik graag alle twaalf uur willen slapen! Maar 's morgens vroeg, bij zonsopgang, werd ik wakker door het getrommel. Ik keek naar de bruine balken van het plafond, de kleine raampjes bedekt met rijp en ik vroeg mezelf af: ‘Waar ben ik?’ Plotseling zei ik tegen mezelf: ‘Jij bent in Bitche, in Kaiserslautern... jij en je bent dienstplichtig!’ En al snel moest ik me aankleden, mijn rugtas pakken en rennen om aan het getrommel gehoor te geven.</p> <p>* wij liepen flink in den pas.</p>
59	<p>‘Goede reis’, zei de huisvrouw, die 's morgens vroeg wakker was. ‘Dank u wel,’ antwoordde de dienstplichtige. En wij vertrokken.</p> <p>‘Ja... ja... fijne reis! We zullen je nooit meer zien, arme duivel... Hoeveel anderen hebben hetzelfde pad gevolgd!’</p> <p>Ik zal nooit vergeten, dat ik in Kaiserslautern, op de tweede dag van ons vertrek, nadat ik mijn rugzak had losgemaakt om een wit overhemd aan te trekken, onder de overhemden een klein, tamelijk zwaar pakketje ontdekte en dat ik, nadat ik het had geopend, daar vierenvijftig frank in stukken van zes pond* vond en op het papier deze woorden van de heer Goulden: ‘Wees altijd goed en eerlijk in de oorlog. Denk aan je ouders, aan al degenen voor wie je je leven zou geven en behandel vreemden op een humane manier, zodat zij hetzelfde tegenover ons zullen doen. En moge de hemel je leiden... moge zij je behoeden voor gevaren! Hier is wat geld, Joseph. Het is goed om, ver weg van je dierbaren, altijd wat geld te hebben. Schrijf ons zo vaak als je kunt. Ik kus je, mijn kind, ik houd je dicht bij mijn hart.’</p> <p>Toen ik dit las, huilde ik en dacht: ‘Je bent niet helemaal in de steek gelaten op aarde... Goede mensen denken aan je! Hun goede adviezen zul je nooit vergeten.’</p> <p>* livre, verouderd woord voor franc.</p>
60	<p>Eindelijk op de vijfde dag, rond tien uur 's avonds, kwamen we Mainz binnen via zigzaggende bastions van aarde. *</p> <p>Toen moesten we de gelederen sluiten en gingen we in een sneller tempo verder, zoals gebeurt bij het naderen van een bolwerk. Wij waren stil. Op de hoek van een</p>

	<p>soort halve maan zagen we de stadsgracht vol ijs en voor ons een oude donkere deur, de verhoogde brug. Boven riep een schildwacht, zijn wapen in de aanslag, naar ons: ‘Wie is daar?’ De kapitein, alleen vooraan, antwoordde: ‘La France!’ ‘Welk regiment?’ ‘Rekruten van het 6e Ligne.’</p> <p>Er viel een grote stilte. De ophaalbrug ging omlaag, de mannen van de wacht kwamen ons bekijken. Eén van hen had een grote lantaarn bij zich. Kapitein Vidal deed een paar stappen naar voren om met het hoofd van de wacht te praten, waarna er tegen ons werd geroepen: ‘Wanneer je maar wilt.’</p> <p>Onze trommels begonnen te ratelen; maar de kapitein liet stokken weer op bergen en we gingen naar binnen, over een grote brug en door een tweede deur, die leek op de eerste. Toen waren we in de stad, geplaveid met grote glimmende stenen. We sloegen vijf of zes straathoeken om en al snel kwamen we op een klein pleintje uit voor een hoge kazerne, waar ze ons toeschreeuwden: ‘Halt!’</p> <p>* Aarden wallen met gebroken lijnen uitgebogen en bestemd om het terrein tusschen en vóór die werken gelegen te bestrijken en de nadering van den vijand te beletten. Zij vervangen de ronde torens waarmee vroeger de muren der steden versterkt werden.</p>
61	<p>Er was een gewelf in de hoek van de kazerne en in dit gewelf bevond zich een kantinière, die achter een tafeltje zat, onder een grote driekleurige parasol waaraan twee lantaarns hingen.</p> <p>Vrijwel onmiddellijk arriveerden er verschillende officieren, het waren commandant Gémeau en een paar anderen, die ik sindsdien ken. Ze schudden de kapitein lachend de hand. Toen keken ze naar ons en het appèl werd gedaan. Daarna kregen we ieder een kommiesbroodje en een verblijfsbiljet. We kregen te horen dat het appèl de volgende dag om acht uur zou plaatsvinden voor de distributie van wapens en ze riepen naar ons: ‘Verbreek de gelederen!’</p> <p>Maar waar moeten we heen met onze verblijfsbiljetten, midden in zo'n stad en vooral deze Italianen, die geen woord Duits of Frans kenden?</p> <p>Mijn eerste gedachte was om onder haar paraplu de kantinière te gaan bekijken. Ze was een mollige, mollige oude Elzasse en toen ik haar vroeg waar de Capuzigner Strasse was, antwoordde ze: ‘Waarop tracteer je mij?’</p> <p>Ik was verplicht ‘samen met haar een klein glaasje cognac te nemen, toen zei ze tegen mij: ‘Hier, recht voor ons, draai de hoek om aan de rechterkant en je vindt de Capuzigner Strasse. Goedenavond, dienstplichtige.’ Ze lachte.</p> <p>* waarop tracteer je me?</p>
62	<p>De grote Furst en Zébédé hadden ook hun biljet voor de Capuzigner Strasse, we vertrokken, nog steeds erg blij om onze zolen bij elkaar te slepen * in deze vreemde stad.</p> <p>Furst was de eerste, die zijn huis vond, maar het was gesloten en toen hij op de deur klopte, vond ik ook het mijne, waarvan de twee ramen aan de linkerkant glinsterden. Ik duwde tegen de deur, deze ging open en ik kwam in een donker steegje terecht, waar het naar vers brood rook, wat mij van binnen verheugde. Zébédé ging verder. Ik schreeuwde in het steegje: “Is daar niemand?”</p> <p>En vrijwel onmiddellijk verscheen er een oude vrouw met haar hand voor haar kaars, bovenaan een houten trap.</p> <p>‘Wat wil je?’ zei ze.</p> <p>Ik vertelde haar dat ik een verblijfsbiljet voor haar had. Ze kwam naar beneden en bekeek mijn biljet en zei toen in het Duits tegen mij: ‘Kom mee.’</p>

	<p>Dus ging ik de trap op. Toen ik voorbijkwam, zag ik door een open deur twee mannen het deeg roeren voor twee kneders **. Ik was bij de bakker en daarom sliep deze oude vrouw nog niet, ze had ongetwijfeld ook werk te doen. Boven nam ze me mee naar een vrij grote kamer met een goede tegelkachel en een bed achterin.</p> <p>* samen rond te slenteren. ** die deeg stonden te kneden in twee troggen.</p>
63	<p>‘Je komt laat aan’, vertelde deze vrouw mij. ‘Ja, we liepen de hele dag’, antwoordde ik, bijna zonder te kunnen praten: ‘Ik val om van de honger en vermoeidheid.’</p> <p>Toen keek ze mij aan en ik hoorde haar zeggen: ‘Arm kind! arm kind!’ Toen zette ze me bij de kachel neer en vroeg me: ‘Doen je voeten pijn?’ ‘Ja, al drie dagen.’</p> <p>‘Trek je schoenen uit’, zei ze, ‘en trek deze klompen aan. Ik kom zo terug.’ Ze liet de kaars op tafel staan en ging weer naar beneden. Ik deed mijn rugzak af en trok mijn schoenen uit. Ik had blaren en ik dacht: ‘Mijn God, mijn God... kunnen we zoveel lijden? Zou het niet beter zijn om dood te zijn?’</p> <p>Deze gedachte was onderweg al honderd keer bij me opgekomen, maar toen voelde ik me bij dit goede vuur zo moe, zo ongelukkig, dat ik voor altijd in slaap had willen vallen, ondanks Catherine, ondanks tante Grédel, meneer Goulden en al degenen, die mij het beste wensten. Ja, ik vond mezelf heel ellendig! Terwijl ik over deze dingen nadacht, ging de deur open en er kwam een lange, sterke man binnen, die al een grijs hoofd had. Het was er één, die ik beneden had zien werken. In zijn handen hield hij een kruik en twee glazen. ‘Welterusten’, zei hij, terwijl hij me serieus aankeek. Ik hief mijn hoofd op. De oude vrouw kwam achter deze man binnen, ze droeg een houten kom en plaatste die op de grond naast mijn stoel.</p>
64	<p>‘Neem een voetbad,’ zei ze tegen me, ‘dat zal je goed doen.’</p> <p>Toen ik dit zag, was ik ontroerd en ik dacht: ‘Er zijn toch goede mensen op aarde!’ Ik trok mijn kousen uit. Toen de blaren open waren, bloedden ze en de goede oude vrouw herhaalde: ‘Arm kind! arm kind!’</p> <p>De man zei tegen mij: ‘Uit welk land kom je?’ ‘Van Phalsbourg, in Lotharingen.’ ‘Ah! Oké,’ zei hij.</p> <p>Toen zei hij na een ogenblik tegen zijn vrouw: ‘Ga een van onze taarten halen, deze jongeman krijgt een glas wijn en dan laten we hem rustig slapen, want hij heeft rust nodig.’</p> <p>Hij schoof de tafel voor me weg, zodat ik met mijn voeten in de badkuip stond, wat goed voelde en ik voor de kan stond. Vervolgens vulde hij onze glazen met een goede witte wijn en zei tegen mij: ‘Proost!’</p> <p>De moeder was naar buiten gegaan. Ze kwam terug met een grote pannenkoek, nog warm en bedekt met verse, half gesmolten boter. Op dat moment voelde ik hoe hongerig ik was. Ik voelde me bijna onwel. Het leek erop dat deze goede mensen Dat zagen, want de vrouw zei tegen mij: ‘Voordat je gaat eten, mijn kind, moet je je voeten uit het water halen.’ Ze bukte zich en droogde mijn voeten af met haar schort, voordat ik begreep wat ze wilde doen.</p>
65	<p>Toen riep ik uit: ‘Mijn God, mevrouw, u behandelt mij als uw kind.’ Ze antwoordde even later: ‘We hebben een zoon in het leger.’ Ik hoorde haar stem trillen, toen ze deze woorden zei en mijn hart begon van binnen te snikken, ik dacht aan Catherine, aan tante Grédel en ik kon niets zeggen.</p>

	<p>‘Eet en drink,’ zei de man tegen mij, terwijl hij de pannenkoek aansneed. Dat deed ik, met een geluk dat ik nooit had gekend. Ze keken mij allebei ernstig aan. Toen ik klaar was, stond de man op: ‘Ja, zei hij, we hebben een zoon in het leger, hij is vorig jaar naar Rusland vertrokken en we hebben niets van hem gehoord... Deze oorlogen zijn verschrikkelijk!’ Hij praatte tegen zichzelf, terwijl hij dromerig rond liep, zijn handen gekruist op zijn rug. Ik voelde mijn ogen dicht gaan. Opeens zei de man: ‘We gaan, goedenavond!’ Hij ging; zijn vrouw volgde hem met de kruik. ‘Dankjewel!’, schreeuwde ik naar hen: ‘Moge God uw zoon terugbrengen!’ Toen kleepte ik me uit, ging liggen en viel in een diepe slaap.</p> <p style="text-align: center;">Hfd. IX</p> <p>De volgende dag werd ik rond acht uur wakker. Een trompet klonk als herinnering op de hoek van de straat Capuzigner Strasse.</p>
66	<p>Alles was druk: we hoorden paarden, koetsen en mensen voorbijkomen. Mijn voeten deden nog steeds een beetje pijn, maar dat was niets vergeleken met de andere dagen. Toen ik schone sokken had aangetrokken, leek het alsof ik herboren was, ik stond stevig op mijn benen en ik zei tegen mezelf: ‘Joseph, als dit zo doorgaat, word je een kerel, het is alleen de eerste stap die geld kost.’ Ik kleepte me aan in deze vrolijke stemming. De bakkersvrouw had mijn schoenen naast de oven laten drogen, nadat ze ze met hete as hadden gevuld, om te voorkomen dat ze verschrompelden. Ze waren goed ingevet en glanzend. Eindelijk pakte ik mijn rugzak en ging naar beneden zonder tijd te hebben om de goede mensen te bedanken, die mij zo goed hadden ontvangen, met de gedachte deze plicht na het appèl te vervullen. Aan het einde van de straat op het plein stonden veel van onze Italianen al bibberend rond de fontein te wachten. Furst, Klipfel en Zébédé arriveerden even later. Aan de ene kant van het plein konden we alleen kanonnen op hun steunen zien. Paarden arriveerden bij drinkbak, geleid door Badense huzaren. Enkele geniesoldaten en dragonders behoorden tot de groep. Onze trommels begonnen te roffelen. Iedereen keerde terug naar zijn gelederen. Kapitein Vidal arriveerde met zijn jas op zijn schouder. Er kwamen karren uit een boog aan de overkant en er werd geroepen, eerst in het Italiaans, daarna in het Frans, dat de wapens werden uitgedeeld we naar en dat iedereen de gelederen moest</p>
67	<p>verlaten als zijn of haar naam werd afgeroepen. De karren stopten tien passen verderop en het appèl begon. Ieder kwam op zijn beurt uit de gelederen en ontving een patroentas, een sabel, een bajonet en een geweer. Met onze hoeden, onze petten en onze wapens zagen we eruit als een echte bende bandieten. Ik kreeg een geweer, dat zo groot en zwaar was, dat ik het nauwelijks kon dragen en omdat de patroentas bijna op mijn kuit viel, liet sergeant Pinto me zien hoe ik de riemen moest inkorten. Na de wapens kwam er een caisson naar voren en we kregen vijftig patronen per man uitgedeeld, wat niet veel goeds voorspelde. Toen, in plaats van de gelederen te breken en ons terug te sturen naar ons onderkomen, zoals ik dacht, trok kapitein Vidal zijn sabel en riep: ‘Ga naar rechts...* vooruit... marcheer!’ En de trommels begonnen te roffelen. Ik vond het jammer, dat ik mijn gastheren niet op zijn minst kon bedanken voor het goede dat ze mij hadden gedaan. Ik zei tegen mezelf: ‘Ze zullen denken dat je ondankbaar bent!’ Maar dat weerhield me er niet van om de rij te volgen.</p>

	<p>We liepen door een lange, kronkelige straat en plotseling buiten de muren bevonden we ons vlakbij de Rijn, zover het oog reikte bedekt met ijs. Het was iets groots en oogverblindends.</p> <p>* rechts uit de flank!</p>
68	<p>Het hele bataljon daalde af naar de Rijn, die we overstaken. Aangekomen op de andere oever moesten we een kronkelend pad nemen tussen twee kleine heuvels.</p> <p>Zo liepen we vijf uur lang door. Soms ontdekten we rechts, soms links, dorpen en Zébédé, die naast me liep, zei tegen me: ‘Sinds we moesten vertrekken, vond ik het leuk omdat het oorlog wordt. We zien tenminste elke dag iets nieuws. Als we het geluk hebben om terug te komen, kunnen we allerlei soorten verhalen vertellen.’</p> <p>‘Ja, maar ik zou veel liever minder weten’, zei ik tegen hem: ‘ik leef liever voor mezelf dan voor anderen, die rustig thuis zitten, terwijl wij hier door de sneeuw ploegen.’</p> <p>‘Je kijkt niet naar de glorie’, zei hij: ‘toch is het iets: glorie.’</p> <p>Terwijl we over deze dingen en vele andere redeneerden, ontdekten we uiteindelijk een grote rivier, waarvan de sergeant ons vertelde, dat het de Main was en vlakbij deze rivier, een dorp aan de weg. We kenden de naam van dit dorp niet, maar daar stopten we.</p> <p>Ze gingen de huizen binnen en iedereen kon cognac, wijn en vlees kopen. Degenen die geen geld hadden, braken hun korst bruin brood *, terwijl ze naar de anderen keken.</p> <p>*aten hun stuk roggenbrood uit de vuist.</p>
69	<p>‘s Avonds, rond vijf uur, kwamen we aan in Frankfurt. Na het appèl leidden onze sergeanten ons in detachementen naar de kazerne. Het waren grote kamers met kleine ramen; tussen de ramen stonden de bedden.</p> <p>Sergeant Pinto hing zijn lantaarn aan de middelste pilaar, iedereen legde zijn wapens in een rek en deed vervolgens zonder een woord te zeggen zijn rugzak, blouse en schoenen weg. Zébédé was toevallig mijn bedgenoot. God weet dat we slaperig waren. Twintig minuten later lagen we allemaal te slapen.</p> <p style="text-align: center;">Hfd. X</p> <p>De dag na onze aankomst in Frankfurt schreef ik aan de heer Goulden, aan Catherine en aan tante Grédel, je kunt je voorstellen met welke tederheid.</p> <p>Ik schreef in onze kamer, onder mijn kameraden en de Phalsbourgeois lieten me allemaal complimenten toevoegen aan hun families. Het was in ieder geval weer een fijne tijd.</p> <p>Toen schreef ik naar Mainz naar de goede mensen van de Capuzigner Strasse, die mij op de een of andere manier van de eenzaamheid hadden gered. Ik vertelde hen, dat de gang van zaken mij had gedwongen om 's morgens onmiddellijk te vertrekken, dat ik had gehoopt ze weer te zien en te bedanken, maar dat ze, nadat het bataljon naar Frankfurt was gekomen, mij moesten vergeven.</p> <p>Diezelfde dag, in de middag, ontvingen we de kleding van het bataljon. Tientallen Joden arriveerden onder de arcades en iedereen verkocht hen hun burgerlijke</p>

70	<p>bezittingen. Ik bewaarde alleen mijn blouses, mijn sokken en mijn schoenen. Onze korporaals kregen toen meer dan een druppel, we moesten vrienden met ze worden, want 's morgens en 's avonds lieten ze ons de oefening op de binnenplaats vol sneeuw zien. De kantine medewerkster Christine zat nog steeds in haar hoekje, warm onder haar voeten. Ze hield rekening met alle jonge mensen * uit goede gezinnen, zoals ze degenen noemde, die niet naar geld keken. Hoe velen van ons lieten zich tot de laatste cent uitpersen, om onszelf jonge mensen van goede gezinnen te horen noemen!</p> <p>Ondertussen arriveerden er elke dag rekruten uit Frankrijk en karren vol gewonden uit Polen. Het was een konvooi dat nooit eindigde! Van al deze ongelukkige mensen hadden sommigen bevroren neuzen en oren, anderen een arm, weer anderen een been weg. We leggen ze in de sneeuw om te voorkomen dat ze in stukken vielen. Nooit hebben we mensen zo ellendig gekleed gezien met damesonderrokken, bontmutsen, kapotte shako's, Kozakkenjassen, zakdoeken en overhemden om hun voeten gedraaid. Ze kwamen uit de karren en keken je aan als wilde dieren, hun ogen in hun hoofd verzonken en de haren op hun gezicht overeind.</p> <p>Klipfel, Zébédé, Furst en ik gingen kijken naar deze ongelukkige mensen.</p> <p>* zij toonde zich beleefd en voorkomend jegens.</p>
71	<p>Ze vertelden ons over het hele debacle vanuit Moskou en ik zag toen duidelijk, dat het 29e Bulletin, zo verschrikkelijk, slechts de waarheid had verteld.</p> <p>Deze verhalen hebben ons opgezet tegen de Russen. Velen zeiden: 'Ach! We hopen dat de oorlog spoedig opnieuw begint. Ze zullen het deze keer moeilijk hebben...* het is nog niet voorbij... het is nog niet voorbij!'</p> <p>Hun woede kwam tot mij en soms dacht ik: 'Joseph, verlies je nu het hoofd? Deze Russen waren hun land aan het verdedigen, hun families, alles wat het meest heilig is voor de mensen in deze wereld. Als ze hen niet hadden verdedigd, zouden we ze terecht hebben veracht.'</p> <p>Op dat moment gebeurde er iets buitengewoons.</p> <p>Je zult weten dat Zébédé, mijn bedgenoot, de zoon was van de doodgraver van Phalsbourg en dat we hem onder elkaar wel eens noemden: 'Grafdelver'. Maar op een avond, na de exercitie, terwijl hij de binnenplaats overstak, riep een huzaar naar hem: 'Hé, Grafdelver, kom me helpen deze balen stro te slepen.'</p> <p>Zébédé, zich omdraaiend, antwoordde: 'Mijn naam is niet Grafdelver en je hoeft alleen maar zelf je balen stro te dragen! Beschouw je mij als een beest?'</p> <p>Toen riep de ander luider naar hem: 'Dienstplichtige, wil je komen, of wees voorzichtig!'</p> <p>* zij zullen ervan lusten.</p>
72	<p>Zébédé had met zijn grote haakneus, zijn grijze ogen en zijn dunne lippen geen goed karakter *. Hij benaderde de huzaar en vroeg hem: 'Wat zeg je, wat bedoel je?'</p> <p>'Ik zeg je dat je deze balen stro moet verplaatsen en snel, hoor je, dienstplichtige?'</p> <p>Hij was een oude man met een snor en grote, kortgeknipte rode bakkebaarden. ** Zébédé gaf hem een stomp met een houweel, maar de ander gaf hem twee grote slagen. Ondanks alles bleef de hand van Zébédé omhoog en aangezien dit geschil veel mensen had aangetrokken, zei de huzaar, zijn vinger opstekend, tegen hem: 'Dienstplichtige, morgenochtend hoor je van mij.'</p>

	<p>‘Dat is goed’, zei Zébédé, we zullen zien. Ik heb ook iets voor jou, ouwe.’</p> <p>Hij kwam mij dit onmiddellijk vertellen en ik, wetende dat hij alleen maar een houweel had vastgehouden, kon niet anders dan voor hem huiveren.</p> <p>‘Luister, Zébédé’, ik zei tegen hem: ‘het enige dat je nu nog hoeft te doen, aangezien je niet kunt deserteren, is deze oude man om vergeving gaan vragen. omdat al deze oude mensen vreselijke klappen hebben gekregen, die ze hebben meegebracht uit Egypte, Spanje en elders. Geloof me! Als je wilt, leen ik je een kroon om een fles voor hem te kopen, het zal hem zachter maken.’</p> <p>Maar hij keek donker en wilde er niets van horen.</p> <p>* hij was erg lastig en prikkelbaar. ** met kort geknipte rossige bakkebaarden.</p>
73	<p>‘In plaats van excuses te maken,’ zei hij, ‘ga ik mezelf liever meteen ophangen. Ik maak grapjes over alle huzaren bij elkaar. Als hij slagen krijgt, heb ik een lange arm en ik heb ook slagen aan het uiteinde van mijn sabel, slagen die zowel in zijn botten als in zijn vlees zullen doordringen.’</p> <p>Hij was nog steeds verontwaardigd over het bevel. Vrijwel onmiddellijk arriveerden de wapenmeesters Châzy, korporaal Fleury, Klipfel, Furst en Léger. Ze waren het allemaal met Zébédé eens en de schermmeester zei, dat er bloed nodig was om alles weg te wassen, dat het de eer van de nieuwe rekruten was om te vechten.</p> <p>Zébédé antwoordde dat de Phalsbourgeois nooit bang waren geweest voor een aderlating* en dat hij er klaar voor was. Toen ging de schermmeester op bezoek bij de kapitein van de compagnie, genaamd Florentin, een zeer magnifieke man die je je maar kunt voorstellen, lang, mager, breedgeschouderd, rechte neus en die de onderscheiding uit de handen van de keizer had ontvangen bij de slag bij Eylau. De kapitein vond het heel eenvoudig voor een blaasbalg om te vechten, hij zei zelfs dat het een goed voorbeeld zou zijn voor de dienstplichtigen en dat als Zébédé niet zou vechten, hij onwaardig zou zijn om in het 3e bataljon van het 6e te blijven.</p> <p>De hele nacht kon ik mijn ogen niet sluiten. Ik hoorde mijn kameraad snurken en ik dacht: „Arme Zébédé, morgenavond snurk je niet meer!” Ik huiverde dat ik sliep naast zo’n man, die een messentrekker was.</p>
74	<p>Uiteindelijk was ik net rond zonsopgang in slaap gevallen, toen ik plotseling een heel koude lucht voelde. Ik open mijn ogen en wat zag ik? De oude roodharige huzaar die de deken van ons bed had gehaald en zei: ‘Kom op, sta op, luie kerel, ik ga je leren hoe ik warm blijf.’</p> <p>Zébédé stond rustig op en antwoordde: ‘Ik sliep, veteraan, ik sliep.’</p> <p>De ander, die zichzelf veteraan hoorde noemen, wilde op mijn kameraad vallen, maar twee grote kerels, die als zijn getuigen dienden, hielden hem en bovendien waren alle Phalsbourgeois er ook.</p> <p>‘Eens kijken... laten we eens kijken... laten we opschieten!...’, riep de oude man. Maar Zébédé kleedde zich zonder haast aan. Na een moment zei hij: ‘Zullen we er toestemming voor krijgen deze kwartierplek te verlaten, oudjes?’</p> <p>‘Achter het arrestantenlokaal is een plek om te vechten’, antwoordde een van de huzaren.</p> <p>Het was een plek vol brandnetels en vanuit onze ramen konden we het heel goed zien, het was net beneden ons aan de rivierkant.</p>

	<p>Zébédé trok zijn overjas aan en zei, zich naar mij toegerend: ‘Joseph, en jij, Klipfel, ik kies jou als mijn secondanten.’ Maar ik schudde mijn hoofd. ‘Wacht, Furst, komt er aan’, zei hij.</p>
75	<p>En ze gingen allemaal samen de trap af. Ik dacht dat Zébédé verdwaald was. Dit maakte mij erg verdrietig en ik dacht: ‘Niet alleen zijn de Russen en Pruisen ons aan het uitroeien, de onze moeten er ook bij betrokken worden.’</p> <p>De hele kamer stond bij de ramen. Alleen ik, achterin, bleef op mijn bed zitten. Na vijf minuten werd ik bleek van het geluid van de sabels beneden. Ik had geen druppel bloed meer in mijn aderen. Maar het duurde niet lang, want plotseling riep Klipfel: ‘Touché!’</p> <p>Ik weet niet meer hoe ik bij een raam terecht kwam en toen ik over de anderen heen keek, zag ik de huzaar tegen de muur leunen en Zébédé opstaan, zijn sabel helemaal rood van het bloed. Hij was tijdens het gevecht op zijn knieën uitgegleden. De sabel van de oude man, die brak, was door zijn schouder gegaan en hij had, zonder een seconde te verliezen, de zijne in de buik van de huzaar gestoken. Als hij niet het geluk had gehad om uit te glijden, zou de oude man zijn hart doorboord hebben.</p> <p>Dit is wat ik hieronder in één oogopslag zag.</p> <p>De huzaar zakte tegen de muur, zijn secondanten steunden hem bij de armen en Zébédé, doodsbleek, keek naar zijn sabel, terwijl Klipfel hem zijn overjas overhandigde.</p> <p>Bijna onmiddellijk hoorden we het reveil en gingen we naar het ochtendappèl. Dit gebeurde op 18 februari. Diezelfde dag kregen we de opdracht om onze koffers te pakken en vertrokken we uit Frankfurt naar Seligenstadt, waar we tot 8 maart bleven.</p>
76	<p>Nu kenden alle rekruten de geweerhandelingen en pelotonschool*. Vanuit Séligenstadt vertrokken we op 9 maart naar Schweinheim en op 24 maart 1813 schoof bataljon in elkaar met de divisie in Aschaffenburg, waar maarschalk Ney ons schouwde.</p> <p>De kapitein van de compagnie heette Florentin; luitenant Bretonville, de commandant van het Gémeau-bataljon, kapitein adjudant-majoor Vidal, de kolonel van het Zapfel-regiment, de generaal van de brigade Ladoucette en de generaal van de divisie Souham: elke soldaat moet dit weten, als hij niet wilde marcheren als een blinde.</p> <p style="text-align: center;">Hfd. XI.</p> <p>Het smelten van de sneeuw was op 18 of 19 maart begonnen. Ik herinner me dat tijdens de grote herziening van Aschaffenburg, op een groot plateau vanwaar de Main te zien is zover het oog reikt, de regen niet ophield met vallen van tien uur 's ochtends tot drie uur 's nachts. middag. We hadden een kasteel aan onze linkerkant, waar mensen heel op hun gemak door hoge ramen keken, terwijl het water langs onze schoenen liep. Rechts borrelde de rivier, die als door een mist te zien was. Om onze ideeën verder op te frissen, werd er elk moment tegen ons geroepen: “Draag wapens! Wapenarm!”</p> <p>De maarschalk kwam langzaam naar voren, midden in zijn staf. Wat troostte Zébédé</p> <p>* Presenteert geweer! Aan den schouder geweer</p>

77	<p>het was dat we de dapperen van de dapperen zouden zien. Ik dacht: 'Als ik hem bij het vuur zou kunnen zien, zou dat mij meer plezier doen.'</p> <p>Eindelijk kwam hij bij ons aan en ik zie hem nog steeds voor me met zijn grote, doorweekte hoed, zijn blauwe jas bedekt met borduursels en zijn grote laarzen. Hij was een knappe man en leek vreselijk solide. Hij was niet trots, want toen hij voor de compagnie langs liep en de kapitein hem de wapens presenteerde, draaide hij zich plotseling om op zijn hoge paard en zei hardop: 'Hé, dat is Florentin!'</p> <p>Toen stond de kapitein rechtop zonder te weten wat hij moest zeggen. Het leek erop dat hij en de maarschalk in de tijd van de Republiek samen gewone soldaten waren geweest. De kapitein antwoordde aan het einde: 'Ja maarschalk, het is Sébastien Florentin'.</p> <p>'Mijn hemel, Florentin', zei de maarschalk, terwijl hij met zijn arm richting Rusland uitstrekke, 'ik ben blij je weer te zien, ik dacht dat je daar lag.'</p> <p>Ons hele gezelschap was blij en Zébédé zei tegen mij: 'Dit is wat een man wordt genoemd, ik zou mijn hoofd voor hem breken!'</p> <p>Ik begreep niet waarom Zébédé zijn hoofd wilde laten breken, omdat de maarschalk 'hallo' had gezegd tegen zijn oude kameraad.</p> <p>Dit is alles wat er in Aschaffenburg gebeurde.</p> <p>'s Avonds keerden we terug om soep te eten in Schweinheim, een plaats rijk aan wijn, hennep en tarwe, waar bijna iedereen ons onvriendelijk aankeek.</p>
78	<p>We logeerden met zijn drieën of vieren in de huizen als ingekwartierde soldaten, en we aten elke dag vlees, rundvlees, spek of schapenvlees. Het dagelijks brood was erg lekker en de wijn ook.</p> <p>Ten slotte was ik van mijn kant erg blij, dat ik op deze manier goed onthaald werd en dit laatste had ik graag voor de hele campagne gezien. Twee dienstplichtigen uit Saint-Dié waren bij mij bij de postmeester van het dorp, wier paarden bijna allemaal waren gevorderd voor onze cavalerie. Dit kon hem niet in een goed humeur brengen, maar hij zei niets en rookte van 's ochtends tot 's avonds zijn pijp achter het fornuis.</p> <p>Op de avond van de vierde dag, toen we het avondeten aan het afronden waren, arriveerde er rond zeven uur een oude man met een wit hoofd en een volkomen respectabel gezicht. Hij begroette ons en zei toen in het Duits tegen de postmeester: 'Zijn dit nieuwe rekruten?'</p> <p>'Ja, meneer Stenger, antwoordde de ander, 'van deze mensen komen we nooit meer af. Als ik ze allemaal zou kunnen vergifigen, zou het snel gebeuren.'</p> <p>Ik draaide me stilletjes om en zei tegen hem: 'Ik versta Duits, zeg zulke dingen niet.'</p> <p>De postmeester had mij gehoord en zijn grote pijp viel bijna uit zijn hand. 'U bent erg onzorgvuldig met uw woorden, meneer Kalkreuth', zei de oude man, 'indien iemand anders dan deze jongeman je had je gehoord, denk erover na wat er dan met je zou gebeuren.'</p>
79	<p>'Het is een manier van spreken', antwoordde de dikke man. 'Wat wil je? als je jarenlang wordt beroofd, weet je uiteindelijk niet meer wat je moet zeggen en spreek je voor je beurt.'</p> <p>De oude man, die niemand minder was dan de pastoor van Schweinheim, kwam mij toen begroeten en zei: 'Meneer, uw manier van handelen is die van een eerlijk man. Ik geloof dat meneer Kalkreuth niet in staat is zelfs onze vijanden kwaad te doen.'</p> <p>'Ik denk het wel, meneer', antwoordde ik, 'anders zou ik zijn worstjes niet zo graag eten.'</p>

	<p>Toen de postmeester deze woorden hoorde, begon hij te lachen met zijn twee grote handen als een kind op zijn buik en riep uit: ‘Ik had nooit gedacht dat een Fransman me aan het lachen zou maken.’</p> <p>Mijn twee kameraden hadden dienst, ze gingen uit, ik bleef alleen. Toen ging de postmeester een fles oude wijn halen, hij ging aan tafel zitten en wilde met mij proosten, wat ik graag deed. En vanaf die dag tot aan ons vertrek hadden deze mensen veel vertrouwen in mij. Elke avond praatten we bij het vuur, de pastoor arriveerde en de jonge meisjes kwamen zelf naar beneden om te luisteren. De postmeester klaagde bitter over de Fransen.</p> <p>De predikant zei dat het een ijdele natie was, dat heel Duitsland tegen ons in opstand zou komen, dat we de slechte moraal van onze soldaten en de hebzucht van onze generaals beu waren en dat we de Tugend-Bund* hadden opgericht om tegen hen te vechten.</p>
80	<p>‘In het begin’, vertelde hij me, ‘sprak je met ons over vrijheid, dat hoorden we graag en onze wensen waren eerder gericht op jullie legers dan op die van de koning van Pruisen en de keizer van Oostenrijk. Je voerde oorlog tegen onze soldaten en niet tegen ons, je steunde ideeën, die iedereen rechtvaardig en geweldig vond en daarom had je niet te maken met de mensen, maar met hun meesters. Tegenwoordig is het heel anders, heel Duitsland zal marcheren, alle jongeren zullen opstaan en wij zijn het, die zullen spreken over vrijheid, deugd en gerechtigheid voor Frankrijk.</p> <p>Terwijl we zo aan het praten waren, kwam er plotseling, op de ochtend van 27 maart, het bevel om te vertrekken. Het bataljon ging slapen in Lauterbach en de volgende dag in New Kirchen en het enige wat we deden was marcheren, altijd marcheren.</p> <p>Wij waren niet de enigen, die in beweging waren: alles was in beweging, overal kwamen we onderweg regimenten tegen, detachementen cavalerie, rijen kanonnen, konvooien met kruit en kanonskogels en dit alles rukte op richting Erfurt, zoals na</p> <p>* Onder dezen naam is bekend eene „zedelijk-wetenschappelijke vereeniging," in 1808 te Koningsbergen gesticht door eenige vaderlandlievende mannen, ten einde, in den benarden toestand, waarin Pruisen ten gevolge van den vrede van Tilsit verkeerde, den vaderlandschen geest op te wekken, de algemeene ellende te lenigen, de opvoeding van jongelingen, ook met het oog op den krijgsdienst, ter harte te nemen enz. Die vereeniging bracht veel bij tot de geestdrift, met welke in 1812 de Pruisische natie de wapenen opnam.</p>
81	<p>een grote stortbui, duizenden beken via alle paden naar de rivier stromen.</p> <p>Onze sergeanten zeiden tegen elkaar: ‘We naderen... het wordt heet!’ En we dachten: ‘Des te beter! Deze bedelaars van Pruisen en Russen zijn de reden, dat we werden meegenomen, als ze rustig waren gebleven, zouden we nog steeds in Frankrijk zijn!’</p> <p>Dit idee maakte ons verbitterd.</p> <p>En dan treffen we overal mensen, die alleen maar van vechten houden. Klipfel en Zébédé hadden het alleen over de aanval op de Pruisen en ik, om niet minder moedig te lijken dan de anderen, zei ik ook dat ik er blij mee was. Op 8 april trok het bataljon de citadel van Erfurt binnen, een zeer sterke en zeer rijke plaats. Ik zal mij altijd herinneren dat bij het breken van de gelederen op het plein voor de kazerne de militaire brievenbesteller een pakje brieven aan de compagnie'ssergeant gaf. Saarbij was er één voor mij. Ik herkende onmiddellijk het handschrift van Catherine, dat zo'n groot effect op mij had dat mijn knieën trilden!</p>

	<p>Zébédé pakte mijn geweer en zei: “Kom!” Hij was ook erg blij met nieuws uit Phalsbourg.</p> <p>Ik had mijn brief diep in mijn zak verborgen en iedereen daar volgde mij om hem te horen voorlezen. Maar ik wilde alleen op mijn bed zitten voordat ik het open maakte</p> <p>* 't Zal er warmpjes toegaan!</p>
82	<p>en pas toen we in een hoek van de Finckmatt waren ondergebracht en mijn geweer in het rek lag, begon ik. Alle anderen stonden om mij heen. De tranen stroomden over mijn wangen, omdat Catherine me vertelde dat ze voor mij bad.</p> <p>En de kameraden, die dit hoorden, zeiden: ‘We zijn er zeker van dat mensen ook voor ons bidden!’</p> <p>Aan het einde schreef de heer Goulden dat het goed ging met de hele stad, dat ik moed moest vatten, dat deze ellende maar een tijdje zou duren. Bovenal beval hij mij mijn kameraden te waarschuwen, dat we aan hen dachten en dat hun ouders klaagden, dat ze geen enkel woord van hen hadden ontvangen.</p> <p>Deze brief was een grote troost voor ons allemaal.</p> <p>En als ik bedenk dat het 8 april was en dat de gevechten spoedig zouden beginnen, zag ik het voor de helft van ons als een laatste afscheid van het land. Velen zouden niets meer horen van hun ouders, hun vrienden, van degenen die liefhadden ze in deze wereld.</p> <p style="text-align: center;">Hfd. XII</p> <p>Dit alles was, zoals sergeant Pinto zei, nog maar het begin van het feest, want het dansen kwam eraan.</p> <p>Op de 18e, toen hij terugkeerde van de wacht bij de Warthau-poort zei de sergeant die mij aardig vond: ‘Fusilier Berthe, de keizer is gearriveerd.’</p>
83	<p>Niemand had er nog van gehoord en ik antwoordde: ‘Met alle respect, sergeant, ik heb net wat gedronken met Sapper Merlin gisteravond bij de deur van de generaal, hij heeft me daar niets over verteld.’ Toen zei hij knipoogend: ‘Alles beweegt, alles hangt in de lucht. Dat begrijp je nog niet, dienstplichtige, maar hij is er, ik voel het helemaal tot in de toppen van mijn tenen. Als hij nog niet is gearriveerd, beweegt alles in één richting* en kijk, kijk daar, kijk naar deze expeditieruiters, die over de wegen galopperen, alles begint weer te leven, dans, wacht en je zult zien: de Kaiserliks** en de Kozakken hebben hun bril niet nodig om te zien of hij bij ons is, ze voelen het meteen.’</p> <p>Terwijl hij zo sprak, lachte de sergeant met zijn lange snor.</p> <p>De sergeant vergiste zich niet, want diezelfde dag, rond drie uur in de middag, begonnen alle troepen, die rond de stad gelegd waren in beweging te komen en rond vijf uur moesten wij de wapens opnemen, de maarschalk Prins van Moskowa kwam de stad binnen te midden van een groot aantal officieren en generaals, die zich zijn staf vormden.</p> <p>* dan is 't maar half werk! ** de soldaten van den keizer van Oostenrijk (vóór de Revolutie: les Impériaux).</p>
84	<p>Vrijwel onmiddellijk ging generaal Souham, een man van 1,80 meter lang, geheel grijs, de citadel binnen en bekeek ons op het plein. Hij vertelde ons met luide stem die iedereen kon horen: ‘Soldaten! je maakt deel uit van de voorhoede van het 3e korps, probeer te onthouden dat je Frans bent. Lang leve de keizer!’</p>

	<p>Toen riep iedereen: ‘Lang leve de keizer!’ en dit veroorzaakte een verschrikkelijk effect in de echo's op het plein.</p> <p>Diezelfde nacht werden we afgelost door de Hessiërs en verlieten we Erfurt met de 10e huzaren en een regiment Badense jagers. Om zes of zeven uur 's ochtends stonden we voor de stad Weimar en we zagen in de opkomende zon tuinen, kerken en huizen met aan de rechterkant een oud kasteel.</p> <p>We moesten op deze plek kamperen en de huzaren gingen op pad om de stad te verkennen. Rond negen uur, terwijl we soep aan het maken waren, hoorden we plotseling in de verte het geknetter van geweerschoten. Onze huzaren waren op straat Pruisische huzaren tegen gekomen, ze waren aan het vechten en beschoten elkaar met pistolen. Maar het was zo ver weg, dat we vrijwel niets van dit gevecht zagen.</p> <p>Na een uur keerden de huzaren terug, ze hadden twee mannen verloren. Zo begon de campagne.</p> <p>We bleven daar vijf dagen, gedurende welke het hele 3e Korps oprukte. Omdat wij de voorhoede waren, moesten we weer vooruit, richting Sulza en Warthau.</p>
85	<p>Op dat moment zagen we de vijand: Kozakken die zich altijd terugtrokken buiten het geweerbereik en hoe meer deze mensen zich terugtrokken, hoe meer moed we kregen.</p> <p>Wat mij stoorde was dat ik Zébédé in een slecht humeur hoorde zeggen: ‘Dus ze zullen nooit stoppen? Dus ze zullen nooit stoppen?’</p> <p>Ik dacht: ‘Als ze weggaan, wat kunnen we ons dan beter wensen? We zullen zonder problemen gewonnen hebben.’</p> <p>Maar uiteindelijk stopten ze aan de andere kant van een tamelijk brede en diepe rivier en we zagen een aantal van hen wachten om ons in stukken te hakken, als we de pech hadden deze rivier over te steken.</p> <p>Het was 29 april, het begon laat te worden, een mooiere ondergaande zon kon men niet zien. Aan de andere kant van het water strekte zich een vlakte uit zover het oog reikte en tegen de rode band van de hemel zwermden ruiters met voorovergebogen shako's, groene jassen, een kleine buidel onder de arm en een hemelsblauwe broek. Er lagen ook hoeveelheden speren achter. Sergeant Pinto herkende dat het Russische bereden jagers en Kozakken waren. Hij herkende ook de rivier en zei dat het de Saale was.</p> <p>We naderden zo dicht als we konden het water om geweerschoten af te vuren op de ruiters, die zich verder terugtrokken en zelfs verdwenen in de diepten van de rode lucht. Vervolgens hebben we het bivak bij de rivier gevestigd en schildwachten geplaatst. <u>Wij hadden links van ons een groot dorp. Een detachement ging daarheen</u></p>
86	<p>om te proberen vlees te bemachtigen door ervoor te betalen, omdat ze sinds de komst van de keizer de opdracht hadden om voor alles te betalen.</p> <p>Tijdens de nacht, terwijl we soep aan het maken waren, arriveerden andere regimenten van de divisie. Ze zetten ook hun bivakken op langs de oever en er was iets prachtigs aan deze vuursporen, die op het water flikkerden.</p> <p>Niemand wilde slapen. Zébédé, Klipfel, Furst en ik zaten bij dezelfde groep en we zeiden, naar elkaar kijkend: ‘Het wordt morgen warmer, als we dat willen laten we de rivier oversteken!’ Alle kameraden van Phalsbourg, die hun drankje namen in de Brasserie de l'Homme Sauvage, vermoeden niet dat we hier, aan de voet van een rivier, een stuk koe zaten te eten en dat we gaan slapen op de grond, reuma oplopend voor onze oude dag, om nog maar te zwijgen van de zwaard- en geweeslagen, die ons te wachten staan, misschien eerder dan we denken.</p>

	<p>‘Goed’, zei Klipfel, ‘dat is het leven. Het maakt mij niets uit om in katoen te slapen en een dag te hebben zoals alle andere! Om te leven moet je vandaag goed zijn en morgen slecht. Op deze manier is verandering prettig. En wat betreft de geweer-, sabel- en bajonetschoten, godzijdank, we zullen net zoveel teruggeven als ons gegeven wordt.</p> <p>‘Ja’, zei Zébédé, terwijl hij zijn pijp aanstak, ‘van mijn kant hoop ik zeker dat als ik mijn wapen naar links doorgeef *, dat niet zal zijn omdat ik het niet de slagen</p> <p>* als ik om zeep ga.</p>
87	<p>heb beantwoordde, die mij werden gegeven’.</p> <p>We waren al twee of drie uur zo aan het kletsen. Léger had zich uitgestrekt op zijn overjas, zijn voeten richting de vlammen en lag te slapen, toen de schildwacht riep: ‘Wie leeft?’, tweehonderd stappen van ons verwijderd.</p> <p>‘Frankrijk!’ ‘Welk regiment?’ ‘6e Ligne’.</p> <p>Het was maarschalk Ney met pontonofficieren en kanonnen. We zagen ze te paard passeren, samen met generaal Souham en vijf of zes andere hoge officieren en ondanks de nacht herkenden we ze heel goed. De lucht was helemaal helder van de sterren, de maan kwam op, je kon bijna zien alsof het op klaarlichte dag was.</p> <p>Ze stopten bij een bocht in de rivier, waar zes kanonnen waren geplaatst en vrijwel onmiddellijk daarna arriveerden de pontoniers met een lange rij karren, beladen met planken, palen en alles wat nodig was om twee bruggen te bouwen. Onze huzaren renden langs de oever om de boten op te halen, de kanonniers stonden bij hun kanonnen om degenen weg te vagen, die het werk wilden verhinderen. Lange tijd hebben wij dit werk zien vorderen. Van alle kanten hoorden we geschreeuw: ‘Wie daar?’ Het waren de regimenten van het 3e Korps, die arriveerden.</p> <p>Bij het aanbreken van de dag viel ik eindelijk in slaap. Klipfel moest me door elkaar schudden om me wakker te maken. Het appèl klonk in alle richtingen, de bruggen waren klaar, we zouden de Saale oversteken.</p>
88	<p>Er was een zware dauw, iedereen haastte zich om de wapens af te vegen, hun jassen op te rollen en ze over hun tassen vast te maken. Wij hielpen elkaar. Wij stonden in de rij. Het zou toen vier uur in de ochtend kunnen zijn geweest. Alles was grijs door de mist die uit de rivier opsteeg. Er gingen al twee bataljons over de bruggen, de soldaten in één rij, de officieren met de vlag in het midden. Dit veroorzaakte een dof rollend geluid. De kanonnen en caissons passeerden toen.</p> <p>Kapitein Florentin had ons net onze lonten laten vernieuwen, toen generaal Sonham, generaal Chemineau, kolonel Zapfel en onze commandant arriveerden. Het bataljon vertrok. Ik bleef kijken of de Russen in volle galop renden, maar er bewoog niets.</p> <p>Toen we de andere oever bereikten, vormde elk regiment een vierkant met de wapens in de aanslag.* Rond vijf uur was de hele divisie gepasseerd. De zon verdreef de mist, we zagen, ongeveer driekwart mijl aan onze rechterkant, een oude stad, de puntige daken, de bolvormige klokkentoren bedekt met leien met een kruis erboven en verder daarachter een kasteel: het was Weissenfels.</p> <p>Tussen de stad en ons lag een diepe aardplooi. Maarschalk Ney, die ook net was aangekomen, wilde allereerst weten wat daar in lag. Twee compagnieën van het 27e werden ingezet als schermutselaars en de carrées begonnen in normaal tempo te marcheren.</p> <p>*het geweer bij den voet.</p>

89	<p>De officieren, de geniesoldaten, de trommelaars binnenin, de kanonnen in de tussenruimte en de munitiewagens achter de laatste rij.</p> <p>Iedereen was wantrouwend tegenover deze aardplooi, vooral omdat we de dag ervoor daar een massa cavalerie hadden gezien, die niet had kunnen ontsnappen naar het einde van de grote vlakte, die we in zijn geheel hadden ontdekt. Het was onmogelijk, ook heb ik nog nooit meer wantrouwen gehad dan op dit moment, ik verwachtte iets.</p> <p>Ik zat in de tweede rij, achter Zébédé, vooraan en je kunt je voorstellen dat ik mijn ogen opende. Van tijd tot tijd keek ik een beetje opzij naar het andere carré, dat langs dezelfde lijn oprukte en ik zag de maarschalk in het midden met zijn staf. Iedereen hief het hoofd op, de grote hoeden scheef, om van een afstand te zien wat er gebeurde.</p> <p>Toen onze schermutselaars de heide naderden, flitste er vlak voor ons een bliksemflits en donderde een kanon. Deze Russen hadden kanonnen, ze hadden net op ons geschoten en een geluid deed me mijn hoofd omdraaien en ik zag dat er links in de gelederen een gat was.</p> <p>Tegelijkertijd hoorde ik kolonel Zapfel zachtjes zeggen: ‘Sluit de gelederen!’ En kapitein Florentin herhaalde: ‘Sluit de gelederen!’</p> <p>Het gebeurde zo snel dat ik geen tijd had om na te denken, maar vijftig stappen verder klonk er opnieuw een flits en een soortgelijk geluid in de rijen en ik zag</p>
90	<p>nog een gat, dit keer aan de rechterkant.</p> <p>En zo zei de kolonel na elk Russisch kanonschot altijd: ‘Sluit de gelederen!’ Ik begreep, dat er elke keer een gat was. Dit idee verontrustte me volledig, maar we moesten verder.</p> <p>Ik durfde er niet aan te denken, ik wendde mijn gedachten ervan af, toen generaal Chemineau, die zojuist ons carré was binnen gegaan met verschrikkelijke stem riep: ‘Halt!’</p> <p>Toen keek ik en zag dat de Russen massaal arriveerden.</p> <p>‘Voorste rij, kniel op de grond, met opgestoken bajonet!’ schreeuwde de generaal. ‘Houd je wapens gereed!’</p> <p>Net als Zébédé op zijn knieën zat, zat ik op de eerste rij. Ik lijk nog steeds deze hele massa paarden en Russen in de rij te zien oprukken, voorovergebogen, sabels in de hand en hoor de generaal achter ons zachtjes zeggen, alsof hij aan het oefenen is: ‘Aandacht voor het vuurcommando. Leg aan!’ *</p> <p>We hadden vier carrés samen opgesteld. De rook was nauwelijks een beetje opgetrokken, toen we de Russen hals over kop terug zagen komen, maar onze kanonnen donderden en onze kanonskogels gingen sneller dan hun paarden. ‘Aanvallen!’ riep de generaal.</p> <p>Ik denk niet dat ik ooit in mijn leven zoveel plezier heb gehad.</p> <p>* Leg aan! (coucher en joue = mikken).</p>
91	<p>‘Kijk nou, ze gaan!’,’ zei ik tegen mezelf.</p> <p>En van alle kanten hoorden we geschreeuw: Lang leve de keizer!</p> <p>Van vreugde begon ik te schreeuwen, net als de anderen. Dit duurde een goede minuut. De carré’s waren weer begonnen, we dachten al dat alles voorbij was, maar op twee- of driehonderd stappen van het ravijn was er een groot lawaai en voor de tweede keer riep de generaal: ‘Halt!... Kniel neer!... bajonet vooruit!’</p>

	<p>De Russen kwamen uit de holte alsof de wind op ons viel. Ze kwamen allemaal samen aan, de aarde schudde. We hoorden de bevelen niet meer, maar het natuurlijke gezonde verstand van de Franse soldaten waarschuwde hen dat het nodig was om op de menigte te schieten en het vuren van de linie begonnen te rollen als het gezoem van de trommels bij de grote evenementen. Wie dit niet gehoord heeft, zal zich er nooit een beeld van kunnen vormen. Sommige van deze Russen kwamen rechtstreeks naar ons toe, we zagen ze in de rook staan en meteen daarna zagen we niets meer.</p> <p>Na enkele ogenblikken, terwijl we alleen maar aan het laden en schieten waren, klonk de verschrikkelijke stem van generaal Chemineau, die schreeuwde: ‘Stop het vuur!’</p> <p>We durfden nauwelijks te gehoorzamen, iedereen haastte zich om nog een schot te lossen, maar toen de rook was opgetrokken, zagen we een grote massa ruiters aan de andere kant van het ravijn aankomen.</p>
92	<p>Onmiddellijk hebben we de carré's ingezet om in colonnes te marcheren. De trommels sloegen de aanval, onze kanonnen donderden.</p> <p>‘Vooruit! vooruit!... Lang leve de keizer!’ We daalden af in het ravijn over stapels paarden en Russen, die zich nog over de grond voortbewogen en we gingen in snel tempo weer omhoog richting Weissenfels. Al deze Kozakken en deze jagers met patronen om hun middel en gebogen ruggen galoppeerden zo snel ze konden voor ons uit, de strijd was gewonnen!</p> <p>Maar net toen we de stadstuinen naderden, stopten hun kanonnen, die ze hadden meegenomen, achter een soort boomgaard en vuurden kanonskogels op ons af, waarvan er één de bijl van Sapper Merlijn brak, waardoor hij zijn hoofd werd geslpeten. Bij de korporaal van de geniesoldaten, Thomé, werd zelfs zijn rechterarm verbrijzeld door een stuk van de bijl, zijn arm moest 's avonds bij Weissenfels worden afgezaagd. Toen zijn we gaan rennen, want hoe sneller we aankwamen, hoe minder tijd de anderen hadden om te schieten, dat begreep iedereen.</p> <p>We kwamen op drie manieren de stad in: door heggen, door tuinen, door hoppalen en door over muren te springen. De maarschalk en de generaals renden achter ons aan. Ons regiment kwam binnen via een met populieren omzoomde laan, die langs de begraafplaats liep. Toen we het plein opkwamen, arriveerde er nog een colonne uit de hoofdstraat.</p> <p>Daar stopten we en de maarschalk maakte, zonder een minuut te verliezen, de 27ste vrij om een brug te nemen en te proberen de terugtocht af te snijden.</p>
93	<p>Ondertussen arriveerde de rest van de divisie en bracht orde op het plein. De burgemeester en wethouders van Weissenfels stonden al aan de deur van het gemeentehuis om ons goedemorgen te wensen.</p> <p>Toen we allemaal weer in het gelid waren, passeerde maarschalk Prins van Moskou ons en hij zei vrolijk tegen ons: ‘Goede tijd!... goede tijd!... Ik ben blij met jullie!... De keizer zal op de hoogte zijn van uw goede gedrag. Dat is goed!’</p> <p>Hij kon het niet laten om te lachen, omdat we het tegen de kanonnen hadden opgenomen.</p> <p>En zoals generaal Souham tegen hem zei: ‘Dat gaat goed.’</p> <p>Hij antwoordde: ‘Ja, ja, het zit in het bloed! Het zit in het bloed!’</p> <p>Wat mij betreft, ik was blij dat ik niets in deze strijd had opgelopen.</p> <p>Het bataljon bleef daar tot de volgende dag. We werden ondergebracht bij de burgerij, die bang voor ons was en ons alles gaf waar we om vroegen. De 27ste overnachtten we 's avonds in het oude kasteel. We waren erg moe. Nadat we samen</p>

	<p>twee of drie pijpen hadden gerookt, terwijl we spraken over onze glorie, gingen Zébédé, Klipfel en ik slapen in een timmermanswerkplaats, op een stapel houtkrullen en we bleven daar tot middernacht, toen het appèl klonk *. Toen moesten we opstaan.</p> <p>* batre le rappel herzamelen slaan.</p>
94	<p>De timmerman gaf ons cognac en we gingen naar buiten. Er viel veel regen. Diezelfde nacht ging het bataljon naar het kamp voor het dorp Clépen, twee uur van Weissenfels. We waren niet zo blij vanwege die regen.</p> <p>Verschillende andere detachementen kwamen zich bij ons voegen. De keizer was in Weissenfels aangekomen en het hele 3e korps zou ons volgen, daar hebben we de hele dag alleen maar over gesproken. Velen verheugden zich. Maar de volgende dag, rond vijf uur in de ochtend, vertrok het bataljon weer in de voorhoede. Voor ons stroomde een rivier genaamd de Rippach. In plaats van af te wenden om bij een brug te komen, staken we deze ter plekke over. We zaten tot aan onze maag in het water en ik dacht, terwijl ik mijn schoenen uit de modder trok: 'Als iemand je dat vroeger had verteld toen je bang was om verkouden te worden voor meneer Goulden en dat je twee keer per week je kousen verwisselen, kon je dat niet geloven! Maar er gebeuren vreselijke dingen in het leven!'</p> <p>Toen we aan de andere kant, in door het riet de rivier afdaalden, ontdekten we op de hoogten aan de linkerkant een groep Kozakken, die ons observeerden. Ze volgden ons langzaam zonder ons te durven aanvallen en ik zag toen, dat de modder toch ergens goed voor was.</p> <p>We waren al meer dan een uur zo bezig, de grote dag was aangebroken, toen plotseling een vreselijke schietpartij en het gebrul van het kanon ervoor zorgden dat we onze hoofden in de richting van Clépen draaiden. De commandant keek vanaf zijn paard over het riet.</p>
95	<p>Dit duurde lang. Sergeant Pinto zei: 'De divisie rukt op, ze wordt aangevallen.'</p> <p>De Kozakken keken ook toe en pas na een uur verdwenen ze. Toen zagen we de divisie in colonnes naar rechts op de vlakte oprukken, op jacht naar massa's Russische cavalerie.</p> <p>'Vooruit!' riep de commandant. En we renden zonder te weten waarom, altijd de rivier af, zodat we bij een oude brug aankwamen, waar de Rippach en de Gruna elkaar ontmoetten. De Kozakken hadden onze list al ontdekt, hun hele leger trok zich terug achter de Gruna en stak een doorwaadbare plaats over en nadat de divisie zich bij ons had aangesloten, hoorden we dat maarschalk Bessières zojuist was gedood door een kanonskogel.</p> <p>We verlieten deze brug en kampeerden voor het dorp Gorschen. Het gerucht ging, dat er een grote strijd naderde en dat alles wat tot nu toe was gebeurd nog maar een klein begin was om te testen of de rekruten het vuur goed zouden kunnen weerstaan. Hieruit kan iedereen zich de overwegingen voorstellen die een verstandig mens moet hebben gemaakt, ondanks zichzelf, tussen zorgeloze wezens als Furst, Zébédé en Klipfel, die zich verheugden, alsof dergelijke gebeurtenissen hen iets anders hadden kunnen opleveren dan geweer, sabel- of bajonetschoten.</p>
96	<p>'s Nachts, denkend aan Catherine, bad ik tot God om mijn leven te mogen behouden en om voor mij de handen te behouden, die nodig zijn voor alle armen om in hun levensonderhoud te voorzien.</p>

	<p>Op de heuvel voor Gross-Gorschen werden vuren aangestoken. Een detachement ging naar het dorp en bracht vijf of zes oude koeien mee om soep te maken. Maar we waren zo moe, dat velen van ons liever wilden slapen dan eten. Andere regimenten arriveerden met kanonnen en munitie. Rond elf uur waren we daar met tien- of twaalfduizend man en in het dorp tweeduizend, de gehele Souham-divisie. De generaal en zijn stafofficieren bevonden zich in een grote molen aan de linkerkant, vlakbij een stroom genaamd de Floss-Graben. De schildwachten strekten zich uit rond de heuvel buiten geweerbereik*.</p> <p>Uiteindelijk viel ik ook in slaap vanwege grote vermoeidheid, maar elk uur werd ik wakker en achter ons, aan de kant van de weg die zich uitstrekt naar Lutzen en Leipzig, hoorde ik 's nachts een sterk geluid: het voortrollen van rijtuigen, van kanonnen, van munitiewagens, die in het midden op en neer gingen.</p> <p>Sergeant Pinto sliep niet, hij rookte zijn pijp, terwijl hij zijn voeten boven het vuur droogde. Elke keer dat de een of de ander bewoog, wilde hij iets zeggen: 'Wat is er, dienstplichtige?', zei hij.</p> <p>* op een gewerschotsafstand.</p>
97	<p>Maar we deden alsof we hem niet hoorden, draaiden ons om, geeuwden en vielen weer in slaap.</p> <p>De Gross-Gorschen-klok luidde vijf uur toen ik wakker werd. De sergeant keek naar de witte vlakke, waar de zon een paar gouden lijnen naar toe zond.</p> <p>Iedereen om ons heen sliep, sommigen op hun rug, anderen op hun zij, hun voeten richting het vuur. Sommigen snurkten of droomden hardop.</p> <p>De sergeant zag mij wakker worden, pakte een kooltje en hield die tegen zijn pijp. Toen zei hij tegen mij: 'Wel! Fusilier Bertha, zitten we nu in de achterhoede?' Ik begreep niet zo goed wat hij daarmee bedoelde.</p> <p>'Ben je verrast, dienstplichtige?', vroeg hij, 'het is echter heel duidelijk, de rest van ons bewoog niet, maar dat leger draaide zich om, ze was daar gisteren, voor ons, op de Rippach; Op dit moment staat ze achter ons, vlakbij Lutzen: in plaats van voorop te lopen, zitten wij achteraan.</p> <p>En met een ondeugende knipoog nam hij twee of drie diepe trekken uit zijn pijp.</p> <p>'En wat hebben we eraan?', vroeg ik. 'We zullen er baat bij hebben als we als eerste in Leipzig aankomen en de Pruisen aanvallen,' antwoordde hij. 'Dat zul je later wel begrijpen, dienstplichtige.'</p> <p>Rond zes uur sloegen de trommels op voor het reveil*. We gingen naar de stad</p> <p>* versla de diana wordt wakker slaan.</p>
98	<p>sommigen om hout te zoeken, anderen naar stro of hooi. Er arriveerden munitiewagens en er werden brood en patronen uitgedeeld. We moesten daar blijven om met het leger richting Leipzig te marcheren. Daarom zei sergeant Pinto dat we er de achterhoede zouden zijn.</p> <p>Er kwamen ook twee kantine-meisjes uit het dorp en aangezien ik nog vijf kronen van zes pond had, bood ik Klipfel en Zébédé een klein glaasje aan</p> <p>We waren volkomen gelukkig en niemand had de verschrikkelijke dingen kunnen vermoeden, die die dag zouden gebeuren. We dachten dat de Russen en Pruisen ver weg waren om ons te zoeken achter de Gruna-Bach, maar ze wisten waar we waren; en plotseling, rond tien uur, ging generaal Souham, te midden van zijn officieren, met zijn gezicht naar beneden de heuvel op: hij had zojuist iets geleerd. Ik was net op wacht bij de rijen. Het lijkt erop, dat ik hem nog steeds zie, met zijn grijze hoofd</p>

	<p>en zijn grote, wit afgezette hoed, naar de top van de heuvel lopend, een grote telescoop tevoorschijn haalt en kijkend en dan heel snel terugkomend en naar het dorp afdalend, schreeuwend om alarm te slaan.</p> <p>Toen trokken alle schildwachten zich terug en Zébédé, die ogen had als een havik, zei: 'Ik zie daar, vlakbij de Elster, massa's zwermen... en er zijn er zelfs enkele die oprukken - honderd in goede orde, en andere komen uit het moeras naar de drie</p>
99	<p>bruggen. Wat een stortbui, als dit allemaal op onze rug valt!</p> <p>'Dat', zei sergeant Pinto, met zijn neus in de lucht en zijn hand boven zijn ogen *, 'is het begin van een strijd, anders weet ik er niets van. Terwijl ons leger naar Leipzig marcheert en zich meer dan drie mijlen uitstrekt, willen deze bedelaars van Pruisen en Russen ons met al hun troepen in de flank nemen en ons in tweeën hakken. Dit is goed gezien van hun kant, ze leren elke dag het kwaad van de oorlog.'</p> <p>'Maar wat gaan we doen?' vroeg Klipfel.</p> <p>'Het is heel simpel', antwoordde de sergeant, 'we zijn hier met twaalf- tot vijftienduizend man met de oude Souham die nooit een stap achteruit is gegaan. We zullen het volhouden, één tegen zes of zeven, totdat de keizer hiervan op de hoogte wordt gebracht en hij terugkomt om ons te hulp te komen. Hier zijn de stafofficieren al vertrokken.'</p> <p>Het was waar: vijf of zes officieren staken achter ons de Lutzenvlakte over, richting Leipzig, ze gingen als de wind, en ik smeekte de Heer met mijn gehele ziel om hen de genade te geven om op tijd aan te komen en het hele leger ons te hulp te sturen, omdat het vreselijk is om te horen, dat je moet omkomen en ik zou niet willen dat mijn grootste vijand in zo'n positie zou verkeren.</p> <p>* de hand (als een klep) boven de oogen houdend.</p>
100	<p>Sergeant Pinto vertelt ons opnieuw: 'Jullie hebben geluk, dienstplichtigen, als een van jullie ontsnapt, zal hij kunnen opscheppen, dat hij iets leuks heeft gezien *. Kijk maar eens naar deze blauwe lijnen, die met geweren op hun schouders langs de Floss-Graben voortbewegen. Elk van deze lijnen is een regiment, er zijn er ongeveer dertig, dat zijn zestigduizend Pruisen. Zonder deze rijen ruiters mee te tellen die squadrons zijn en aan hun linkerkant, nabij Rippach, deze anderen, die oprukken en schitteren in de zon. Dit zijn de dragonders en de kurassiers van de Russische keizerlijke garde. Ik zag ze voor het eerst bij Austerlitz, waar we ze mooi hadden gerangschikt. Het zijn er tussen de achttien- en twintigduizend. Achter deze sperenmassa's bevinden zich bendes Kozakken. Zodat we binnen een uur het voordeel hebben elkaar in de ogen te kijken met honderdduizend man, allemaal de meest eigennuttige Russen en Pruisen. Het is strikt genomen een strijd, waarin men het kruis wint en als men het niet wint, moet men er niet langer op rekenen.'</p> <p>Terwijl hij dit zei, kwam het idee bij me op, dat de burgemeester van Felsenburg het kruis had ontvangen, omdat hij zijn dorp, met karren versierd met bloemenslingers, naar Marie-Louise had gebracht, terwijl hij oude liedjes zong en ik vond zijn manier van oversteken veel handiger dan die van sergeant Pinto.</p> <p>* hij zal zich erop kunnen beroemen iets fijns te hebben gezien.</p>
101	<p>Ik had geen tijd om er verder over na te denken, omdat de herinnering van alle kanten klonk, iedereen rende naar de plek in zijn compagnie en haastte zich om de geweren te pakken. De officieren stelden ons op in de rij, de kanonnen kwamen met</p>

	<p>volle galop uit het dorp, we plaatsten ze op de top van de heuvel, iets er achter, zodat de achterkant van de heuvel voor hen als bescherming diende *. De munitiewagens kwamen ook aan.</p> <p>En verderop, in de dorpen Rhana, Kaya en Klein-Gorschen, was alles bruisend, maar wij waren de eersten op wie deze massa zou vallen.</p> <p>De vijand was binnen twee kanonafstanden gestopt en hun ruiters trokken met honderden om ons heen om ons te verkennen. Toen ik net aan de oevers van de Floss-Graben een hoeveelheid Pruisen zag, die beide oevers volledig zwart maakten, en wier eerste lijnen zich in kolommen begonnen te vormen, zei ik tegen mezelf:</p> <p>‘Deze keer, Joseph, is alles verloren, alles is voorbij. Er zijn geen middelen meer... Het enige wat je kunt doen is wraak nemen, jezelf verdedigen en medelijden hebben voor niets... Verdedig jezelf, verdedig jezelf!’</p> <p>Terwijl ik dit dacht, passeerde generaal Chemineau alleen te paard voor het front ** en riep naar ons: “Vorm het carré!</p> <p>* Men plaatste de kanonnen boven op den heuvel, doch eenigszins naar achteren, opdat zij door den rug van den heuvel beschut zouden zijn tegen het vijandelijk vuur. (épaulement’= verschansing). ** de voorste gelederen.</p>
102	<p>Alle officieren, rechts, links, voor en achter, herhaalden hetzelfde bevel. We vormden vier vierkanten van elk vier bataljons. Deze keer bevond ik me aan een van de binnenzijden, wat me blij maakte, omdat ik natuurlijk dacht dat de Pruisen, die in drie colonnes oprukten, als eerste vooraan zouden vallen. Maar ik had dit idee nog nauwelijks, toen een ware hagel van kanonskogels over het carré trok. Tegelijkertijd begon het geluid van de kanonnen, die de Pruisen op een heuvel aan de linkerkant hadden gebracht, heel anders te rommelen dan bij Weissenfels: het hield niet op! Ze hadden ongeveer dertig grote stukken aan deze kant, we kunnen ons voorstellen welke gaten ze maakten. De kanonskogels floten soms in de lucht, soms in de rijen, soms kwamen ze de grond binnen, die ze met een verschrikkelijk geluid omwoelden.</p> <p>Onze kanonnen schoten ook op een manier, waardoor je de helft van het gefluit en lawaai van de anderen niet kon horen, maar het had geen zin. En wat bovendien het ergste effect op ons had, waren de officieren ,die voortdurend tegen u zeiden: ‘Sluit de gelederen! sluit de gelederen!’</p> <p>We bevonden ons in buitengewone rook zonder nog te hebben geschoten. Ik zei tegen mezelf: ‘Als we hier een kwartier blijven, worden we afgeslacht zonder dat we ons kunnen verdedigen!’, wat mij vreselijk moeilijk leek, toen plotseling de eerste colonnes van de Pruisen tussen de twee heuvels arriveerden een vreemd geluid maakten, zoals een overstroming naar boven. Onmiddellijk schoten de</p>
103	<p>eerste drie zijden van ons vierkant, de voorste en de twee andere schuin naar rechts en links *. God weet hoeveel Pruisen in dit ravijn achterbleven! Maar in plaats van te stoppen bleven hun kameraden klimmen en riepen als wolven: 'Vaterland! Vaterland!' en al hun bataljonsvuur op honderd passen afvuren, om zo te zeggen in de maag.</p> <p>Daarna begonnen de bajonet- en gewerkolfaanvallen, omdat ze ons naar binnen wilden duwen, ze waren een beetje woedend. Mijn hele leven zal ik me herinneren, dat een bataljon van deze Pruisen regelrecht van de zijkant op ons afkwam en pieken naar ons gooiden, die we terugbrachten zonder de gelederen te verlaten en dat ze allemaal werden weggevaagd door twee stukken, die zich vijftig stappen achter de gelederen van ons vierkant bevonden.</p> <p>Geen enkele andere troepen wilden toen tussen de carrés binnenkomen.</p>

	<p>Ze kwamen de heuvel weer af en we waren onze geweren aan het laden om ze tot de laatste uit te roeien, toen hun kanonnen weer begonnen te vuren en we een hard geluid aan de rechterkant hoorden. Het was hun cavalerie, die kwam om misbruik te maken van de gaten, die hun kanonnen maakten! Ik heb niets van deze aanval gezien, omdat deze aan de andere kant van de divisie begon. maar intussen raakten de kanonskogels ons, maaiden ons per dozijn weg. Generaal Chemineau had zojuist zijn dijbeen gebroken en toen kon het niet lang meer duren dat we het bevel kregen</p>
104	<p>ons terug te trekken, wat we deden met een plezier, dat moet iedereen begrijpen.</p> <p>We passeerden Gross-Gorschen, gevolgd door de Pruisen, die ons neerschoten en dat terwijl we aan het schieten waren. De tweeduizend mannen, die in het dorp waren, hielden de vijand tegen door voortdurend vuren uit alle ramen, zolang dat we langs de kant gaan om naar tweede dorp, Klein-Gorschen. Maar toen arriveerde de Pruisische cavalerie van de zijkant voor ons, sneed de terugtocht af en dwong ons onder te het vuur van hun stukken blijven.</p> <p>Dit leverde voor mij een verontwaardiging die niet te geloven is. Ik hoorde Zébédé, die riep: ‘Laten we liever wegrennen dan daar blijven!’</p> <p>Het was ook verschrikkelijk gevaarlijk, omdat deze regimenten huzaren en jagers in goede orde oprukten. We marcheerden nog steeds achteruit, toen ze op de top van de heuvel riepen: 'Halt! Het was de divisie van de dappere generaal Girard, die ons vanuit Klein-Gorschen te hulp kwam, zij had zestien stukken iets naar rechts geplaatst. Dit had een zeer goed effect: de huzaren vertrokken sneller dan ze waren gekomen. De zes carrés van Girards divisie verenigden zich met de onze bij Klein-Gorschen om de Pruisische infanterie, die nog steeds oprukte, tegen te houden.</p>
105	<p>De eerste drie colonnes vooraan en drie andere even sterk achteraan.</p> <p>We waren Gross-Gorschen kwijtgeraakt, maar deze keer zou de strijd tussen Klein-Gorschen en Rahna nog verschrikkelijker worden.</p> <p>Ik kon aan niets anders denken dan wraak. Ik voelde een soort haat tegen deze Pruisen, wier kreten en brutaliteit mijn hart in opstand brachten. Ik had er echter veel plezier in om Zébédé nog steeds dichtbij mij te zien en omdat we in afwachting van de nieuwe aanvallen, onze wapens aan onze voeten hadden, schudde ik hem de hand.</p> <p>‘We hadden geluk’, zei hij mij. ‘Maar ik hoop dat de keizer snel arriveert, want zij zijn met twintig keer meer dan wij... Ik hoop dat hij met kanonnen arriveert!’ Hij sprak niet langer over het veroveren van het vaandel!</p> <p>Ik keek een beetje opzij om te zien of de sergeant er nog was en ik zag hem rustig zijn bajonet afvegen. Zijn gezicht was niet veranderd, dat verheugde mij. Ik had graag willen weten of Klipfel en Furst ook in hun gelederen zaten, maar toen deed het bevel 'Wapen dragen!' me aan iets anders denken.</p> <p>De eerste drie vijandelijke colonnes waren op de heuvel van Gross-Gorschen gestopt om te wachten op de drie anderen, die naderden met geweren aan hun schouders. Het dorp, tussen ons in de vallei, stond in brand, de rieten daken vlamden op, de rook steeg naar de hemel en op een heuvel, aan de linkerkant, zagen we een lange rij kanonnen naderen, over het geploegde land, om ons aan te vallen.</p>
106	<p>Het kan middag zijn geweest, toen de zes colonnes vertrokken en massa's huzaren en bereden jagers werden aan beide zijden van Gross-Gorschen opgesteld. Onze artillerie, geplaatst achter de carré s op de top van de heuvel, had een verschrikkelijk vuur geopend tegen de Pruisische kanonnières, die langs de hele linie reageerden.</p>

	<p>Onze trommels begonnen te roffelen om te waarschuwen, dat de vijand naderd; en op de bodem van de vallei riepen de Pruisen allemaal samen: “Vaterland! Vaterland!”</p> <p>Hun bataljonsvuur bedekte ons met rook, omdat de wind in onze richting waaide, waardoor we ze niet konden zien. Desondanks waren we begonnen met onze lijnvuren. * We hadden elkaar zeker een kwartier niet gehoord of gezien, toen plotseling de Pruisische huzaren voor ons carré stonden. Ik weet niet hoe het gebeurde, maar ze waren binnen, wervelend naar rechts en links, leunend op hun paardjes, om ons genadeloos in stukken te hakken. We hebben ze met een bajonet vastgeprikt, we hebben geschreeuwd, ze hebben pistolen op ons afgevuurd; uiteindelijk was het verschrikkelijk. Zébédé, sergeant Pinto en twintig anderen van de compagnie hielden we bij elkaar. Ik kon me nooit voorstellen hoe we daar wegkwamen, we liepen willekeurig door de rook, we dwarrelden tussen de</p> <p>* gelederenvuur.</p>
107	<p>geweerschoten en sabelslagen. Het enige dat ik me herinner is dat Zébédé elk moment tegen me riep: ‘Kom! komt eraan!’ en uiteindelijk stonden we in een glooiend veld, achter een carré, dat nog steeds standhield, met sergeant Pinto en zeven of acht anderen van de compagnie. We zagen er uit als slaggers, vertelde de sergeant ons.</p> <p>En toen, terwijl ik herlaadde, zag ik dat er bloed en haar aan het uiteinde van mijn bajonet zat, wat aantoonde, dat ik in mijn woede vreselijke slagen had gegeven.</p> <p>Na een minuut vervolgde de oude Pinto: Het regiment is onderweg... deze bedelaars van de Pruisen hebben de helft ervan afgesneden... We zullen het later vinden. Voorlopig moeten we voorkomen’, dat de vijand het dorp binnendringt. Links in rij *, vooruit, marcheren!’ We daalden een kleine trap af, die naar een tuin in Klein-Gorschen leidde en we gingen een huis binnen, waarvan de sergeant de deur aan de veldzijde barricadeerde met een grote keukentafel. Toen zei hij, wijzend naar de straatdeur: ‘Hier is ons toevluchtsoord.’ Daarna gingen we naar de eerste verdieping, naar een vrij grote kamer, die de hoek met uitzicht op de voet van de heuvel had.</p> <p>De sergeant had zojuist een raam geopend en schoot al op straat, waar twee of drie Pruisische huzaren tussen stapels karren oprukten.</p> <p>* Links uit de flank.</p>
108	<p>Zébédé en de anderen, die achter hem stonden, keken toe, met hun wapens in de aanslag. Ik keek naar de zijkant om te zien of het carré nog steeds stand hield en ik zag het vijf- of zeshonderd passen verderop, zich in goede orde terugtrekkend en van alle vier de kanten schietend op de massa ruiters, die het omsingelden. Door de rook heen zag ik de kolonel te paard in het midden met de sabel in de hand en heel dichtbij hem het vaandel, zo gescheurd, dat het niet meer was dan een lap, die aan de stok hing.</p> <p>Verderop links verscheen een vijandelijke colonne in de bocht van de weg en die marcheerde richting Klein-Gorschen. Deze colonne wilde onze terugtocht naar het dorp in de weg staan; maar honderden ongerelde soldaten * waren gearriveerd, net als wij, sommigen kwamen zelfs nog steeds van alle kanten aan, sommigen draaiden zich elke vijftig stappen om om hun geweerschoten af te vuren, anderen raakten gewond en sleepten zich voort om ergens heen te gaan. Ze gingen de huizen binnen</p>

	<p>en terwijl de colonne steeds dichterbij kwam, begon er vanuit alle ramen donderend vuur op te vallen. Dit hield hem tegen, des te meer, omdat op hetzelfde moment aan de aan de rechterkant de divisies Brenier en Marchand zich begonnen op te stellen, want de prins van Moskou ** stuurde ons hulp.</p> <p>De Pruisen stopten daarom op deze plaats, het vuur hield aan beide kanten op. Onze carrés en onze colonnes gingen langs de zijde tegenover Starsiedel en iedereen in het dorp haastte zich om de huizen te evacueren om elk van de regimenten te zien.</p> <p>* in 't wild dooreenlopend. **d.i. Maarschalk Ney.</p>
109	<p>Het onze was vermengd met twee of drie anderen en toen de divisies voor Kaya de wapens opnamen, hadden we moeite elkaar te herkennen. Onze compagnie werd opgeroepen, er waren nog tweeënveertig man over, de grote Furst en Léger waren er niet meer, maar Zébédé, Klipfel en ik hadden onze huid gered.</p> <p>Helaas was het nog niet voorbij, omdat deze Pruisen, vervuld van onbeschaamdheid vanwege onze terugtocht, al nieuwe regelingen aan het treffen waren om ons bij Kaya te komen aanvallen. Massa's versterkingen arriveerden en toen ik dit zag, dacht ik dat de keizer voor zo'n grote generaal toch een heel slecht idee had gehad om zich naar Leipzig * te gaan en ons te laten verrassen door een leger van meer dan honderdduizend man.</p> <p>Terwijl we ons achter de divisie van Brenier aan het herschikken waren, stormden achttienduizend oude soldaten van de Pruisische garde de heuvel op ** met de shako's van onze doden aan het uiteinde van hun bajonetten als teken van de overwinning. Tegelijkertijd strekte het gevecht zich uit naar links, tussen Klein-Gorschen en Starsiedel. De massa Russische cavalerie, die we achter de Gruna-Bach in de ochtendzon hadden zien schitteren, wilde zich naar ons toe keren, maar</p> <p>* door zijn troepenmacht over een zeer grooten afstand in de richting van Leipzig te verspreiden. ** in de stormpas.</p>
110	<p>het korps was gearriveerd om ons te dekken en de marineregimenten stonden daar als muren. De hele vlakte vormde net een wolk, waar je duizenden helmen, borstplaten en speren konden zien schitteren.</p> <p>Wij van onze kant waren nog steeds aan het terugtrekken, toen er plotseling iets als een donderslag voor ons langs ging: het was maarschalk Ney! Hij kwam in galop aan, gevolgd door zijn staf. Ik heb nog nooit zo'n gezicht gezien, zijn ogen fonkelden, zijn wangen trilden van woede! Binnen een seconde had hij de hele linie in de diepte bedekt en bevond hij zich vooraan in onze colonnes. Iedereen volgde hem alsof hij door een buitengewone kracht werd getrokken. In plaats van zich terug te trekken, marcheerden we de Pruisen tegemoet en tien minuten later stond alles in brand. Maar de vijand hield stand, hij geloofde al, dat hij de meester was en wilde de overwinning niet loslaten, vooral omdat hij nog steeds versterkingen ontving en de rest van ons onszelf na vijf uur strijd had uitgeput.</p> <p>Ons bataljon bevond zich deze keer in de tweede linie, de kanonskogels vlogen over ons hoofd, maar een veel erger geluid, dat mijn zenuwen doorboorde, was het trillen van schrootschoten langs de bajonetten: het floot als een soort vreselijke muziek, die al van ver te horen was.</p> <p>Te midden van geschreeuw, bevelen en na de schietpartij zijn we toch weer opnieuw begonnen om een stapel dode mensen bijeen te leggen. Onze eerste</p>

	<p>divisies keerden terug naar Klein-Gorschen. Wij vochten daar hand in hand. We zagen hoofdstraat van het dorp alleen maar geweerkolven in de lucht en generaals te paard, zwaarden in de hand als eenvoudige soldaten.</p>
111	<p>Dit duurde een paar minuten, toen zeiden we in de gelederen: ‘Het gaat goed! Het gaat goed met mij! We gaan vooruit.’ Maar er waren nieuwe troepen aan de Pruisische kant gearriveerd. We werden gedwongen ons voor de tweede keer terug te trekken en helaas zo snel dat een groot aantal tot aan Kaya vluchtte.</p> <p>Ik geloofde, dat de strijd verloren was, omdat maarschalk Ney zelf zich midden op in een carré terugtrok en de soldaten, om aan de strijd te ontsnappen, gewonde officieren op brancards op hun geweren droegen *. Uiteindelijk namen de zaken een slechte wending.</p> <p>Ik kwam Kaya binnen aan de rechterkant van het dorp, waarbij ik over heggen stapte en over kleine hekken sprong, die mensen hadden neergezet om de tuinen te scheiden.</p> <p>Ik stond op het punt de hoek van een schuur om te slaan, toen ik, terwijl ik mijn hoofd ophief, ongeveer vijftig officieren te paard zag stilstaan op de top van een heuvel aan de overkant. Verder weg achter hen renden massa's artillerie halsoverkop op weg naar Leipzig. Dit deed me kijken en ik herkende de keizer, iets vóór de anderen. Hij zat alsof hij in een fauteuil zat op zijn witte paard. Ik kon hem heel goed zien onder de bleke hemel, hij bewoog zich niet en keek met zijn telescoop naar de strijd beneden.</p> <p>Deze aanblik maakte mij zo blij dat ik begon te schreeuwen Lang leve de keizer!</p> <p>* op hun geweren die zij als draagbaren gebruikten.</p>
112	<p>met al mijn kracht. Daarna kwam ik via een steegje tussen twee oude huizen de hoofdstraat van Kaya binnen. Ik was een van de eersten en ik zag nog steeds mensen uit het dorp, mannen, vrouwen, kinderen, zich haasten om hun kelders binnen te gaan.</p> <p>Klipfel, Zébédé, sergeant Pinto, iedereen die ik kende van het gezelschap waren nog buiten en ik hoorde een geluid, dat zo verschrikkelijk was, dat je het je niet kunt voorstellen. Rookmassa's vlogen over de daken, dakpannen rolden en vielen op straat en kanonskogels drongen met een vreselijke klap door de muren of braken de balken.</p> <p>Tegelijkertijd kwamen onze soldaten van alle kanten, door de steegjes, over de heggen en hekken van de tuinen, binnen en veranderden in vuur. Er waren er een paar van alle regimenten, zonder shako's, met gescheurde uniformen, onder het bloed, die er woedend uitzagen en nu ik er na zoveel jaren over nadenk, het waren allemaal kinderen, echte kinderen, van de vijftien of twintig, niet één had een snor!</p> <p>En net als de Pruisen, - geleid door oude officieren die schreeuwden; ‘Forwertz! Forwertz!’ arriveerden wij bij de hoek van een schuur met twintig of dertig man, tegenover een tuin, waar een kleine bijenstal stond en grote kersenbomen in bloei stonden. We begonnen een doorlopend vuur op deze bedelaars, die omhoog wilden beklimmen via een kleine muur beneden en we namen het dorp in.</p> <p>Hoeveel van hen, toen ze bij deze muur aankwamen, terug vielen in de massa, ik weet het niet, maar er kwamen er steeds meer.</p>
113	<p>Honderden kogels floten langs onze oren en botsten tegen de stenen. Het gips viel, het stro hing aan de balken, de grote deur links was doorzeefd en wij, achter de schuur, na herladen te hebben, schoten* om in de stapel te schieten. Dit duurde net lang genoeg om de trekker aan te passen en vast te draaien en desondanks waren er</p>

	<p>al vijf of zes gevallen op de hoek van de hooizolder, neus tegen de grond. Maar onze woede was zo groot, dat we er geen aandacht aan schonken.</p> <p>Toen ik daar voor de tiende keer schouderophalend terugkeerde, viel het geweer uit mijn hand. Ik bukte om het op te rapen en viel erop. ik had een kogel in mijn linkerschouder; het bloed verspreidde zich als heet water over mijn borst. Ik probeerde op te staan, maar het enige wat ik kon doen, was tegen de muur gaan zitten. Toen stroomde het bloed naar mijn dijen en het idee kwam bij me op dat ik op deze plek zou sterven, waardoor ik het helemaal koud kreeg.</p> <p>Mijn linkerarm voelde zwaar als lood, mijn hoofd tolde. Ik hoorde nog steeds het geweervuur, maar als in een droom. Dit heeft waarschijnlijk enige tijd geduurd.</p> <p>Toen ik mijn ogen opende, was het nacht. De Pruisen marcheerden rennend door de steeg. Ze vulden het dorp al en in de tuin aan de overkant zat een oude generaal, blootshoofds en met wit haar, op een groot bruin paard.</p> <p>• Wij liepen telkens weer terug (la navette = wevers- schietspoel).</p>
114	<p>Hij schreeuwde om kanonnen brengen en officieren kropen naar de grond om zijn bevelen uit te voeren. Naast hem, staande op de kleine muur vol met dode mensen, was een van hun chirurgen zijn arm aan het verbinden. Daarachter, aan de andere kant, stond te paard een heel magere Russische officier, een jonge man met een hoed op met groene veren, die in de vorm van een boeket vielen.</p> <p>We waren niet langer aan het schieten, maar tussen Klein-Groschen en Kaya klonken verschrikkelijke kreten. We konden zwaar rollen, hinniken, vloeken en zweepgeluiden horen. Zonder te weten waarom sleepte ik mezelf uit de sleur en zette mezelf weer tegen de muur en vrijwel onmiddellijk kwamen twee stukken van zestien*, elk getrokken door zes paarden, de hoek van het eerste huis in het dorp om. De paardenkanonnières sloegen uit alle macht toe, en de wielen drongen als stro door de stapels doden en gewonden, de botten waren aan het kraken. Dit is waar de luide kreten, die ik hoorde vandaan kwamen, de haren op mijn hoofd stonden overeind.</p> <p>‘Hier!’, schreeuwde de oude man in het Duits. , Richt daar, tussen deze twee huizen, vlakbij de fontein.’</p> <p>De twee stukken werden onmiddellijk teruggedraaid, de karren met kruit en schroot kwamen in galop aan. De oude man kwam kijken, zijn linkerarm in een mitella ** en terwijl hij door het steegje liep, hoorde ik hem op korte toon tegen de jonge Russische officier zeggen:</p> <p>* zestienponder. ** den arm in een doek dragend.</p>
115	<p>‘Vertel keizer Alexander, dat ik dat ben in Kaya. De strijd is gewonnen als ze mij versterkingen sturen. Laat zee niet beraadslagen, aten we handelen! We moeten een aanval verwachten. Napoleon komt eraan, ik voel dat... In een half uur zullen we hem in handen hebben. Wat er ook gebeurt, ik zal tegen hem strijden, maar laten we in de naam van God geen minuut verliezen en de overwinning is aan ons!’</p> <p>De jongeman galoppeerde weg richting Klein-Gorschen en op hetzelfde moment zei iemand bij mij: ‘Die oude man is Blücher... Ah! schurk als ik mijn pistool had.’</p> <p>Nadat ik mijn hoofd had omgedraaid, zag ik een oude sergeant, droog en mager, met grote rimpels langs zijn wangen, die tegen de schuurdeur zat, zijn twee handen als krukken op de grond rustend, want zijn rug was gebroken door een kogel. Zijn</p>

	<p>gele ogen volgden de Pruisische generaal, loensend, zijn haakneus, al bleek, gebogen als een snavel in zijn grote snor, hij zag er verschrikkelijk en trots uit. 'Als ik mijn geweer had,' zei hij nogmaals, 'zou je zien of de strijd gewonnen is!'</p> <p>Wij waren de enige wezens die nog leefden in deze hoek vol dode mensen.</p> <p>Ik dacht dat ze mij misschien de volgende dag zouden begraven met al die anderen in de tuin aan de overkant en dat ik Catherine nooit meer zou zien, de tranen stroomden over mijn wangen en ik kon niet anders dan zeggen: 'Nu is het allemaal voorbij!'</p> <p>De sergeant keek mij toen scheef aan. Toen hij zag dat ik nog zo jong was,</p>
116	<p>vroeg hij mij: 'Wat is er met jou, dienstplichtige?'</p> <p>'Een kogel in de schouder, sergeant.'</p> <p>'In de schouder is het beter dan in de nieren, we zullen overleven'.</p> <p>En met een minder harde stem, nadat ik opnieuw verbijsterd keek, voegde hij eraan toe: 'Wees niet bang, ga, je zult het land weer zien.'</p> <p>Ik dacht dat hij medelijden had met mijn jeugd en mij wilde troosten, maar ik voelde mijn borst alsof die verbrijzeld was en dat nam alle hoop weg.</p> <p>De sergeant zei niets meer, alleen van tijd tot tijd deed hij een poging om zijn hoofd op te heffen en te kijken of onze colonnes arriveerden. Hij vloekte zachtjes en liet zich ten slotte met zijn schouder tegen de hoek van de deur glijden en zei: 'Mijn zaken zijn gedaan *, maar de grote bedelaar betaalde mij toch.'</p> <p>Hij keek in de heg aan de overkant, waar een Pruisische grenadier op zijn rug lag, de bajonet nog steeds in zijn buik.</p> <p>Het zou toen zes uur kunnen zijn geweest, de vijand bezette alle huizen, de tuinen, de boomgaarden, de hoofdstraat en de steegjes. Mijn hele lichaam was koud en ik was gevoelloos geworden met mijn voorhoofd op mijn knieën, toen het donderen van het kanon me weer wakker maakte.</p> <p>Ik lette niet langer op de sergeant, ik keek alleen naar de Pruisische kanonniërs., die aanvielen, hun stukken richten en schoten en ik vervloekte ze.</p> <p>*t Is met mij gedaan!</p>
117	<p>Ik luisterde met verrukking naar de kreten van Lang leve de keizer! die uit de vallei begonnen op te stijgen en intussen waren ontploffingen van de artillerie te horen. Eindelijk na twintig minuten begonnen de Pruisen en Russen zich terug te trekken; ze liepen in groten getale terug door het steegje waar wij ons op hen zouden werpen. De kreten van Lang leve de keizer! kwamen dichterbij, de kanonniërs haastten voor ons zich als gekken, toen drie of vier kanonskogels arriveerden, een wiel braken en ze met aarde bedekten. Er viel een kanon opzij, twee artilleristen werden gedood en twee gewond. Toen voelde ik dat een hand mij bij de arm pakte. Ik draaide me om en zag de oude sergeant, halfdood, naar mij kijken, lachend met een felle blik. Het dak van onze kazerne zakte door, de muur scheef, maar we merkten er niets van. We zagen alleen de nederlaag van de vijanden en we hoorden alleen te midden van al dit verschrikkelijke lawaai de kreten van steeds dichterbij komen van onze soldaten. Plots zei de bleke sergeant: 'Hier is hij!'</p> <p>En voorover leunend op zijn knieën met één hand op de grond en de andere opgeheven, riep hij met luide stem: Lang leve de keizer!</p> <p>Toen viel hij op zijn gezicht en bewoog niet meer. En ik, ook bukkend om te kijken, zag ik Napoleon in de gevechten komen, zijn hoed begraven in zijn grote hoofd, zijn overjas open grijs, een breed rood lint over zijn witte vest, kalm, koud,</p>

118	<p>alsof hij verlicht wordt door de weerspiegeling van de bajonetten.</p> <p>Sinds dat moment herinner ik me niets meer van de strijd, omdat ik, in de hoop op onze overwinning, het bewustzijn had verloren en ik was als een dode man te midden van al deze doden.</p> <p style="text-align: center;">Hfd. XIV</p> <p>Ik werd 's nachts wakker, midden in de stilte. Ik kon me niet meer bewegen en had veel pijn, alleen mijn rechterarm bewoog nog. Het lukte mij echter om op mijn elleboog te steunen en ik zag de doden zich opstapelen aan het einde van de steeg. De maan keek er overheen, ze waren wit als sneeuw. Sommigen met hun mond en ogen wijd open, de anderen lagen met hun gezicht naar de grond, met hun patronen en rugzakken, hun handen vastgeklampt aan het geweer. Ik zag dit op een angstaanjagende manier, mijn tanden klapperden van angst.</p> <p>Ik wilde om hulp roepen. Ik hoorde de zwakke kreet van een snikkend kind en ik zakte in wanhoop in elkaar. Maar deze zwakke kreet, die ik in de stilte had geuit, maakte anderen een voor een wakker, het verspreidde zich naar alle kanten. Alle gewonden dachten, dat ze hulp hoorden aankomen en degenen, die nog konden klagen riepen. Deze kreten duurden enkele ogenblikken, daarna was alles stil en hoorde ik alleen een paard langzaam naast me blazen, achter de heg.</p> <p>* dat werkte aanstekelijk.</p>
119	<p>Hij wilde opstaan, ik zag zijn hoofd omhoog komen aan het uiteinde van zijn lange nek en viel toen achterover.</p> <p>Wat mij betreft, door de inspanning die ik zojuist had geleverd, was mijn wond weer opengegaan en voelde ik het bloed weer langs mijn arm stromen.</p> <p>Ik sloot mijn ogen om mezelf te laten sterven, toen ik dacht het geluid van woorden te horen. Oh! terwijl ik luisterde... en terwijl ik ondanks mijn arm opstond om te roepen: 'Help!' Het was nog steeds donker en toch vaagde een beetje daglicht al in de lucht, ver weg, door de regen, die strepen maakte in de lucht. Het licht liep midden door de velden, het ging willekeurig en stopte hier en daar..</p> <p>En ik zag toen zwarte vormen om zich heen leunen, het waren slechts verwarde schaduwen, maar behalve ik zagen ook anderen dit licht, want van alle kanten klonken in de nacht zuchten op, klaaglijke kreten, stemmen zo zwak dat je zou zeggen van kleine kinderen, die hun moeder roepen!</p> <p>Met heel mijn levenslust keek ik naar dit licht, zoals een verdrinkende stakker naar de kust kijkt... Ik klampte me vast om het te zien en mijn hart beefde van hoop. Ik wilde schreeuwen, mijn stem kwam niet verder dan mijn lippen, het geritsel van de regen in de bomen en op de daken bedekte alles en ondanks dit zei ik tegen mezelf: 'Ze horen me... ze komen eraan!'... Het leek alsof ik de lantaarn het pad op zag gaan vanaf de tuin en het licht werd met elke stap groter, maar na een paar ogenblikken over het slagveld te hebben rondgezworven, kwam ze binnen, langzaam in een plooi van de grond en verdween. Toen viel ik bewusteloos.</p>
120	<p style="text-align: center;">Hfd. XV</p> <p>Het was op de bodem van een grote schuur dat ik bijkwam, iemand gaf mij wijn en water te drinken en ik vond het heel lekker. Ik deed mijn ogen open en zag een</p>

	<p>oude soldaat met een grijze snor, die zijn hoofd ophief en een beker tegen mijn lippen hield.</p> <p>‘Goed’, zei hij met een goed humeur tegen mij: 'Nou! Is het beter?'"</p> <p>En ik kon het niet laten om naar hem te glimlachen, toen ik dacht dat ik nog leefde. Mijn borst en linkerschouder waren stevig ingebakerd *: ik voelde me daar als een brandwond, maar dat maakte mij niet uit: - Ik leefde!</p> <p>Overal om mij heen, op matrassen en balen stro, lag een menigte gewonden, en in het midden, op een grote keukentafel, zetten een grote chirurg** en zijn twee assistenten, met opgestroopte hemdsmouwen, iemands been af. De gewonde man kreunde. Achter hen lag een stapel armen en benen en iedereen kan zich de gedachten voorstellen die door mijn hoofd gingen.</p> <p>Vijf of zes infanteriesoldaten gaven water aan de gewonden, ze hadden kannen en bekers.</p> <p>* ingebakerd; in een stevig verband gelegd. ** chirurgien-major gezondheid; aide-major dirigerend officier van officier van gezondheid.</p>
121	<p>Maar wat de meeste indruk op mij maakte, was deze chirurg in hemdsmouwen, die sneed zonder iets te horen, hij had een grote neus, holle wangen en werd elke minuut boos op zijn helpers, die hem niet snel genoeg de messen, de tang, de pluisjes linnengoed gaven of die het bloed niet onmiddellijk met de spons verwijderden. Toch viel het mee, want binnen een kwartier hadden ze al twee benen afgezet.</p> <p>Buiten stond een grote kar vol stro geparkeerd.</p> <p>Toen een soort Russische schutter, minstens 1,80 meter lang, zojuist op de tafel was geplaatst, zijn nek door een kogel nabij het oor was doorboord en de chirurg om de kleine messen vroeg om iets met hem te doen, liep een andere chirurg voor hem uit. van de schuur en stopte bij de kar.</p> <p>‘Hoi! Forel’, schreeuwde hij op opgewekte toon.</p> <p>‘Hé, ben jij dat, Duchêne?’, antwoordde de onze, terwijl hij zich omdraaide.</p> <p>‘Hoeveel gewonden?’</p> <p>‘Zeventien- tot achttienduizend.’</p> <p>‘Duivel! Goed! Alles goed met je vanochtend?’</p> <p>‘Maar ja; Ik ben op zoek naar een herberg.’</p> <p>Onze chirurg kwam de schuur uit om zijn kameraad de hand te schudden. Ze begonnen rustig te kletsen, terwijl de assistenten een glas wijn dronken en de Rus wanhopig met zijn ogen rolde.</p> <p>‘Hier, Duchêne, je hoeft alleen maar de straat uit te gaan... voor deze put, zie je?’</p> <p>‘Akkoord.’</p>
122	<p>‘Recht tegenover vind je de kantine.’</p> <p>‘Ah! goed, dank je wel! Ik ben weg!’</p> <p>De ander vertrok en de onze riep naar hem: ‘Eet smakelijk, Duchêne!’</p> <p>Toen keerde hij terug naar zijn Rus, die op hem wachtte en begon met het openen van zijn nek tot de schouder. Hij werkte in een slecht humeur en zei tegen de helpers: ‘Kom op, heren, laten we gaan!’</p> <p>De Rus zuchtte zoals je je misschien kunt voorstellen, maar hij besteedde er geen aandacht aan en tenslotte gooide hij een kogel op de grond, verbond hem en zei: ‘Verwijderen!’</p>

	<p>De Rus werd van de tafel gehaald, de soldaten plaatsten hem op een pallet in de rij met de anderen en de volgende werd binnengebracht.</p> <p>Op vijf of zes matrassen van de mijne zat een oude korporaal, zijn been ingebonden, hij knipoogde en zei tegen zijn buurman, wiens arm net was afgezet: ‘Dienstplichtige, kijk eens in deze stapel, Ik wed dat je je arm niet herkent.’ De ander, heel bleek, maar die niettemin de grootste moed had getoond, keek en verloor vrijwel onmiddellijk het bewustzijn.</p> <p>Toen begon de korporaal te lachen en zei: ‘Uiteindelijk herkende hij het... Het is die onderaan, met het blauwe bloemetje. Het geeft altijd hetzelfde effect.’</p> <p>Hij bewonderde zichzelf omdat hij dit ontdekte, maar niemand lachte met hem mee.</p> <p>Elke minuut riepen de gewonden: ‘Drinken!’</p>
123	<p>Toen er één begon, volgde iedereen. Een oude soldaat had mij ongetwijfeld aardig gevonden, omdat hij mij in het voorbijgaan steeds zijn beker overhandigde.</p> <p>Ik bleef daar niet langer dan een uur, achter de eerste stonden ongeveer tien andere karren met grote ladders opgesteld. Lokale boeren, in fluwelen jasjes en grote zwarte vilten hoeden met zwepen op hun schouders stonden te wachten, hun paarden bij het hoofdstel vasthoudend. Spoedig arriveerde een piket van huzaren, de kwartiermeester steeg af en in sw schuur zei hij: ‘,Neem me niet kwalijk, majoor, maar hier is een bevel om twaalf wagens met gewonden naar Lutzen te begeleiden. Moeten we ze hier laden?’</p> <p>‘Ja, hier is het’, antwoordde de chirurg. En onmiddellijk begonnen ze de eerste te laden. De boeren en de mannen van de ambulance gaven ons, voordat ze ons wegbrachten, nog een lekker drankje.</p> <p>Zodra een kar vol was, ging deze vooruit en een andere reed voor. Ik zat op de derde, zittend in het stro, op de eerste rij, naast een dienstplichtige van de 27^e, die zijn rechterhand niet meer had, achteraan miste een ander een been, een ander had een gespleten hoofd, weer een ander had een gebroken kaak, enzovoort.</p> <p>Ze hadden ons onze grote overjassen teruggegeven en ondanks de zon hadden we het zo koud, dat we alleen onze neuzen en onze hoeden konden zien of de linnen</p>
124	<p>band boven de kragen. Niemand sprak, we hadden genoeg om zelf over na te denken.</p> <p>Soms voelde ik een vreselijke verkoudheid en dan kwamen plotseling hitteflitsen in mijn ogen: het was het begin van koorts. Maar toen ik Kaya verliet, ging alles nog steeds goed, ik kon de dingen duidelijk zien en pas later in de buurt van Leipzig voelde ik me helemaal slecht.</p> <p>Toen we in Lutzen aankwamen, was de stad zo vol met gewonden, dat ons konvooi het bevel kreeg naar Leipzig te vertrekken. Het enige wat we op straat zagen, waren ongelukkige mensen, voor driekwart dood, die op stro naast de huizen lagen. Het duurde ruim een uur, voordat we bij een kerk aankwamen, waar vijftien of twintig van ons, die de weg niet meer konden verdragen, werden uitgeladen.</p> <p>De kwartiermeester en zijn mannen stapten, nadat ze zich hadden opgefrist in een herberg op de hoek van het plein, weer te paard en wij vervolgden onze weg richting Leipzig.</p> <p>Toen hoorde en zag ik niets meer, mijn hoofd tolde, mijn oren suisden, ik beschouwde de bomen voor mannen. Ik had een dorst, die je je niet kunt voorstellen.</p> <p>Lange tijd begonnen anderen in de karren te schreeuwen, te dagdromen, over hun moeder te praten, op te willen staan en het pad op te springen. Ik weet niet of ik</p>

	<p>dezelfde dingen heb gedaan, maar ik werd wakker als uit een nare droom, op het moment dat twee mannen mij elk bij de hand namen één arm om mijn rug en ze</p>
125	<p>droegen me over een donker vierkant. De hemel was bezaaid met sterren en op de gevel van een groot gebouw, dat midden in de nacht in het zwart opviel, schenen talloze lichten: het was het ziekenhuis in de buitenwijk Hall, in Leipzig.</p> <p>De twee mannen gingen een wenteltrap op. Boven kwamen ze een enorme kamer binnen, waar de bedden op een rij elkaar, in drie rijen bijna van de ene kant naar de andere raakten en ik werd in een van deze bedden gelegd.</p> <p>Pas de volgende dag rond acht uur bij de eerste ontwaken, zag ik de kamer beter. Toen wist ik ook dat ik een gebroken linkerschouderbeen had.</p> <p>Toen ik wakker werd, zat ik midden in een tiental chirurgen. Een van hen, een grote donkere man, die M. le Baron heette, maakte mijn verband open, een assistent hield een bak met heet water aan het voeteneind van het bed. De majoor onderzocht mijn wond, hij waste de wond zelf en bracht het verband in twee beurten * weer aan, zodat ik mijn schouder niet meer kon bewegen en verder alles in orde was. Ik voelde me veel beter. Tien minuten later kwam een verpleegster mij een shirt aantrekken zonder mij pijn te doen.</p> <p>De chirurg stopte bij het andere bed en zei: Ha. daar ben je dus weer, oude!’</p> <p>* In een ommezien.</p>
126	<p>‘Ja, meneer Baron, ik ben het weer’, antwoordde een kanonnier, erg trots om te zien dat hij hem herkende, ‘de eerste keer was het in Austerlitz vanwege een schot, daarna in Jena en vervolgens in Smolensk, wegens twee speerwonden.’</p> <p>‘Ja, ja’, zei de chirurg alsof hij ontroerd was, ‘en wat hebben we nu?’</p> <p>‘Drie sabelslagen op de linkerarm, terwijl ik mijn stuk verdedigde tegen de Pruisische huzaren.’</p> <p>De chirurg kwam dichterbij, maakte het verband los en ik hoorde hem aan de schutter vragen: ‘Heb jij het kruis?’ *</p> <p>‘Nee, meneer Baron.’</p> <p>‘Hoe heet je?’</p> <p>‘Christian Zimmer, kwartiermeester van de 2e Paardartillerie.’</p> <p>‘Goed! Goed!’</p> <p>Vervolgens verbond hij de wonden en zei uiteindelijk, terwijl hij opstond: ‘Alles komt goed!’</p> <p>Hij draaide zich om, maakte een praatje met de anderen en ging naar buiten, nadat hij zijn ronde had afgemaakt en een paar bevelen aan de verpleegsters had gegeven.</p> <p>De oude schutter leek erg blij. Omdat ik zojuist bij zijn naam had gehoord, dat hij uit de Elzas moest komen, begon ik in onze taal met hem te praten, zodat hij nog meer opgetogen was. Hij was een man van 1,80 meter lang, zo hard als een rots, maar toch een dappere man. Zijn ogen vernauwden zich toen ik met hem sprak.</p> <p>* La croix de la Légion d'Honneur (ridderorde door Napoleon ingesteld in 1802). ** Hij kneep de oogen toe.</p>
127	<p>Zijn oren spitsten zich, ik had hem alles in het Elzasser kunnen vragen, hij zou me alles hebben gegeven als hij iets had gehad, maar hij gaf alleen maar handdrukken die je botten deden kraken. Hij noemde mij Joséphel, zoals op het platteland, en zei tegen mij: „Joséphel, wees voorzichtig met het slikken van de medicijnen, die je</p>

	<p>worden gegeven... Je moet alleen slikken wat je kent, niets anders. Alles wat niet lekker ruikt, is niet goed.'</p> <p>Toen ik bang was vanwege de koorts en wat ik zei, keek hij boos en keek me aan met zijn grote grijze ogen en zei: 'Joséphel, ben je gek om bang te zijn? Kunnen jongens zoals wij sterven in een ziekenhuis? Nee... nee... haal dat idee uit je hoofd *.'</p> <p>Maar hoeveel hij ook zei, elke ochtend troffen de doktoren tijdens hun ronde zeven of acht doden aan.</p> <p>Zimmer vertelde mij: 'Dit alles, Joséphel, dat komt door de slechte medicijnen, die artsen uitvinden. Zie je deze lange magere man? Hij kan er prat op gaan, dat hij meer mannen heeft gedood dan één enkel veldstuk. Het is op de een of andere manier altijd geladen met grapefruit en de lont brandt. En deze kleine bruine man? In plaats van de keizer zou ik hem naar de Pruisen en de Russen sturen, hij zou meer mensen doden dan een legerkorps.'</p> <p>* Zet die gedachten op zij!</p>
128	<p>Na drie weken verbeterde mijn schouderbot. Ik begon te herstellen, de twee wonden gingen langzaam dicht, ik had bijna geen pijn meer. Ook de sabelslagen, die Zimmer op arm en schouder had gekregen, waren erg goed hersteld. Elke ochtend kregen we een goede bouillon, die ons hart verrukte * en 's avonds een beetje rundvlees met een half glas wijn, waarvan alleen al de aanblik ons verrukte en ons de toekomst helder deed zien.</p> <p>Rond deze tijd mochten we ook naar een grote tuin vol oude iepen, achter het ziekenhuis. Er stonden bankjes onder de bomen en we liepen over de paden als echte rijke mensen, in grote grijze overjassen en katoenen mutsen.</p> <p>Zodra ik in staat was om op te staan, liet ik de heer Goulden haastig per brief weten dat ik in het Hall Hospital, in een van de buitenwijken van Leipzig, was vanwege een lichte armblessure. maar dat er voor mij niets te vrezen viel, dat ik steeds beter werd. Ik vroeg hem mijn brief aan Catherine en tante Grédel te laten zien om hen vertrouwen te geven te midden van deze verschrikkelijke oorlog. Ik vertelde hem ook, dat het mijn grootste geluk zou zijn nieuws te ontvangen over het land en de gezondheid van iedereen van wie ik hield.</p> <p>Vanaf dat moment had ik geen rust meer, elke ochtend wachtte ik op een antwoord en zag ik de postmeester twintig en dertig brieven door de hele kamer verspreiden,</p> <p>* die je weer eens opknapte.</p>
129	<p>zonder dat ik iets ontving en dat deed mijn hart breken</p> <p>Het was zover gekomen dat ik niet genezen wilde zijn, toen op een ochtend onder andere de postmeester Joseph Bertha riep. Toen stak ik mijn hand op om te spreken, en ik kreeg een grote vierkante brief, bedekt met talloze postzegels. Ik herkende het handschrift van meneer Goulden en dat maakte mij helemaal bleek. 'Prima', zei Zimmer me lachend: 'Uiteindelijk komt het allemaal goed.'</p> <p>Ik antwoordde hem niet en nadat ik me had aangekleed, stopte ik de brief in mijn zak en ging naar beneden om hem alleen te lezen, helemaal onderaan de tuin, op de plek waar ik altijd naar toe ging.</p> <p>Toen ik hem openmaakte, zag ik eerst twee of drie kleine appelbloesems, die ik in mijn hand nam en een briefje van de post, ** met een paar woorden van de heer</p>

	<p>Goulden. Maar het was niet dat, wat mij het meest raakte en dat mij van top tot teen deed trillen, het was het schrijven van Catherine, waar ik met tranende ogen naar keek zonder het te kunnen lezen, omdat mijn hart wild en buitengewoon krachtig klopte.</p> <p>Uiteindelijk werd ik echter een beetje kalmer en las ik de brief heel langzaam, waarbij ik af en toe stopte om er zeker van te zijn dat ik me niet vergiste, dat het inderdaad Catherine was, die mij schreef en dat niet ik aan het schrijven was als een droom.</p> <p>* Beter: het deed mijn hart bloeden; van, mijn hart bloedde. ** Een postbewijs.</p>
130	<p>Ik heb deze brief bewaard, omdat hij mij op de een of andere manier mijn leven teruggaf. Dus hier is het zoals ik het op 8 juni 1813 ontving.</p> <p>‘Mijn beste Jozef, ‘Deze brief is om je te vertellen, dat ik steeds meer van je hou en dat ik nooit meer van iemand anders wil houden dan van jou. Je zult ook weten dat mijn grootste verdriet is, dat ik weet dat je gewond raakt in een ziekenhuis en dat ik je niet kan behandelen. Het is een groot verdriet. En sinds de dienstplichtigen vertrokken, hebben we niet één uur rust gehad. Moeder werd boos en zei dat ik gek was, omdat ik dag en nacht huilde en zij huilde net zo veel als ik, 's avonds helemaal alleen bij de haard, ik kon haar duidelijk van boven horen. En haar woede viel op Pinnacle, die niet meer naar de markt durfde te gaan, omdat ze een hamer in haar mand had. Maar ons grootste verdriet van allemaal, Joseph, was toen het gerucht de ronde deed, dat er zojuist een veldslag was uitgevochten, waarbij duizenden en duizenden mannen waren omgekomen. We leefden niet meer. Mijn moeder rende elke ochtend naar het postkantoor en ik kon mijn bed niet uit komen. Maar aan het einde van de rit * arriveerde de brief. Nu ben ik beter, omdat ik op mijn gemak huil en de Heer zegen, die je die dagen heeft gered.</p> <p>* Ten langen laatste.</p>
131	<p>En als ik bedenk hoe gelukkig we vroeger waren, Jozef, toen jij elke zondag kwam en we stil naast elkaar zaten en nergens aan dachten! Ah! we kenden ons geluk niet, we wisten niet wat er met ons kon gebeuren. Maar laat de wil van God geschieden. Hopelijk gaat het goed met je en kunnen we hopen weer samen te zijn zoals we waren!</p> <p>Veel mensen praten over vrede, maar we hebben zoveel tegenslagen gehad en keizer Napoleon houdt zoveel van oorlog, dat we nergens meer op kunnen vertrouwen. Het enige dat mij plezier doet, is weten dat je wond niet gevaarlijk is en dat je nog steeds van me houdt... Ah! Joseph, ik zal altijd van je houden, ik kan niets anders zeggen, dat is alles wat ik je uit de grond van mijn hart kan vertellen en ik weet ook dat mijn moeder je leuk vindt. Nu wil meneer Goulden je een paar woorden schrijven en ik kus je duizend en duizend keer.’ Het is hier mooi weer, wij zullen een goed jaar hebben. De grote appelboom in de boomgaard is helemaal wit van de bloemen. Ik ga er een paar ophalen en voor je in de brief doen als meneer Goulden heeft geschreven. Misschien zullen we met de</p>

	<p>genade van God, opnieuw in een van zijn grote appels bijten. Kus mij zoals ik jou kus en vaarwel, vaarwel, Jozef!’</p> <p>Toen ik dit las, barstte ik in tranen uit en toen Zimmer arriveerde, zei ik tegen hem:</p>
132	<p>‘Ga zitten, ik ga je voorlezen wat mijn geliefde mij schrijft.’</p> <p>‘Laat mij maar mijn pijp aansteken,’ antwoordde hij.</p> <p>Hij deed het deksel op zwam en voegde eraan toe:</p> <p>‘Je kunt beginnen, Joséphel, maar ik waarschuw je, ik ben een oude rot, ik geloof niet alles wat er geschreven staat... vrouwen zijn fijner dan wij.’</p> <p>Desondanks las ik Catherine’s brief aan hem langzaam voor. Hij zei niets en toen ik klaar was, pakte hij hem aan en keek er lang naar met een dromerige blik. Toen gaf hij het aan mij terug en zei: ‘Dat, Joséphel, is een braaf meisje, vol gezond verstand en die nooit iemand anders dan jij zal nemen.’</p> <p>‘Denk je dat ze mij leuk vindt?’</p> <p>‘Ja, deze kun je vertrouwen. Ik zou liever op mijn hoede zijn voor de keizer dan voor zo'n meisje.’</p> <p>Toen ik deze woorden van Zimmer hoorde, wilde ik hem kussen en zei tegen hem:</p> <p>‘Ik kreeg van huis een briefje van honderd frank, dat we op het postkantoor zullen ontvangen. Dit is het belangrijkste om witte wijn te kopen. Laten we proberen hier weg te komen.’</p> <p>‘Dat is een goed idee’, zei hij, terwijl hij zijn grote snor ophief en zijn pijp weer in zijn zak stopte. ‘Ik hou er niet van om in een tuin te * verschimmelen.</p> <p>* Men zegt correcter: Je n'aime pas à.</p>
133	<p>Er zijn twee herbergen buiten. Je moet proberen toestemming te krijgen.”</p> <p>We stonden heel blij op en gingen de trappen van het hotel op, toen de postmeester, die naar beneden kwam, Zimmer tegenhield door hem te vragen: ‘Ben jij niet degene, die Christian Zimmer heet, schutter bij het 2e Paard? Artillerie?’</p> <p>‘Excuseer mij alstublieft, postmeester, ik ben dat.’</p> <p>‘Goed! Hier is iets voor jou,’ zei hij, terwijl hij hem een klein pakje met een grote brief overhandigde.</p> <p>Zimmer was stomverbaasd, omdat hij nooit iets van thuis of elders had ontvangen. Hij opende het pakketje, waar een doosje in zat, dat hij opende en hij zag het kruis van het Legioen van Eer.. Toen werd hij heel bleek, zijn ogen werden troebel en een ogenblik liet hij zijn hand achter zich op de balustrade rusten, maar toen riep hij: Lang leve de keizer! met een stem zo verschrikkelijk, dat de drie kamers klonken als een kerk.</p> <p>De postmeester keek hem goedgehumeurd aan. ‘Je bent gelukkig?’, zei hij.</p> <p>‘Of ik gelukkig ben, postmeester! Ik mis alleen één ding.’ ‘Wat?’</p> <p>‘Toestemming voor een rondgang door de stad. U moet contact opnemen met meneer Tardieu, de hoofdchirurg.’</p> <p>Hij kwam lachend naar beneden en toen het tijd was voor het bezoek, gingen we arm in arm naar boven.</p> <p>*Met uw verlof!</p>
134	<p>Ik vraag om toestemming aan de majoor, een grijsjarige oude man, die zojuist het roepen had gehoord: Lang leve de keizer! en die keek ons ernstig aan.</p> <p>‘Wat is dat?’, zei hij.</p>

	<p>Zimmer liet hem zijn kruis zien en zei: 'Sorry majoor, maar met mij gaat het goed. *</p> <p>'Ik geloof je,' zei M. Tardieu;, 'wil je uit gaan?' 'Als het kan door jouw vriendelijkheid**', voor mij en mijn kameraad Joseph Bertha.;</p> <p>De chirurg had de dag ervoor mijn wond bekeken, hij haalde een portemonnee uit zijn zak en gaf twee verlofbriefjes.</p> <p>We gingen naar beneden, trots als koningen, Zimmer met zijn erekruis en ik met mijn brief. Beneden, in de grote vestibule, riep de conciërge naar ons: 'Goed; Goed! Waar ga je heen?' Zimmer liet hem onze verloven zien en we gingen blij naar buiten om de lucht in te ademen. Een schildwacht liet ons het postkantoor zien, waar ik mijn honderd frank ging ophalen.</p> <p style="text-align: center;">Hfd. XVI</p> <p>Hoeveel dingen moesten we doen op deze dag. Door de hoofdstraat van Hall te ontdekken, dit</p> <p>* Ik ben zoo gezond als een visch. ** Als u zoo vriendelijk wil zijn.</p>
	<p>Hfd. XVI</p>
135	<p>oude stad met zijn winkels, de ingangen van de koetsen volgepropt met goederen, zijn oude schuurvormige daken, ik was verbaasd. Ik had nog nooit zoiets gezien! Ik liet mij dromerig leiden door mijn vriend Zimmer, die elke hoek en straat herkende en tegen mij zei: 'Dat is de Sint-Nicolaaskerk, dit is het grote gebouw van de universiteit, dit is het Stadhuis.'</p> <p>Hij herinnerde zich alles, nadat hij Leipzig al in 1807 had gezien, vóór de slag bij Friedland en bleef tegen mij herhalen: 'We zijn hier zoals in Metz, Straatsburg of waar dan ook in Frankrijk. Mensen wensen ons het beste**'. Na de campagne van 1806 werd ons alle eer aangedaan, die ons kon worden aangedaan. De burgerij nam drie of vier van ons mee om bij hen te dineren. Ze gaven ons zelfs feesten, ze noemden ons de helden van Jéna. Je zult zien hoeveel we van elkaar houden! Laten we binnen gaan waar we maar willen, overal zullen we worden ontvangen als weldoeners van het land, wij zijn het, die hun keurvorst *** koning hebben genoemd</p> <p>* met haar luifelvormig uitstekende daken. **De mensen zijn ons goed gezind. *** Bij den vrede van Posen (1806) ontving de Keurvorst van Saksen Friedrich August III de koninklijke waardigheid, hij voegde zich als soeverein vorst bij het Rijnverbond en verplichtte zich aan Napoleon een contingent van 30000 man te leveren. Napoleon kende hem het aan Pruisen ontnomen hertogdom Warschau toe.</p>
136	<p>Plotseling stopte Zimmer voor een kleine, lage deur en riep uit: 'Hé, het is Brasserie du Mouton-d'Or! De gevel ligt aan de andere straat, maar we kunnen vanaf hier naar binnen. Naar binnen!'</p>

	<p>Tegelijkertijd duwde hij de deur open en we kwamen in een hoge kamer vol rook. Het duurde even voordat ik door deze grijze wolk heen een lange rij tafels zag, omringd door drinkers, de meeste in korte geklede jassen en kleine petten en de anderen in Saksische uniformen. Het waren studenten, jonge mensen met gezinnen*, die naar Leipzig kwamen om rechten, medicijnen en alles te studeren wat je kunt leren door kroezen leeg te maken en een vreugdevol leven te leiden, dat ze in hun taal Fuchscommerce noemen. Ze vechten vaak onderling met een soort latten, rond aan het uiteinde en slechts scherp gemaakt op een paar plekken, zodat ze littekens op hun gezicht krijgen, zoals Zimmer me vertelde, maar er is nooit enig gevaar voor hun leven.</p> <p>Zimmer lachte, toen hij me deze dingen vertelde, hij zei dat we de kanonnen net zo goed met gekookte appels zouden kunnen laden als aan het eind met deze ronde latten zouden vechten.</p> <p>Eindelijk kwamen we de kamer binnen en we zagen de oudste van deze studenten op een tafel staan en hardop een krant voorlezen, die in de vorm van een schort in</p> <p>* Jongelui van goeden huize.</p>
137	<p>zijn rechterhand hing. In zijn andere hand hield hij een lange porseleinen pijp. Al zijn kameraden luisterden naar hem met hun mokken in de lucht. Toen we binnenkwamen, hoorden we ze onder elkaar herhalen:</p> <p>‘Vaderland! Vaderland!’</p> <p>Ze proostten met de Saksische soldaten, terwijl de grote droge zich bukte om ook zijn kroes mee te nemen en de grote brouwer schreeuwde met norse stem:</p> <p>‘Gezondheid! Gezondheid!’</p> <p>We hadden amper vier stappen door de rook gezet of alles was stil.</p> <p>‘Kom, kom, kameraden’, riep Zimmer, ‘schaam je niet, lees verder, wat maakt het uit! We zullen er ook geen spijt van krijgen om iets nieuws te horen.’</p> <p>Maar deze jonge mensen wilden geen gebruik maken van onze uitnodiging en de oude man stapte van de tafel af en vouwde zijn krant op, die hij in zijn zak stopte.</p> <p>‘Het was klaar’, zei hij, ‘het was klaar.’</p> <p>‘Ja, het was klaar’, herhaalden de anderen, terwijl ze elkaar met een vreemde blik aankeken.</p> <p>Twee of drie Saksische soldaten gingen onmiddellijk naar buiten, alsof ze wat frisse lucht wilden halen op de binnenplaats en verdwenen.</p> <p>De dikke kastelein vroeg ons:</p>
138	<p>‘Je weet misschien niet dat de grote zaal aan de rue de Tilly ligt?’</p> <p>‘Ja, dat weten we goed’, antwoordde Zimmer, ‘maar ik vind deze kleine kamer leuker. Hier kwamen we, twee oude kameraden en ik een paar kroezen leegmaken ter ere van Jena en Auerstaedt. Deze kamer brengt goede herinneringen naar boven.’</p> <p>‘Ah!...zoals je wilt, zoals je wilt’, zei de brouwer. Wil je maartbier?’</p> <p>‘Ja, twee bekers en de krant.’</p> <p>‘Goed! Goed!’</p> <p>Hij schonk ons de twee bekers in en Zimmer, die niets kon zien, probeerde een praatje te maken met de studenten, die zich verontschuldigden door de een na de ander te vertrekken. Ik voelde dat al deze mensen ons een haat droegen, die des te verschrikkelijker was omdat ze, die niet meteen durfden te tonen.</p> <p>In de uit Frankrijk afkomstige krant werd alleen gesproken over een wapenstilstand, na twee nieuwe overwinningen bij Bautzen en Wurtschen. We</p>

	<p>hoorden toen, dat deze wapenstilstand op 6 juni was begonnen en dat er conferenties werden gehouden in Praag, in Bohemen, om de vrede te regelen.</p> <p>Uiteraard maakte dit mij blij. Ik hoopte dat we de gewonden op zijn minst naar huis zouden sturen. Maar Zimmer, met zijn gewoonte om luid te spreken, vulde de hele kamer met zijn mening, hij onderbrak me bij elke regel en zei:</p> <p>‘Een wapenstilstand! Hadden we een wapenstilstand nodig? Na deze Pruisen en deze Russen bij Lutzen, in Bautzen en in Wurtschen, moeten we ze niet van boven</p>
139	<p>tot onder vernietigen? Als ze ons hadden verslagen, zouden ze ons dan een wapenstilstand geven? Dat, zie je, Jozef, is het karakter van de keizer, hij is te goed... hij is te goed! Dit is de enige fout. Hij deed hetzelfde na Austerlitz en we moesten de strijd opnieuw beginnen. Ik zeg je, dat hij zo goed is. Ah! Als hij niet zo goed was, zouden we meesters van heel Europa zijn.’</p> <p>Tegelijkertijd keek hij naar rechts en naar links, om de mening van anderen te vragen. Maar ze lachten ons uit en niemand wilde antwoorden. Eindelijk stond Zimmer op.</p> <p>‘Laten we gaan’, Jozef zei hij. ‘Ik weet niets van politiek, maar ik blijf erbij dat we deze bedelaars geen wapenstilstand moeten verlenen’ aangezien ze op de grond liggen, was het nodig om ze op hun buik door te geven **.’</p> <p>Na het betalen gingen we naar buiten en Zimmer zei tegen mij: ‘Ik weet niet wat deze mensen vandaag de dag hebben, we hebben ze ergens in gestoord.’</p> <p>‘Dat is heel goed mogelijk,’ antwoordde ik. ‘Het leken niet zo goede jongens als je zei.’</p> <p>* Men zag ons zeer onvriendelijk aan. ** Daar ze weerloos waren, hadden wij ze moeten verpletteren. *** Ze zagen er niet zoo gemoedelijk uit.</p>
140	<p>‘Nee,’ zei hij. ‘Deze jonge mensen staan, zie je, ver onder de oud-studenten, die ik zag. In zekere zin brachten ze hun leven door in de brouwerij. Ze dronken twintig en zelfs dertig bekers gedurende de dag. Ikzelf, Joseph, kon niet tegen zulke kerels vechten. Vijf of zes van hen, die senioren werden genoemd, hadden een grijze baard en een eerbiedwaardige uitstraling. We zongen samen Fanfan-la-Tulipe en Roi Dagobert, wat geen politieke liederen zijn. maar deze zijn de oude niet waard.’</p> <p>Ik heb sindsdien vaak nagedacht over wat we die dag zagen en ik ben er zeker van dat die studenten deel uitmaakten van de Tugend-Bund.</p> <p>Toen we terugkeerden naar het ziekenhuis, na een goed diner te hebben gehad en ieder en fles goede witte wijn te hebben gedronken in de Auberge de la Grappe, in de rue de Tilly, hoorden we, Zimmer en ik, dat we op dezelfde plek zouden gaan slapen die avond in de Rosenthalkazerne. Het was een soort opslagplaats voor de gewonden van Lutzen, toen ze begonnen te herstellen. Meestal leefden we daar alsof we in een garnizoen waren *, het was noodzakelijk om te reageren op het ochtend- en avondappèl. De rest van de tijd waren we vrij. Elke drie dagen kwam de chirurg op bezoek en als je hersteld was, kreeg je een routekaart om terug te keren naar je eenheid</p> <p>Gedurende de zes weken dat we in Rosenthal verbleven, gingen Zimmer en ik vaak door de stad om de verveling te verdrijven. We vertrokken via de buitenwijk</p> <p>* Men kreeg er den gewonen kost.</p>

141	<p>Randstatt en wij reden door naar Lindenau, op de weg naar Lutzen. Er waren alleen maar bruggen, moerassen en kleine beboste eilandjes zover het oog reikte. Daar aten we een omelet met spek, met Carpe-kurk en spoelden die weg met een fles witte wijn. Ze gaven ons niets meer op krediet, zoals na Jena. Ik geloof dat de herbergier ons daarentegen dubbel en drievoudig zou hebben laten betalen, ter ere van het Duitse thuisland, als mijn kameraad de prijs van eieren, spek en wijn niet had geweten, zoals de eerste Saks die langskwam.</p> <p>'s Avonds, als de zon onderging achter het riet van de Elster en de Pleisse, keerden we terug naar de stad naar het melancholische gezang van de kikkers, die met miljarden in deze moerassen leven.</p> <p>Andere keren gingen we langs de oever van de Pleisse naar Mark-Kléeberg. Het was meer dan een mijl en overal was de vlakte bedekt met oogsten, die mensen haastig terug binnen brengen. De mensen in hun grote karren leken ons niet te zien. Toen we hen om informatie vroegen, leken ze ons niet te begrijpen. Zimmer wilde altijd boos worden; Ik hield hem tegen door hem te zeggen dat deze bedelaars alleen maar een voorwendsel zochten om ons aan te vallen en dat we bovendien orders hadden om voor de bevolking te zorgen.</p> <p>'Het is goed!' zei hij, 'als hier oorlog komt *... pas op! We hebben ze goede dingen gebracht... en dit is hoe ze ons ontvangen.'</p> <p>Maar wat de boosaardigheid nog beter liet zien, gebeurde de volgende ochtend</p> <p>* als de oorlog hierheen verplaatst wordt.</p>
142	<p>van de dag nadat de wapenstilstand was geëindigd.</p> <p>Die dag, rond elf uur, wilden we zwemmen in de Elster. We hadden onze kleren al uitgetrokken toen Zimmerj op de weg naar Connewitz een boer zag naderen en hem toeschreeuwde:</p> <p>'Hoi! kameraad, er is geen gevaar, hier?'</p> <p>'Nee, nee, ga er maar in,' antwoordde deze man: 'het is een goede plek.'</p> <p>En Zimmer, die zonder wantrouwen er instapte, daalde vijftien voet af. Hij zwom goed, maar zijn linkerarm was nog steeds zwak, de kracht van de stroming voerde hem mee zonder hem de tijd te geven zich vast te klampen aan de takken van de wilgen, die in het water hingen. Als hij verderop gelukkig geen soort doorwaadbare plaats was tegengekomen, waardoor hij voet aan de grond kon krijgen, zou hij tussen twee moddereilanden terecht komen, waaruit hij nooit had kunnen ontsnappen.</p> <p>De boer stopte onderweg om te zien wat er zou gebeuren. De woede maakte zich van mij meester en ik kleedde mij snel aan en toonde hem mijn vuist, maar hij begon te lachen en liep in een flink tempo richting het dorp.</p> <p>Zimmer koesterde geen verontwaardiging meer, hij wilde naar Connewitz rennen en proberen deze bedelaar te ontdekken. Helaas was het onmogelijk. Op zoek gaan een man, die zich verstopt in drie- of vierhonderd huizen! En bovendien, wat konden we doen als we hem vonden? Uiteindelijk gingen we naar beneden waar we stonden * en de koelte van het water kalmeerde ons.</p> <p>* waar men grond onder de voeten voelde.</p>
143	<p>Toen we terugkeerden naar Leipzig, zagen we de vreugde op de gezichten van de inwoners. Het brak niet openlijk uit, maar de bourgeoisie, die elkaar op straat ontmoette, stopte en schudde elkaar de hand. De vrouwen gingen elkaar opzoeken,</p>

	<p>een soort innerlijke voldoening straalde zelfs in de ogen van de dienstmeisjes, de bedienden en de meest ellendige arbeiders.</p> <p>Zimmer vertelt mij: ‘Je zou denken dat de Duitsers blij zijn, ze zien er allemaal opgewekt uit.’</p> <p>‘Ja’, antwoordde ik, ‘dat komt door het goede weer en de komst van de oogst.’</p> <p>Het was waar, het was heel mooi weer, maar toen we bij de Rosenthal-kazerne aankwamen, zagen we onze officieren onder de hoofdingang levendig met elkaar praten. De mannen op wacht luisterden en de voorbijgangers kwamen dichterbij om het te horen. Ons werd verteld, dat de conferenties in Praag waren mislukt en dat de Oostenrijkers ons zojuist de oorlog hadden verklaard, waardoor we nog eens tweehonderdduizend man extra nodig hadden.</p> <p>De dag na dit grote nieuws was er een algemeen bezoek en twaalfhonderd gewonden uit Lutzen, die bijna hersteld waren, kregen het bevel zich weer bij hun korps te voegen. Ze vertrokken in compagnieën, met wapens en bagage, sommigen volgden de weg naar Altenburg, die de Elster opgaat, anderen die van Wurtzen, verder naar links. Zimmer was een van hen, nadat hij had gevraagd om zelf te vertrekken. Ik begeleidde hem de poort uit, en toen we omhelsden elkaar heel teder.</p>
144	<p>Ik bleef, mijn arm was nog steeds te zwak. Eind augustus begon het weer te regenen, het water stroomde naar beneden. Ik verliet de kazerne niet meer. Terwijl ik op mijn bed zat en uit het raam keek naar de Elster, die borrelde onder de regen en de bomen van de kleine eilanden, die onder de grote windstoten bogen, dacht ik: ‘Arme soldaten!... arme kameraden!... wat doe je op dit uur?... waar ben je? Aan de hoofdweg misschien, midden in de velden?’</p> <p>En ondanks mijn verdriet om daar te zijn, merkte ik dat ik minder medelijden had dan zij. Maar op een dag kwam de oude chirurg Tardieu langs en zei tegen mij: ‘Je arm is sterk... Goed. Goed. Laten we eens kijken, til hem eens op.’</p> <p>De volgende dag werd ik tijdens het appèl naar een kamer gebracht, waar een overvloed aan kleding, tassen, tassen en schoenen aanwezig was. Ik ontving een geweer, twee pakjes patronen en een wegenkaart voor de 6e, in Gauernitz, aan de Elbe. Het was 1 oktober. We vertrokken samen met twaalf of vijftien, een kwartiermeester van de 27e genaamd Poitevin reed ons.</p> <p>Onderweg veranderde soms de een, soms de ander van richting om zich weer bij zijn eenheid te voegen, maar Poitevin, vier infanteriesoldaten en ik vervolgden onze weg naar het dorp Gauernitz.</p>
145	<p style="text-align: center;">Hfd. XVII</p> <p>Dus gingen we de hoofdweg naar Wurtzen volgen, met ons geweer over onze schouders, onze overjas opgerold, onze rug gebogen onder onze tassen en onze oren gebogen, zoals je zou kunnen geloven. De regen viel, het water stroomde uit de shako langs onze nek.</p> <p>Niemand zei een woord, behalve de kwartiermeester Poitevin. Hij was een oude soldaat, geel, gerimpeld, met ingevallen wangen, een rode neus en een lange snor, zoals alle cognacdrinkers. Hij had een verfijnde taal *, die hij afwisselde met kazerne-uitdrukkingen en als de regen heviger werd, riep hij met een uitbarsting van bizar gelach: ‘Ja... Poitevin... ja... dat zal je leren fluiten!...’ Deze oude dronkaard had</p> <p>gezien dat ik met een paar centen in mijn zak had. Hij stond naast me en zei: ‘Jongeman, als je rugzak je stoort, geef die dan aan mij.’ Maar ik bedankte hem voor zijn vriendelijkheid. Ondanks mijn verving om samen te zijn met een man, die</p>

	<p>altijd naar de uithangborden van de herberg keek als we door een dorp reden en die zei: ‘Een beetje drinken zou veel goeds doen in deze tijd...’ kon ik mijzelf niet verhinderen hem een paar druppels te geven, zodat hij nooit van mijn zijde week.</p> <p>We naderden Wurtzen en het regende met bakken uit de hemel, toen de kwartiermeester voor de twintigste keer uitriep: ‘Ja, Poitevin... het leven zal je leren fluiten!’</p> <p>* een beschaafde taal.</p>
146	<p>‘Welk duivels spreekwoord heb je daar, kwartiermeester?’, zei ik tegen hem, ‘ ik zou graag willen weten hoe de regen je leert fluiten.’</p> <p>‘Het is geen spreekwoord, jongeman, het is een idee, dat in me opkomt als ik plezier heb.’ En na een moment: ‘Je zult weten,’ zei hij, ‘dat ik in 1806, toen ik in Rouen studeerde, toevallig een toneelstuk fluit, samen met veel andere jonge mensen zoals ik. Sommigen floten, anderen applaudisseerden. Dit resulteerde in klappen en de politie speelde met tientallen met ons. Toen de keizer hiervan hoorde, zei hij: ‘Omdat ze zo van vechten houden, mogen ze in mijn legers worden opgenomen! Ze zullen hun smaak kunnen bevredigen!’ En natuurlijk werd het gedaan, niemand durfde te fluiten in het land, zelfs de vaders en moeders niet!’</p> <p>‘Dus je werd opgeroepen?’, zei ik.</p> <p>‘Nee, mijn vader had net een vervanger voor me gekocht. Het is een grap van de keizer, een van die grappen, die we ons nog lang herinneren, twintig of dertig van ons stierven van armoede... Anderen, in plaats van een eervolle plaats in hun land te vervullen, hetzij als arts, rechter, advocaat , zijn oude dronkaards geworden. Dat noemen wij nu een goede grap.’</p> <p>Toen begon hij te lachen en keek me vanuit zijn ooghoeken aan. Ik werd erg nadenkend en nog twee of drie kleine drankjes kocht ik, voordat voor de arme duivel en ik in Gauernitz aankwamen.</p> <p>Eindelijk, rond tien uur 's avonds, ontdekten we de bivakvuren aan een donkere</p>
147	<p>Kant, rechts van het dorp Gauernitz en een oud kasteel, waar ook enkele lichtjes schenen. Verder weg, in de vlakke, flakkerden andere vuren in grotere aantallen. De nacht was helder. De zware regenval had de lucht schoon geveegd. Toen we het bivak naderden, riep iemand naar ons: ‘Wie is daar?’ ‘ Frankrijk!’ antwoordde de foerier. Mijn hart klopte krachtig en dacht, dat ik over een paar minuten mijn oude kameraden weer zou zien, als ze nog in deze wereld waren.</p> <p>Er kwamen al mannen van wacht uit een soort schuur naar voren, het geweer in de hand om ons te komen herkennen. Ze kwamen bij ons in de buurt. Het hoofd van de post, een oude grijze tweede luitenant, met zijn arm in een draagdoek onder zijn jas, vroeg ons waar we vandaan kwamen, waar we heen gingen, of we onderweg een groep Kozakken waren tegengekomen. De foerier antwoordde namens ons allemaal. De officier waarschuwde ons toen dat de divisie van Souham 's ochtends het gebied rond Gauernitz had verlaten en zei dat we hem moesten volgen om onze routebeschrijvingen te laten zien, wat we in stilte deden, terwijl we langs de bivakvuren liepen, waar de mannen, bedekt met droge modder, sliepen in groepen van twintig. Niet één bewoog zich.</p> <p>We kwamen aan bij de schuur. Een oude soldaat, droog en donker, hield alleen de wacht, hij zat op zijn benen gekruist en hield tussen zijn knieën een schoen vast, die hij aan het repareren was met een priem en een touwtje.</p>
148	<p>Ik was de eerste, die van de officier papier terugkreeg en hij zei:</p>

	<p>‘Morgen sluit je je aan bij je bataljon, twee mijlen verderop in de buurt van Torgau.’</p> <p>Toen legde een oude soldaat, die naar mij keek, zijn hand op de grond om mij te laten zien dat er ruimte was en ik ging naast hem zitten. Ik opende mijn rugzak en stopte er andere sokken en nieuwe schoenen in, die ik in Leipzig had gekregen, het deed mij goed.</p> <p>De oude man vroeg mij: ‘Ga je daar naar toe?’</p> <p>‘Ja, naar het 6e, in Torgau.’</p> <p>‘En waar kom je vandaan?’</p> <p>‘Van het ziekenhuis in Leipzig.’</p> <p>‘Dat kun je goed zien,’ zei hij: ‘je bent zo dik als een kanon. Ze hebben je daar kippenpoten gevoerd, terwijl we gekke koeien aten.’ *</p> <p>De oude man vervolgde na een ogenblik: ‘Ben je gewond geraakt?’</p> <p>‘Ja’, ouwe, in Lutzen’.</p> <p>‘Vier maanden in het ziekenhuis,’ zei hij, terwijl hij zijn lippen krulde, ‘wat een geluk! Ik kom uit Spanje. Ik was gevleid toen ik de ‘Kaiserlieken’ uit 1807 terug vond... schapen... echte schapen. Ah! ja, ze zijn erger geworden dan de guerrillastrijders. Het wordt slecht, het wordt slecht!.</p> <p>Hij sprak zo met zachte stem, zonder op mij te letten en trok als een schoenmaker aan de twee touwtje, terwijl hij zijn lippen op elkaar perste.</p> <p>* terwijl wij armoe moesten lijden.</p>
149	<p>Van tijd tot tijd hij paste de schoen om te zien of de naad hem hinderde. Ten slotte stopte hij de priem in zijn tas, de schoen aan zijn voet en ging met zijn oor op een baal stro liggen.</p> <p>Ik was zo moe dat ik moeite had om in slaap te vallen, toch viel ik na een uur in een diepe slaap.</p> <p>De volgende dag vertrok ik opnieuw met foerier Poitevin en drie andere soldaten van de divisie Souham. We bereikten eerst de weg, die langs de Elbe liep. Het weer was vochtig, de wind, die over de rivier raasde, gooide schuim op de weg.</p> <p>We waren al een uur aan het lopen *, toen de foerier plotseling zei: ‘Pas op!’ Hij bleef staan met zijn neus in de lucht, als een jachthond, die iets opsnuift. We luisterden allemaal zonder iets te horen, vanwege het geluid van de golven op de kant en de wind in de bomen. Maar Poitevin had een meer geoefend oor dan wij. ‘Daar zijn ze aan het schieten,’ zei hij, terwijl hij ons rechts een bos liet zien. De vijand staat misschien aan onze kant; laten we proberen niet toe te geven aan het midden **. Het beste wat we kunnen doen, is het bos ingaan en onze reis voorzichtig voortzetten. We zullen zien wat er aan de andere kant gebeurt... Als de Pruisen of Russen daar zijn, trekken we ons terug zonder dat ze ons zien. Als het Fransen zijn, gaan we verder.’</p> <p>* Wij stapten flink door. ** laten wij oppassen dat we niet midden tusschen de vijanden terecht komen.</p>
150	<p>Iedereen vond dat de foerier gelijk had en innerlijk bewonderde ik de finesse van deze oude dronkaard. Dus liepen we de weg af het bos in, Poitevin voorop en wij achter met onze geweren gespannen. We liepen langzaam en stopten om de paar stappen om te luisteren. De gewerschoten kwamen dichterbij, ze volgden één voor één, echoënd in de ravijnen. De foerier vertelt ons:</p> <p>‘Dit zijn schermutselaars, die een groep cavalerie observeren, omdat de anderen niet reageren.’</p>

	<p>Het was waar, tien minuten later zagen we tussen de bomen een bataljon Franse infanterie soep maken midden op de heide en ver weg op de grijze vlakke pelotons Kozakken, die van het ene dorp naar het andere paradeerden. Een paar schermutselaars langs het bos schoten op hen, maar ze waren bijna buiten bereik.</p> <p>'Kom op, hier ben je thuis, jongeman,' zei Poitevin glimlachend tegen mij.</p> <p>Hij moet een goed oog hebben gehad om het regimentsnummer op zo'n afstand te kunnen lezen. Hoe ik ook keek, ik zag alleen mensen, die haveloos waren en zo zielig *, dat ze allemaal een puntige neus hadden, glimmende ogen en oren, die door de holle wangen van hun hoofd waren geduwd.</p> <p>De mannen, die mij zagen naderen, wierpen mij een zijdelingse blik toe, alsof ze wilden zeggen: 'Wil deze zijn deel hebben van de bouillon?'</p> <p>* wezens met vodden aan 't lijf en zoo uitgehongerd.</p>
151	<p>'Een moment! We zullen zien wat hij in de pot brengt.'</p> <p>Ik schaamde me om een plaats in dit gezelschap te vragen, toen een soort knokige veteraan met een lange haakvormige neus als de snavel van een adelaar, brede schouders, waaraan zijn oude, versleten overjas hing, zijn hoofd ophief en mij gadesloeg, en op een toon zei met volkomen kalme stem: 'Alsjeblieft! Jij bent het, Jozef! Ik dacht dat je al vier maanden begraven lag!'</p> <p>Toen herkende ik mijn arme Zébédé. Het leek erop dat mijn gezicht hem raakte, want zonder op te staan, schudde hij mijn hand en riep uit: 'Klipfel... hier is Joseph!'</p> <p>Een andere soldaat, die bij de nabijgelegen pot zat, draaide zijn hoofd om en zei: 'Ben jij dat, Jozef? Alsjeblieft! je bent niet dood?' En dat waren alle complimenten die ik kreeg.</p> <p>Armoede had deze mensen zo egoïstisch gemaakt, dat ze alleen maar aan hun huid dachten. Desondanks bleef Zébédé opgewekt. Hij zei, dat ik bij zijn pot moest gaan zitten en bood mij zijn lepel aan, die hij in een knoopsgat van zijn overjas had gestopt. Maar ik bedankte, omdat ik de dag ervoor * de moed had gehad om slagerij van Riza binnen te gaan en een dozijn cervolaatworst in mijn tas te stoppen met een goede korst brood en een fles vol cognac. Dus opende ik mijn tas, haalde de rozenkrans met cervelaat eruit en gaf er twee aan Zébédé, wat tranen in zijn ogen bracht. Het was ook mijn bedoeling dit aan zijn kameraden aan te bieden, maar hij</p> <p>* daar ik den vorigen dag zoo verstandig was geweest.</p>
152	<p>raadde mijn gedachten, legde zijn hand expressief op mijn arm en zei: 'Wat goed is om te eten, is goed om te bewaren!'</p> <p>Toen trok hij zich terug uit de kring en we aten en dronken schnaps; de anderen zeiden niets en keken ons scheef aan. Klipfel, die de knoflook had geroken, draaide zijn hoofd om en riep uit: 'Hé! Joseph, kom en eet bij onze pot. Kameraden zijn altijd kameraden, wat maakt het uit!'</p> <p>'Het is goed! Het is goed,' antwoordde Zébédé, 'voor mij zijn de beste kameraden de cervela's, we vinden ze altijd af en toe.'</p> <p>Toen sloot hij zelf mijn tas en zei tegen mij: 'Bewaar het maar, Joseph... Het is al meer dan een maand geleden, dat ik het zo naar mijn zin heb gehad. Je zult niets verliezen, maak je geen zorgen.'</p> <p>Een half uur later klonk de het slaapsignaal, de schutters trokken zich terug en sergeant Pinto, die onder hen was, herkende mij.</p>

	<p>‘Goed’, hij zei tegen mij: 'Dus je bent ontsnapt! * Dat maakt mij blij, maar je komt op een slecht moment! Een slechte oorlog... een slechte oorlog,' zei hij hoofdschuddend.</p> <p>De kolonel en de commandanten bestegen hun paarden en vertrokken weer. De Kozakken trokken weg. We hebben het wapen naar believen gebruikt**. Zébédé liep</p> <p>*Je bent den dans ontsprongen. **'t geweer in rust.</p>
153	<p>naar mij toe en vertelde mij wat er sinds Lutzen was gebeurd, de grote overwinningen van Bautzen en Wurtschen, de vreugde, die we hadden bij het oprukken naar Berlijn, de wapenstilstand, waarin we tot de dorpen beperkt waren.</p> <p>Helaas was iedereen aan het einde van de wapenstilstand tegen ons, mensen haatten ons, we hakten de bruggen in onze achterhoede door, we waarschuwden de Pruisen, de Russen en de anderen voor onze kleinste bewegingen en elke keer dat ons een debacle overkwam, probeerden ze ons, in plaats van ons te helpen, nog verder in de modder te laten zinken.</p> <p>‘Eindelijk’, zo vertelde Zébédé, ‘hebben we alles tegen ons: het land, de aanhoudende regen en onze eigen generaals, die het allemaal beu zijn. Sommigen zijn hertogen, prinses en vinden het vervelend om altijd in de modder te zitten, in plaats van in goede fauteuils en de anderen willen opschieten en maarschalk worden, wat een grote sprong is. Wij arme duivels, die niets anders te winnen hebben dan de rest van ons leven kreupel te zijn en die de zonen zijn van de boeren en arbeiders, die vochten om de adel af te schaffen, moeten omkomen om een nieuwe te maken!’</p> <p>We bevonden ons toen tussen drie legers, die samen wilden komen om ons onmiddellijk te verpletteren: dat van het Noorden onder bevel van Bernadotte, dat van Silezië onder bevel van Blücher en het leger van Bohemen onder bevel van Schwarzenberg. Vroeger dachten we, dat we de Elbe zouden oversteken om vervolgens de Pruisen en de Zweden tegen te komen, soms gingen we tegen de</p>
154	<p>Oostenrijkers vechten, richting de bergen, zoals we vijftig keer in Italië en elders hadden gedaan. Maar de anderen hadden deze beweging eindelijk begrepen en toen we dichterbij leken te komen, gingen ze verder weg. Ze wantrouwden vooral de keizer, die niet zowel in Bohemen als in Silezië kon zijn en dit zorgde voor afschuwelijke marsen en tegenmarsen.</p> <p>Het enige wat de soldaten vroegen, was vechten, omdat ze door te lopen en te slapen in de modder, door op een half rantsoen te zitten en door ongedierte te worden opgegeten, met afgrijzen een einde aan hun leven hadden gemaakt. Iedereen dacht: 'Als dit op de een of andere manier eindigt... Het is te sterk en het kan niet blijven duren!'</p> <p>Elke avond moesten we de wacht houden vanwege een opstandeling genaamd Thielmann, die de boeren tegen ons ophitste. Hij volgde ons als een schaduw, hij observeerde ons van dorp tot dorp, op de hoogten, op de wegen, in de diepten van de valleien. zijn leger bestond uit allen, die boos op ons waren, hij had altijd genoeg mensen.</p> <p>Het was ook rond deze tijd dat de Beieren, Badens en Württembergers zich tegen ons verklaarden, zodat heel Europa op onze rug zat.</p> <p>Eindelijk hadden we de troost te zien, dat het leger zich aan het hergroeperen * was alsof het om een grote strijd ging.</p>

	* bijeentrok.
155	<p>Op 13 oktober staken we de Mulda over en wij zagen de oude garde over de brug paraderen. De passage van de keizer werd aangekondigd, maar we vertrokken met de divisie van Dombrowski en het korps Souham.</p> <p>Op de momenten dat de regen ophield met vallen en toen een straal herfstzonnenschijn tussen de wolken scheen, was het hele leger op mars te zien. De cavalerie en infanterie rukten op van overal naar Leipzig. Aan de andere kant van de Mulda schitterden ook de bajonetten van de Pruisen, maar we hadden de Oostenrijkers of de Russen nog niet ontdekt, ze kwamen ongetwijfeld van elders.</p> <p>Op de 14e werd ons bataljon opnieuw gedetacheerd om op verkenning te gaan in de stad Aken. De vijand was daar, hij ontving ons met kanonvuur en we bleven de hele nacht buiten zonder ook maar één vuurtje te kunnen aansteken vanwege de regen. De volgende dag vertrokken we daarheen om ons via gedwongen marsen bij de divisie aan te sluiten. Ik weet niet waarom iedereen zei: 'De strijd komt eraan! dichtbij!...', de strijd naderde</p> <p>Sergeant Pinto beweerde dat de keizer in aantocht was. Ik voelde niets, maar ik zag dat we naar Leipzig marcheerden en ik dacht: 'Als we een gevecht krijgen, zolang je maar geen zware klap krijgt zoals bij Lutzen en dat je Catherine weer kunt zien.'</p> <p>De volgende dag, rond tien uur in de buurt van een klein dorp waarvan ik de naam niet meer weet, hadden mensen zojuist geroepen: 'Stop met werken', want we</p>
156	<p>hoorden het allemaal een geweldig gezoem in de lucht. De kolonel, nog steeds te paard, luisterde en sergeant Pinto zei: 'De strijd is begonnen.'</p> <p>Bijna op hetzelfde moment hief de kolonel zijn zwaard op en riep: 'Vooruit!'</p> <p>Dus begonnen we te rennen: de tassen, de patronen, de geweren, de modder, alles bewoog, wij letten nergens op. Over de velden kwamen hele regimenten aanlopen.</p> <p>Helemaal aan het einde van de weg waren de twee klokkentorens van Sint Nicolaas en Sint Thomas van Leipzig in de lucht te zien, terwijl rechts en links aan weerszijden van de stad grote rookwolken opstegen waar de bliksem flitste. Het zoemen werd steeds luider, we waren nog steeds meer dan een mijl verwijderd van de stad, zodat we gedwongen waren luid te praten om elkaar te begrijpen en we keken elkaar heel bleek aan, alsof we wilden zeggen: 'Dit is een gevecht!'</p> <p>Sergeant Pinto riep: 'Het is sterker dan in Eylau!'</p> <p>Hij lachte niet, noch Zébédé, noch ik, noch de anderen, maar we renden toch en de officieren bleven herhalen: 'Vooruit! vooruit!'</p> <p>Rond elf uur ontdekten we het slagveld, een mijl voor Leipzig. Tegenover ons, op 1200 of 1500 meter afstand, stonden twee regimenten rode speerwerpers en iets naar links twee of drie regimenten jagers te paard, in de weilanden van de Partha.</p>
157	<p>Verderop, langs een kleine heuvel, lagen de divisies van Ricard, Dombrowski, Souham en verschillende anderen verspreid. Ze keerden de stad de rug toe.</p> <p>Het was het reserveleger, onder bevel van maarschalk Ney. De linkervleugel communiceerde met Marmont, geplaatst op de weg naar Hall en de rechtervleugel met het grote leger, onder persoonlijk bevel van de keizer, zodat onze troepen als het ware een grote cirkel rond Leipzig vormden en de vijanden, die van alle kanten tegelijk arriveerden, probeerden de handen ineen te slaan om een nog grotere cirkel om ons heen te vormen en ons als in een muizenval in de stad op te sluiten.</p>

	<p>Ondertussen werden er tegelijkertijd drie verschrikkelijke veldslagen uitgevochten: één tegen de Oostenrijkers en Russen bij Wachau; de andere tegen de Pruisen, bij Mockern, op de weg naar Hall en de derde op de weg naar Lutzen, om de Lindenau-brug te verdedigen, aangevallen door generaal Giulay.</p> <p style="text-align: center;">Hfd. XVIII</p> <p>Het bataljon begon de heuvel tegenover Leipzig af te dalen om zich weer bij onze divisie te voegen, toen we een stafofficier de grote vlakte beneden zagen oversteken, die gebukt naar ons toe kwamen. Binnen twee minuten was hij bij ons. Kolonel Lorain rende hem tegemoet, ze wisselden een paar woorden en toen vertrok de officier. Honderden anderen gingen naar de vlakte om orders te verspreiden.</p>
158	<p>‘Per afdeling naar rechts!’, riep de kolonel en we gingen in de richting van een bos waarachter ongeveer een halve mijl langs de weg naar Duben liep. Eenmaal bij de rand moesten we onze geweren herladen en het bataljon werd als tirailleurs in het bos opgesteld. We lagen op een afstand van twee tot vijftwintig stappen van elkaar en we gingen met speiedende ogen vooruit, zoals je je kunt voorstellen. ‘Zoek dekking!’</p> <p>Maar hij hoefde ons niet zo vaak te waarschuwen, iedereen spitste de oren en haastte zich om een grote boom te pakken om even op hun gemak te kijken voordat ze verder gingen.</p> <p>Eindelijk liepen we al tien minuten zo en toen we niets zagen, begon het ons vertrouwen te geven. Toe ging er een schot af... toen nog één, dan twee, drie, zes, van alle kanten, langs onze linie en op hetzelfde moment zag ik mijn kameraad links die viel terwijl hij zich probeerde vast te houden aan een boom. Ik werd er wakker van... Ik keek de andere kant op, en wat ontdekte ik vijftig of zestig stappen verderop? Wen oude Pruisische soldaat, die mij met een knipoog terechthees. Ik boog als de wind. Op hetzelfde moment hoorde ik een ontploffing en er barstte iets in mijn hoofd. Ik had mijn set, de borstel, de kam en de zakdoek in mijn shako, de kogel van deze vijand had alles gebroken. Ik voelde me helemaal koud.</p>
159	<p>‘Je bent net aan een ongeluk ontsnapt’ * , riep de sergeant naar mij terwijl hij begon te rennen en ik, die niet alleen op zo'n plek wilde blijven, volgde hem snel.</p> <p>Luitenant Bretonville herhaalde met zijn sabel onder de arm: ‘Vooruit! vooruit!’ Verder naar rechts waren ze nog steeds aan het schieten. Maar nu kwamen we aan de rand van een open plek, waar vijf of zes grote stammen van omgevallen eikenbomen stonden, een kleine vijver vol hoog gras en geen enkele boom om ons te bedekken. Desondanks stormden er meerderen naar voren, toen de sergeant ons zegt: ‘Halt!.. de Pruisen liggen natuurlijk vlakbij in een hinderlaag. Laten we onze ogen openhouden.’</p> <p>Nauwelijks had hij dit gezegd toen een tiental kogels door de takken floten en de schoten klonken, tegelijkertijd strekte een stel Pruisen hun benen en gingen verder het struikgewas in.</p> <p>‘Hier zijn ze weg. voorwaarts!’ zei Pinto. Maar het schot in mijn shako had mij zeer opletend gemaakt, ik kon min of meer door de bomen heen kijken en toen de sergeant de open plek wilde oversteken, hield ik hem bij de arm en wees hem op de loop van een geweer, dat uit een grote struik aan de andere kant van de vijver stak, honderd stappen voor ons. De kameraden, die dichterbij kwamen, zagen het ook.</p> <p>* Je bent er goed afgekomen. De gewone uitdrukking luidt: tu viens de l'échapper belle.</p>

160	<p>daarom zei de sergeant met zachte stem. ‘Jij, Bertha, blijf hier... verlies hem niet uit het oog. De rest van ons zal de positie * roteren.</p> <p>Ze gingen onmiddellijk naar rechts en naar links en ik met mijn geweer op mijn schouder achter mijn boom wachtte als een jager op de uitkijk. Twee twee of drie minuten wachtte de Pruis, die niets deed. Toen ik nog niets hoorde, stond ik langzaam op. Ik had hem zeker kunnen neerschieten, maar het maakte zo'n indruk op mij, dat ik deze net ontdekte man moest doden, dat ik beefde. Plotseling zag hij mij en sprong opzij. Toen schoot ik en haalde diep adem, toen zag ik dat hij als een hert door het struikgewas wegrende.</p> <p>Tegelijkertijd gingen er vijf of zes geweerschoten naar rechts en links, Sergeant Pinto, Zébedé, Klipfel en de anderen passeerden in één keer, twee en honderd stappen verder vonden we deze jonge Pruis op de grond, zijn mond vol bloed. Hij keek ons angstig aan en hief zijn arm op alsof hij de bajonetschoten wilde afweren. De sergeant zei opgewekt tegen hem: ‘Ga, wees niet bang, jij hebt je verdiende loon!’ Niemand wilde hem afmaken. Klipfel pakte een mooie pijp, die eruit kwam zijn achterzak en zei: ‘Ik wilde al heel lang roken en hier is er eentje!’ ‘Fusilier Klipfel’, riep Pinto werkelijk verontwaardigd, wilt je alstublieft die pijp aan mij overhandigen!’</p> <p>* Wij zullen de stelling omtrekken en den vijand in den rug aanvallen.</p>
161	<p>‘Het is goed voor de Kozakken om de gewonden te strippen! De Franse soldaat kent alleen eer!’</p> <p>Klipfel gooide de pijp weg en uiteindelijk vertrokken we daar zonder ons hoofd om te draaien. We kwamen aan het einde van dit kleine bos, dat driekwart van de zijde ophield, vrij dichte struiken strekten zich nog steeds tweehonderd meter hoger uit. De Pruisen, die we hadden achtervolgd, zaten daar verborgen. We zagen ze van alle kanten opstaan om op ons te schieten, maar meteen daarna doken ze weg. We hadden daar rustig kunnen blijven. Toen kregen we het bevel het bos te bezetten, dit kreupelhout ging ons niet aan *, achter de bomen waar we ons bevonden zouden de geweerschoten van de Pruisen ons geen pijn hebben gedaan. Aan de andere kant van de rand hoorden we een vreselijke strijd, het kanonvuur volgde elkaar op en donderde soms samen als een storm. Des te meer reden om te blijven. Maar nadat onze officieren met elkaar hadden overlegd, besloten ze dat het kreupelhout deel uitmaakte van het bos en dat het nodig was om de Pruisen naar de rand te achtervolgen. Dit zorgde ervoor, dat veel mensen op deze plek hun leven verloren.</p> <p>We kregen daarom het bevel om de vijandelijke schermutselaars weg te jagen en terwijl ze schoten, toen we dichterbij kwamen en zich vervolgens verstopten, begon iedereen op hen af te rennen om te voorkomen dat ze konden herladen.</p> <p>* Met dat struikgewas hadden wij ons niet te bemoeien.</p>
162	<p>Ook onze officieren renden vol enthousiasme mee. We dachten dat op de top van de heuvel het struikgewas zou eindigen en dat we dan de Pruisen bij tientallen zouden neerschieten. Maar net toen we helemaal buiten adem boven kwamen, riep de oude Pinto uit: ‘De huzaren!’</p> <p>Ik hief mijn hoofd op en ik zag colbacks opkomen en aangroeien deze heuvel * : ze kwamen op ons af als de wind. Nauwelijks had ik dit gezien of ik draaide me zonder na te denken om en begon weer naar beneden te gaan met sprongen van vijftien meter, ondanks mijn vermoeidheid, ondanks mijn rugzak en ondanks alles.</p>

	<p>Ik zag sergeant Pinto, Zébédé en de anderen voor mij, haastend en springend en hun benen zo ver mogelijk strekkend. Daarachter maakte de massa huzaren zo 'n lawaai, dat je er kippenvel van kreeg. Hun officieren voerden het bevel in het Duits, de paarden puften, de sabelschedes klonken tegen de laarzen en de aarde trilde.</p> <p>Ik had de kortste route genomen om het bos te bereiken. Ik dacht bijna dat ik erbij was, toen ik heel dicht bij de rand een van die grote groeves tegenkwam, waar boeren klei zoeken om mee te bouwen. Het was meer dan twintig voet breed en veertig of vijftig lang. De regen die al enkele dagen viel, maakte de randen erg glad.</p> <p>* Ezelheuvel, zadelvormige heuvel.</p>
163	<p>Ik hoorde de paarden steeds harder blazen en de haren in mijn nek gingen overeind staan, zonder op iets te letten, rende ik weg en viel in een gat op mijn rug, de buidel en de overjas lagen bijna opgerold op mijn hoofd. Een andere schutter van mijn compagnie stond al op, hij had ook willen springen. In dezelfde seconde gleden twee huzaren, op volle snelheid rennend, op de rug van hun paarden van deze steile helling af. De eerste van deze huzaren, zijn gezicht helemaal rood, sloeg als eerste mijn arme kameraad met zijn sabel, vloekend als een bezetene en terwijl hij zijn arm ophief om hem af te maken, stak ik mijn bajonet uit alle macht in zijn zij. Maar tegelijkertijd gaf de andere huzaar mij een klap op de schouder, die mij zonder de epaulet in tweeën zou hebben gespleten, hij zou mij hebben doorboord, als een schot van boven gelukkig zijn hoofd niet had gekraarkt. Ik keek en zag een van onze soldaten tot aan zijn benen in de klei begraven. Hij had het gehinnik van de paarden en het vloeken van de huzaren gehoord en was naar de rand van het gat gegaan om te zien wat er gebeurde. 'Goed, kameraad, zei hij lachend, het werd tijd!'</p> <p>Ik had niet de kracht om hem te antwoorden. Ik trilde als een blad. Hij verwijderde zijn bajonet en stak mij het uiteinde van zijn geweer toe om mij te helpen weer naar boven te klimmen. Dus pakte ik de hand van de soldaat en zei tegen hem: "'Je hebt me gered!... Hoe heet je?'</p>
164	<p>Hij vertelde me dat zijn naam Jean-Pierre Vincent was. Sindsdien heb ik vaak gedacht, dat als ik deze man zou tegenkomen, ik hem graag van dienst zou zijn, maar twee dagen later vond de tweede slag om Leipzig plaats en ik heb hem nooit meer gezien.</p> <p>Sergeant Pinto en Zébédé kwamen even later. Zébédé zei tegen mij: 'We hadden deze keer weer geluk, allebei, Joseph, wij zijn de laatste Phalsbourgeois in het bataljon nu nog... Klipfel is zojuist door de huzaren in elkaar gehakt!'</p> <p>'Je zag het?', zei ik tegen hem, heel bleek. 'Ja, hij kreeg meer dan twintig sabelslagen, hij riep: 'Zébédé! Zebedeüs!'</p> <p>Even later voegde hij eraan toe: 'Het is toch verschrikkelijk om een oude jeugdvriend om hulp te horen roepen zonder dat je hem kan helpen... Maar het waren er teveel, ze omringden hem!'</p> <p>Het was donker toen we het bos verlieten en aan de oevers van de Partha, tussen de munitiewagens, de konvooien van allerlei aard, het terugtrekkende legerkorps, de detachementen, de wagens met gewonden, die op twee bruggen reden, moesten we ruim twee uur moeten wachten voordat we aan de beurt waren. De lucht was donker, de kanonade brulde nog hier en daar, maar de drie veldslagen waren voorbij. Het gerucht ging algemeen dat we de Oostenrijkers en de Russen hadden verslagen bij Wachau, aan de andere kant van Leipzig.</p>

165	<p>Maar degenen, die terugkeerden uit Mockern waren somber, niemand riep: lang leve de keizer! zoals na een overwinning.</p> <p>Eenmaal op de andere oever daalde het bataljon langs de Parthaaf naar het dorp Schenfeld. De nacht was vochtig, we liepen met een zware stap, het geweer op de schouder, onze ogen gesloten door de slaap, onze hoofden gebogen en we kwamen uiteindelijk aan bij een begraafplaats, waar we de gelederen moesten breken en onze geweren moesten opstellen.</p> <p>Pas toen hief ik mijn hoofd op en herkende Schenfeld in het maanlicht.</p> <p>Er werden schildwachten geplaatst, een paar mannen gingen het dorp binnen om hout en proviand te zoeken. Ik ging tegen de muur van de begraafplaats zitten en viel in slaap. Rond drie uur in de ochtend werd ik wakker.</p> <p>‘Joseph,’ zei Zébédé tegen mij, ‘kom en verwarm jezelf. Als je daar blijft, loop je het risico koorts te krijgen.’</p> <p>Ik stond op alsof ik dronken was van vermoeidheid en lijden. Mijn kameraad leidde mij naar het vuur, dat rookte in de regen. Dit vuur was alleen voor het zicht, het gaf geen warmte, maar nadat Zébédé mij een druppel cognac had laten drinken, kreeg ik het iets minder koud en keek ik naar de bivakvuren, die aan de andere kant van de Partha brandden.</p> <p>‘De Pruisen zijn zich aan het opwarmen’, vertelde Zébédé mij: ‘Ze bevinden zich nu in ons bos.’</p> <p>‘Ja’, antwoordde ik, ‘en de arme Klipfel is er ook bij, hij heeft het niet meer koud!’</p>
166	<p>Mijn tanden klapperden. Deze woorden maakten ons verdrietig. Enkele ogenblikken later vroeg Zébédé mij: 'Herinner je je, Jozef, het zwarte lint, dat hij op zijn hoed had op de dag van de dienstplicht? Hij riep: ‘We zijn allemaal ter dood veroordeeld, net als die in Rusland... Ik wil een zwart lint... We moeten rouw dragen!’ En zijn broertje zei: ‘Nee, Jacob, ik wil het niet!’ Hij was aan het huilen, maar Klipfel deed het lint toch om, hij had de huzaren in een droom gezien!’</p> <p>Rond vier uur in de ochtend, toen de dag de lucht lichter begon te worden, arriveerden er een paar karren met voorraden. Er werd brood aan ons uitgedeeld en we kregen ook cognac en vlees.</p> <p>De regen was gestopt. We hebben daar soep gemaakt, maar niets kon mij verwarmen. Daar kreeg ik de koorts. Ik had het koud van binnen en mijn lichaam brandde. Ik was niet de enige in het bataljon in deze staat, driekwart leed ook en kwijnde weg. Een maand lang hadden degenen, die niet meer konden lopen op de grond gelegen, huilend en als kleine kinderen om hun moeder geroepen.</p> <p>Vanuit Schönfeld vertrok het bataljon opnieuw om zich bij de divisie bij Kolhgarten te voegen. Overal langs de weg zag men konvooien gewonden langzaam voorbijtrekken, alle karren in het land waren voor deze dienst in gebruik genomen* en er reden in de tussenpozen nog steeds honderden ongelukkige mensen,</p> <p>* Geclaimd.</p>
167	<p>Hun armen in een slinger, hun gezichten verbonden, bleek, neerslachtig, halfdood.</p> <p>We hadden duizend problemen bij het oversteken van deze opstopping, toen plotseling, bij het naderen van Kolhgarten, ongeveer twintig huzaren, die arriveerden en hun pistolen omhoog hielden, de menigte in de velden naar rechts en links lieten draaien. Zij riepen met luide stem:</p> <p>‘De keizer! de keizer!’ Onmiddellijk stelde het bataljon zich op en presenteerde haar wapens en een paar seconden later kwamen de bereden grenadiers van de</p>

	<p>wacht, echte reuzen, met hun grote laarzen en hun enorme harige mutsen, die tot aan hun schouders reikten, waarbij alleen de neus, de ogen en de snorren zichtbaar bleven. Ze galoppeerde voorbij, het gevest van de sabel om de heup geklemd. Iedereen zei graag tegen zichzelf: ‘Deze zijn bij ons... Het zijn stoere jongens!’</p> <p>Ze waren nauwelijks langs, toen het personeel verscheen. Stel je honderdvijftig tot tweehonderd generaals, maarschalken, hogere of ordelijke officieren voor, sommigen lang en mager, met hooghartige blikken, de anderen kort, gedrongen, rode gezichten. Anderen jonger, recht op hun paarden zittend als standbeelden met gloeiende ogen en grote neuzen met adelaarssnavels. Het was iets prachtigs en verschrikkelijks!</p> <p>Maar wat mij het meest opviel onder al deze kapiteins, die Europa twintig jaar lang hadden laten trillen, was Napoleon met zijn oude hoed en zijn grijze geklede jas. Ik zie hem nog voor mijn ogen voorbijgaan, zijn brede kin strak en nek in</p>
168	<p>schouders. Iedereen schreeuwde: Lang leve de keizer! Maar hij hoorde niets... hij lette niet meer op ons dan op de fijne regen, die trilde in de lucht en keek met fronsende wenkbrauwen toe het Pruisische leger zich uitstreckte uit langs de Partha , om de handen ineen te slaan met de Oostenrijkers.</p> <p>Het bataljon was al een kwartier weer in beweging, toen Zébédé tegen mij zei: ‘Heb je hem gezien, Jozef?’</p> <p>‘Ja,’ antwoordde ik, ‘ik zag het duidelijk en ik zal het mijn hele leven onthouden.’</p> <p>‘Het is grappig, zei mijn kameraad, het lijkt alsof hij niet gelukkig is... In Wurtschen leek hij de dag na de slag zo blij, toen hij ons hoorde schreeuwen: Lang leve de keizer vandaag ook!’ , iedereen zag er geweldig uit...*’. De kapitein zei vanochtend echter, dat we de overwinning aan de andere kant van Leipzig hebben behaald.</p> <p>Vele anderen dachten hetzelfde zonder iets te zeggen; De zorgen begonnen te overheersen.</p> <p>Er werd ook gezegd, dat de keizer de slag bij Wachau tegen de Oostenrijkers en Russen had gewonnen, maar dat het geen nut had, aangezien de anderen niet weggingen en op massale versterkingen wachtten. Aan de kant van Mockern wisten we dat we verloren hadden, ondanks de goede verdediging van Marmont. De vijand had ons in aantal verpletterd.</p> <p>* Allen kijken norsch.</p>
169	<p>We hadden op deze dag slechts één echt voordeel, namelijk dat we ons terugtrekkingspunt op Erfurt hadden behouden, omdat Giulay er niet in was geslaagd de bruggen van de Elster en de Pleisse te veroveren. Het hele leger, van de eenvoudige soldaat tot de maarschalk, vond dat we ons zo snel mogelijk moesten terugtrekken en dat onze positie erg slecht was. Helaas dacht de keizer het tegenovergestelde: hij wilde blijven!</p> <p>De hele dag van de 17e bleven we in positie zonder een schot te lossen. Sommigen spraken over de komst van generaal Reynier met zestigduizend Saksen, maar het overlopen van de Beieren had ons geleerd welk vertrouwen we in onze bondgenoten konden hebben.</p> <p>Tegen de avond werd aangekondigd dat het noordelijke leger ontdekt begon te worden op het Breitenfeld-plateau, er waren nog zestigduizend man meer voor de vijand. Ik denk dat ik nog steeds de vloeken kan horen die tegen Bernadotte * werden geuit, de kreten van verontwaardiging van allen, die hem in de tijd van de Republiek als een eenvoudige officier hadden gekend en die zeiden: 'Hij is ons alles</p>

	<p>verschuldigd, we hebben hem met ons eigen bloed tot koning gemaakt en nu komt hij ons de genadeslag geven!’</p> <p>'s Nachts was er een algemene achterwaartse beweging, ons leger werd steeds</p> <p>* Bernadotte, Fransch maarschalk, die zich als bevel- hebbber in Denemarken en Hannover aangenaam had weten te maken bij de aristocratie, werd in 1810 door Karel XIII, koning van Zweden, als zoon en troon- opvolger aangenomen. Hij regeerde onder den naam Karel XIV Johan van 1818 tot 1844.</p>
170	<p>Hechter rond Leipzig, daarna werd alles weer rustig. Maar dat weerhield je er niet van om na te denken, integendeel, iedereen dacht in stilte: ‘Wat gebeurt er morgen? Zal ik op ditzelfde uur de maan tussen de wolken zien opkomen, zoals ik hem zie? Zullen de sterren nog steeds voor mijn ogen schijnen?’</p> <p>En toen we in de donkere nacht naar een grote vuurcirkel keken, die ons omringde over een gebied van bijna zes mijl, riepen we bij onszelf uit:</p> <p>‘Nu is het hele universum tegen ons, alle mensen eisen onze uitroeiing, ze willen niet langer onze glorie!’</p> <p>We dachten toen, dat we niettemin de eer hadden Frans te zijn en dat we moesten winnen of sterven.</p> <p style="text-align: center;">Hfd. XIX</p> <p>Te midden van deze gedachten brak de dag aan. Er bewoog nog niets en Zébédé zei tegen mij: ‘Wat een geluk, dat de vijand niet de moed heeft om ons aan te vallen!’</p> <p>De officieren spraken onder elkaar over een wapenstilstand. Maar plotseling, rond negen uur, kwamen onze koeriers op volle snelheid binnen, schreeuwend dat de vijand langs de hele linie bewoog en vrijwel onmiddellijk brulde het kanon aan onze rechterkant, langs de Elster. We waren al onder de wapenen en marcheerden door de velden, richting de Partha, om terug te keren naar Schænfeld. Dit was het begin van de strijd.</p>
171	<p>Op de heuvels vóór de rivier wachtten twee of drie divisies, hun batterijen in de intervallen en de cavalerie op de flanken, op de vijand. Verder weg over de punten van de bajonetten heen zagen we de Pruisen, de Zweden en de Russen van alle kanten in grote massa's oprukken, het eindigde nooit. Twintig minuten later kwamen we in de rij aan, tussen twee heuvels en we zagen vijf- of zesduizend Pruisen voor ons de rivier oversteken, allemaal samen schreeuwend: 'Vaterland! Vaterland!'</p> <p>Op hetzelfde moment begon het schieten van de ene oever naar de andere en begon de kanonnen te brullen. Het ravijn waar de Partha stroomt vulde zich met rook, de Pruisen kwamen al op ons af, we konden ze nauwelijks zien met hun woedende ogen, hun vertrokken monden en hun air van wilde dieren. Toen slaakten we alleen maar een kreet naar de hemel: ‘Lang leve de keizer!’ en we renden naar hen toe. Het gevecht werd verschrikkelijk, onze bajonetten kruisten elkaar met duizenden. We duwden elkaar, we sloegen naar elkaar, schoten, we sloegen elkaar knock-out met geweerkolven, alle rangen tegelijkertijd.</p> <p>Voor ons was het de wanhoop, die ons dreef, de woede om wraak te nemen alvorens te sterven. De Pruisen zeiden ze trots tegen zichzelf: Deze keer gaan we Napoleon verslaan!’</p>

	<p>Hun officieren, hun degens in de lucht tussen opgestoken bajonetten, herhaalden honderd keer: 'Forwertz! Forwertz!' en iedereen kwam als een muur vooruit, met grote moed, je kunt niet anders.</p>
172	<p>Onze kanonnen maaiden ze neer, ze bleven oprukken, maar op de top van de heuvel kregen we weer een nieuw momentum en we duwden ze de rivier in. We zouden ze allemaal hebben afgeslacht zonder een van hun batterijen, in het bijzijn van Mockern, die ons in een slinger nam * en ons ervan weerhield hen te ver te achtervolgen.</p> <p>Dit duurde maximaal twee uur, de helft van onze officieren was buiten gevecht en langs de hele rivier zagen we alleen maar dode mensen opstapelen en gewonde mensen, die zich uit de strijd sleepten. Sommigen gingen woedend op hun knieën zitten om nog een bajonetstoot te geven of een laatste gewerschot af te vuren. In de rivier dreven de doden op een rij, sommigen lieten hun gezicht zien, anderen hun rug, anderen hun voeten. Ze volgden elkaar als vloten hout en niemand lette zelfs op hen.</p> <p>De Zweden en de Pruisen gingen uiteindelijk de rivier op om ons hogerop te bevechten en massa's Russen kwamen om deze Pruisen te vervangen, die er geen spijt van hadden hier te zijn.</p> <p>De Russen vormden zich in twee colonnes; Ze daalden in bewonderenswaardige orde af naar het ravijn met wapens in de armen en vielen ons twee keer met grote moed aan, maar zonder dierlijke kreten te uiten, zoals de Pruisen. Hun cavalerie wilde de oude brug boven Schönfeld verwijderen, de kanonnade nam nog steeds toe.</p> <p>* die ons van ter zijde beschoot.</p>
173	<p>Aan alle kanten waar je keek, zag je door de rook alleen maar vijanden dichterbij komen. Toen we een van hun colonnes hadden teruggedrongen, arriveerde er weer een nieuwe troepenmacht. Het was altijd een kwestie van opnieuw beginnen.</p> <p>Tussen twee of drie uur hoorden we, dat de Zweden en de Pruisische cavalerie de rivier boven Grossdorf waren overgestoken en dat ze ons van achteren zouden aanvallen *; Dat vonden ze veel leuker dan ons in het gezicht aan te vallen. Maarschalk Ney maakte onmiddellijk een verandering van voorkant, de rechtervleugel naar achteren. Onze divisie bleef altijd leunen op Schenfeld, maar alle anderen trokken zich terug uit Partha en strekten zich uit naar de vlakte en het hele leger vormde slechts één linie rond Leipzig.</p> <p>De Russen achter de Mockernweg bereidden rond drie uur hun derde aanval voor, onze officieren waren nieuwe regelingen aan het treffen om hen te ontvangen, toen er een soort huivering ging van de ene kant van het leger naar de andere en iedereen binnen een paar minuten hoorde dat de zestenduizend Saksen en de cavalerie van Württem-Bergeoise, in het centrum van onze linie, zojuist naar de vijand waren overgelopen en dat ze, zelfs voordat ze op enige afstand waren aangekomen, de schande hadden gehad de veertig stukken kanonnen, die ze meenamen tegen de wapens van hun voormalige broers van de Durutte-divisie te richten.</p> <p>Dit verraad werd groter, in plaats van ons neer te halen was onze woede was zo</p> <p>* dat zij ons in den rug kwamen aanvallen.</p>
174	<p>groot, dat als iemand naar ons had geluisterd, we de rivier zouden zijn overgestoken om alles uit te roeien.</p>

	<p>Vanaf dat moment tot de avond was het niet langer een menselijke oorlog, die tegen elkaar werd gevoerd, het was een wraakoorlog. De aantallen zouden ons verpletteren, maar de geallieerden zouden duur moeten boeten voor hun overwinning.</p> <p>Bij het vallen van de avond, terwijl tweeduizend kanonnen tegen elkaar donderden, ontvingen we onze zevende aanval in Schönfeld. Aan de ene kant dreven de Russen en aan de andere kant de Pruisen ons terug naar dit grote dorp. We waren in elk huis, in elk steegje. De muren vielen onder de kanonskogels, de daken zonken in. Mensen schreeuwden niet meer zoals aan het begin van de strijd, we waren koud en bleek van woede. De officieren hadden geweren gepakt en de oude buidel overhandigd, ze scheurden de patronen open net als de gewone soldaat.</p> <p>Na de huizen verdedigden we de tuinen en de begraafplaats, waar ik de dag ervoor had geslapen. Er waren toen meer doden boven dan onder de grond. Elke centimeter land kostte iemand zijn leven.</p> <p>Het was donker, toen maarschalk Ney versterkingen bracht van ik weet niet waar. Alle overlevenden van onze regimenten verzamelden zich en de Russen werden teruggeworpen naar de andere kant van de oude brug, die geen reling meer had omdat ze met repeteergeweren waren beschoten. Op deze brug werden zes twaalfponders geplaatst en tot zeven uur werd er op deze plaats gekanonneerd.</p>
175	<p>De overblijfselen van het bataljon en een paar anderen in het leger bemanden de stukken en ik herinner me, dat hun vuur zich als een bliksemschicht onder de brug uitstreekte en dat we toen de paarden en de gedode mannen onder de donkere bogen zagen rennen. Het duurde maar een seconde, maar het waren verschrikkelijke visioenen!</p> <p>Om half zeven, toen massa's cavalerie aan onze linkerkant oprukten en we ze rond twee grote vierkanten zagen wervelen, die zich stap voor stap terugtrokken, kregen we eindelijk het bevel om ons terug te trekken. Er waren nog maar twee- of drieduizend man in Schænfeld met zes stukken. We keerden zonder achtervolging terug naar Kohlgarten en gingen kamperen rond Renduitz. Zébédé leefde nog; Terwijl we twintig minuten lang zijgend naast elkaar hadden gelopen, luisterend naar de kanonnade, die ondanks de nacht vanaf de kant van de Elster voortduurde, zei hij plotseling tegen mij: ‘Hoe zijn we nog hier, Joseph, terwijl zoveel duizenden anderen om ons heen zijn gestorven? Nu kunnen we niet ook sterven.’ Ik heb niets beantwoord.</p> <p>‘Wat een strijd,’ hij zei. ‘Hebben we ooit eerder zo gevochten? Het is onmogelijk.’ Hij had gelijk, het was een strijd tussen reuzen. Van tien uur 's ochtends tot zeven uur 's avonds hadden we het hoofd geboden aan driehonderd zestigduizend man zonder ook maar één stap achteruit te gaan.</p>
176	<p>En toch waren we met maar honderddertigduizend! Zoiets hadden we nog nooit gezien.</p> <p>Toen we een groot postkantoor passeerden, zagen we achter de muur van een binnenplaats twee kantine-meisjes drankjes uit hun karretjes inschenken. Zébédé stootte me aan, zonder iets te zeggen en we liepen de binnenplaats op, terwijl de anderen hun weg vervolgden. Het duurde een kwartier voordat we bij de kar arriveerden. Ik heb een kroon van zes pond gepakt, de kantinejuffrouw, knielend achter haar ton, overhandigde mij een groot glas cognac met een stuk witbrood en nam mijn geld aan. Ik dronk en gaf het glas door aan Zébédé, die het leeg dronk.</p>

	<p>We hadden toen moeite om uit deze menigte te komen, we keken elkaar somber aan, we gebruikten onze schouders en ellebogen en toen konden we zeggen, toen we deze harde gezichten zagen, deze verschrikkelijke uitdrukkingen van mannen, die net zijn weggegaan door duizend doden heen en wie zal het morgen weer doen: 'Ieder voor zich... God voor allen!' Terwijl we door het dorp liepen, zei Zébédé tegen mij: 'Heb je brood?' 'Ja.'</p> <p>Ik brak het brood in tweeën en gaf hem de helft. We aten terwijl we door liepen. In de verte konden we nog steeds schieten horen. Na twintig minuten hadden we de staart van de colonne ingehaald en herkenden we het bataljon van kapitein adjudant-majoor Vidal, die vlakbij liep. We keerden terug naar de gelederen zonder dat</p>
177	<p>iemand onze afwezigheid had opgemerkt. Hoe dicht we de stad naderden hoe meer detachementen, kanonnen en bagagekarren we tegenkwamen, die zich haastten om Leipzig te bereiken.</p> <p>Rond tien uur staken we de buitenwijk Rendnitz over. Brigadegeneraal Fournier nam het bevel over en gaf ons het bevel linksaf te slaan *. Om middernacht kwamen we aan bij de lange promenades, die langs de Pleisse lopen en we stopten onder de oude ontbladerde lindebomen. We vormden de rijen. Een lange rij lichten flikkerde in de mist, helemaal tot aan de buitenwijk Ranstadt. Toen de vlam opsteeg, verlichtte hij groepen Poolse lansiers, rijen paarden, kanonnen en wagens en van tijd tot tijd een paar wachters, die roerloos in de mist stonden als schaduwen. Er klonken luide geruchten in de stad, ze leken steeds luider te worden en versmolten met het doffe gerommel van onze konvoeien op de Lindenau-brug. Het was het begin van de terugtocht. Toen zette iedereen zijn ransel aan de voet van een boom en strekte zich erop uit, de arm onder het oor gevouwen. Een kwartier later lag iedereen te slapen.</p> <p style="text-align: center;">Hfd. XX</p> <p>Wat er tot het ochtendgloren gebeurde, weet ik niet, de bagage, de gewonden en de gevangenen bleven ongetwijfeld op de boulevard en de brug liggen, maar toen.</p> <p>* schuinslinks te marcheeren.</p>
178	<p>werden we wakker door een vreselijke ontploffing, geen man bleef liggen, want hij werd meegenomen voor een aanval, toen twee huzarenofficieren arriveerden en riepen dat er zojuist per ongeluk een kruitwagen was ontploft in de hoofdstraat van Ranstadt, aan de waterkant.</p> <p>De rust werd hersteld. Sommigen gingen proberen weer in slaap te vallen, maar de dag kwam. Terwijl we onze blik op de grijsachtige rivier richtten, konden we onze troepen al zien voortgaan zover het oog reikte op de vijf bruggen van de Elster en de Pleisse, die elkaar op rij opvolgen en om zo te zeggen slecht zijn. Deze brug, waarop zoveel duizenden mannen moesten lopen, maakte je behoorlijk melancholisch. Dit moet lang hebben geduurd en het idee kwam bij iedereen op dat het beter zou zijn geweest om meerdere bruggen over de twee rivieren te bouwen, aangezien de vijand ons elk moment zou kunnen aanvallen en dan zou de terugtrekking erg moeilijk worden. Maar de keizer was vergeten bevelen te geven en zonder bevel durfde men niets te doen; Geen enkele maarschalk van Frankrijk zou het op zich hebben durven nemen om te zeggen dat twee bruggen beter waren beter dan slechts één! Toen ik deze lange brug zag, dacht ik onmiddellijk: 'Ik hoop dat ze</p>

	<p>ons nu laten marcheren, want godzijdank hebben we genoeg veldslagen en bloedbaden gehad. Eenmaal aan de andere kant zijn we op de goede weg naar Frankrijk, misschien zal ik Catherine, tante Grédel en vader Goulden weer kunnen zien!</p>
179	<p>Toen ik hieraan dacht, werd ik ontroerd, ik keek met afgunst naar die duizenden artilleristen te paard en soldaten, die daar als mieren wegtrokken en de grote harige mutsen van de oude garde, roerloos aan de andere kant van de rivier op de heuvel van Lindenau, wapen in de arm.</p> <p>Zébédé, die hetzelfde dacht, zei tegen mij: ‘Eh! Joseph, waren wij maar in hun plaats!’ Dus toen we rond zeven uur drie karren zagen naderen om patronen en brood aan ons uit te delen, leek het mij erg bitter. Het was nu duidelijk dat we achter zouden lopen en ondanks de honger had ik graag mijn brood tegen een muur willen gooien. Enkele ogenblikken later passeerden twee eskadrons Poolse lansiers de rivier op en achter deze lansiers vijf of zes generaals en onder hen Poniatowski *. Hij was een man van vijftig, behoorlijk lang, mager en zag er verdrietig uit. Hij liep voorbij zonder naar ons te kijken. Generaal Fournier maakte zich los van zijn staf en riep naar ons: ‘Neem de linkerkant!’ Ik heb nog nooit zo'n verdriet gehad, ik zou mijn leven hebben gegeven voor twee cent, maar we moesten ons voorbeeld volgen en de brug de rug toekeren.</p> <p>Aan het einde van het lopen kwamen we aan bij een plaats genaamd Hinterthôr, het is een oude poort op de weg naar Caunewitz, naar rechts en naar links</p> <p>* Prins Poniatowski, Poolsch generaal, werd door Napoleon op het slagveld van Leipzig tot maarschalk benoemd; hij verdronk dienzelfden dag in de Elster.</p>
180	<p>strekken oude wallen zich uit en daarachter verrijzen de huizen. We waren gestationeerd op overdekte paden, vlakbij deze poort, die geniesoldaten stevig hadden gebarricadeerd. Kapitein Vidal voerde toen het bevel over het bataljon, teruggebracht tot driehonderdvijfentwintig man. Een paar oude door wormen aangevreten palissades dienden als onze schansen, en de vijand rukte op langs alle kanten tegen ons. Dit keer waren er witte jassen en platte shako's op de achterkant van de nek, met een soort hoge plaquette ervoor, waarop de tweekoppige adelaar van de Kreutzers te zien was. De oude Pinto, die ze onmiddellijk herkende, vertelde ons: ‘Dit zijn Kaiserliks! we hebben ze sinds 1793 meer dan vijftig keer verslagen, maar dat is allemaal hetzelfde als de vader van Marie-Louise * een beetje hart had, zouden ze allemaal bij ons zijn.’</p> <p>Een paar ogenblikken hadden we de kanonade gehoord, aan de andere kant van de stad viel Blücher de buitenwijk Hall aan. Kort daarna sloeg het vuur over naar rechts. Bernadotte viel de buitenwijk Kolhgartenthôr aan en bijna tegelijkertijd vielen de eerste granaten van de Oostenrijkers op onze overvolle wegen. Ze volgden elkaar in een rij, verschillende die de Hinterthôr passeerden, stormden huizen en straten binnen van de buitenwijk. Om negen uur vormden de Oostenrijkers zich</p> <p>* Frans I, keizer van Oostenrijk. Oostenrijk, dat zich aanvankelijk onzijdig gehouden had, sloot zich aan bij de verbondenen, nadat gebleken was, dat het Congres van Praag tot geen uitkomst leidde.</p>
181	<p>in aanvalscolonnes op de weg naar Caunewitz. Ze overrompelden ons van alle kanten. Desondanks hield het bataljon stand tot ongeveer tien uur. Toen moesten we ons terugtrekken achter de oude wallen, waar de Kaiserliks ons door de bressen achtervolgden, onder het kruisvuur van de 29e en 14e van linie. Deze arme duivels hadden niet de woede van de Pruisen. Niettemin toonden ze echte moed, want om</p>

	<p>half elf bezetten ze de wallen en wij schoten ze vanuit alle omringende ramen neer zonder ze te kunnen dwingen terug naar beneden te komen.</p> <p>Tot nu toe was alles goed gegaan; maar hoe kwam je uit de huizen? De vijand bezette alle wegen en tenzij ze op de daken klommen, was er geen terugtocht meer mogelijk. Opeens kwam het idee bij me op, dat we daar zouden worden betrapt als vossen, die uit hun hol worden gerookt. * Ik naderde een achterraam en zag dat het uitkwam op een binnenplaats en dat deze binnenplaats alleen een deur aan de voorkant had. Ik stelde me voor, dat de Oostenrijkers, na al het kwaad dat we hen zojuist hadden aangedaan, ons op het punt van de bajonetten zouden brengen **, het was heel natuurlijk. Toen ik hieraan dacht, keerde ik terug naar de kamer waar we met zijn tienden waren en ik zag sergeant Pinto bleek tegen de muur zitten met hangende armen. Hij had zojuist een kogel in de maag gekregen en zei midden in de schietpartij: ‘Verdedig jezelf, dienstplichtigen, verdedig jezelf!...’</p> <p>*als vossen die men door rook uit hun holen verdrijft. **aan de bajonet rijgen.</p>
182	<p>‘Laat deze Kaiserlicks zien dat we nog beter zijn dan zij!... Ah! de bandieten!’ Beneden, tegen de deur, klonk het als kanonvuur. We waren nog steeds aan het schieten, maar zonder hoop, toen er buiten een luid geluid klonk van paarden, die trappelden. Het vuur hield op en we zagen door de rook heen vier squadrons lansiers als een troep leeuwen tussen de Oostenrijkers passeren. Alles gaf toe. De Kaiserlicks strekten hun benen uit, maar de grote blauwachtige speren vlogen met hun rode vlammen sneller dan zij en drongen als pijlen in hun rug. Deze lansiers waren Polen, de verschrikkelijkste soldaten, die ik in mijn leven heb gezien.</p> <p>Toen we ze zo trots en moedig zagen, kwamen we overal vandaan, renden met bajonetten op de Oostenrijkers af en wierpen ze terug in de greppels. We wonnen, maar het was tijd om ons terug te trekken, omdat de vijand Leipzig al vulde.</p> <p>De divisie, teruggebracht van achtduizend man naar vijftienhonderd, trok zich daarom terug voor de ruim vijftigduizend vijanden, niet zonder zich om te draaien en opnieuw te reageren op het vuur van de Kaiserlicks.</p> <p>We kwamen steeds dichterbij de brug, wat een vreugde! Ik hoef het niet te zeggen. Maar het was niet gemakkelijk om daar te komen, omdat er over de hele lengte van de laan zoveel mannen te voet en te paard zich haastten om er langs te komen, afkomstig uit alle omliggende straten, dat deze menigte zich op geen enkele manier zo vormde dat er één enkel blok ontstond, waar alle hoofden elkaar raakten en langzaam naar voren bewogen, met zuchten en een soort gedempt geschreeuw.</p>
183	<p>dat ondanks het schieten tot op een kwart mijl afstand te horen was. Wee degenen, die op de rand van de brug stonden, ze vielen en niemand lette er op! In het midden werden mannen en zelfs paarden gedragen, ze hoefden niet te bewegen, ze gingen op eigen kracht verder. Maar hoe kwa,em ze daar? De vijand maakte elke seconde vooruitgang. We hadden aan beide kanten een paar kanonnen geplaatst om de promenades en de hoofdstraat aan de overkant schoon te vegen. Er stonden nog steeds troepen in de rij om de eerste aanvallen af te slaan, maar de Pruisen, de Oostenrijkers en de Russen hadden ook kanonnen om de brug te schoon te vegen en degenen, die als laatste overbleven, nadat ze de terugtocht van de anderen hadden gedekt, moesten alle granaten, alle kanonskogels en schrootshots ontvangen. Er was niet veel gezond verstand voor nodig om dat te begrijpen, het was heel duidelijk. Daarom wilde iedereen in één keer slagen. Twee- of driehonderd stappen</p>

	<p>verwijderd van deze brug kwam het idee bij mij op om weg te rennen en te verdwalen in de menigte en naar de andere kant gesuwd te worden, maar kapitein Vidal, luitenant Bretonville en andere oude mensen zeiden: ‘De eerste, die zich van de gelederen verwijdert, laten we ze neerschieten!’</p> <p>Rond de brug klonken verschrikkelijke kreten; Om ruimte te maken hakten de ruiters de infanteristen neer, die reageerden met bajonetten, het was een algemene reddend-wie-zich-redden-kan!</p>
184	<p>Bij elke beweging van de menigte, viel er iemand van de brug en hij probeerde zich vast te houden en hij sleepte er vijf of zes in groepjes mee! En terwijl de verwarring, het gehuil, het schieten toenam, hoorde je de plons van degenen, die van seconde naar seconde vielen, omdat dit spektakel zo afschuwelijk werd dat je zou denken dat er niets ergers kon gebeuren... Er kwam een soort donderslag en de eerste boog van de brug stortte in met al degenen, die er op stonden, honderden ongelukkige mensen verdwenen, massa's anderen werden kreupel, verpletterd en stierven door de vallende stenen. Een ingenieur had zojuist de brug opgeblazen! *</p> <p>Bij deze aanblik weerklonk de kreet van verraad tot aan het einde van de lanen: ‘We zijn verdwaald!... verraden!...’ Dat was alles wat we hoorden... het was een immens, verschrikkelijk geschreeuw. Sommigen, gegrepen door de woede van wanhoop, keerden terug naar de vijand als in het nauw gedreven wilde beesten, die niets meer zien en die alleen maar wraak willen nemen, anderen braken hun wapens en beschuldigden de lucht van hun ongeluk. Te paard sprongen de generaals in de rivier om er overheen te zwemmen. Veel soldaten deden hetzelfde, ze sprongen er in zonder de tijd te nemen om hun ransel af te doen, 'we konden vertrekken en nu</p> <p>* Door een noodlottig misverstand werd de brug over de Elster te vroeg afgebroken en 25000 Franschen met 350 kanonnen vielen in de handen van den vijand.</p>
185	<p>elke minuut, kon je worden afgeslacht, je werd gek. Ik had de dag ervoor veel lijken gezien, weggesleept door de Partha, maar nu was het nog verschrikkelijker. Al deze ongelukkige mensen worstelden met hartverscheurende kreten, ze klampten zich aan elkaar vast. De rivier zat er vol mee, we zagen alleen armen en hoofden boven het oppervlak zwermen.</p> <p>Op dat moment leek kapitein Vidal, een kalme man die ons door zijn gezicht en zijn blik in dienst had gehouden, op dat moment was de kapitein zelf ontmoedigd. Hij stopte zijn sabel terug in de schede, vreemd lachend, en zei: ‘Kom op.. het is voorbij!...’</p> <p>En terwijl ik mijn hand op zijn arm legde, keek hij mij met grote zachtheid aan. ‘Wat wil je, mijn kind? Vroeg hij mij. ‘Kapitein,’ antwoordde ik, ‘ik heb vier maanden in het ziekenhuis van Leipzig doorgebracht, ik heb in de Elster gebedd en ik weet een plek waar je kunt oversteken.’ *</p> <p>‘Hier?’ ‘Tien minuten noordelijk van brug.’</p> <p>Onmiddellijk trok hij zijn sabel en schreeuwde met luide stem: ‘Kinderen, volg mij en jij, loop voorop.’</p> <p>Het hele bataljon, dat slechts tweehonderd man telde, vertrok, honderd anderen, die ons met ferme stappen zagen vertrekken, sloten zich bij ons aan zonder te weten waarheen wij gingen.</p> <p>* waar men grond heeft.</p>

186	<p>Er werden geweerschoten op ons afgevuurd, maar we reageerden niet meer. Ik ging als eerste de rivier in, daarna kapitein Vidal en daarna de anderen twee aan twee. Het water kwam tot aan onze schouders, omdat het door de herfstregens was opgezwollen. Ondanks dat zijn we gelukkig gepasseerd, niemand is verdronken. We hadden nog bijna al onze wapens, toen we aan de andere oever aankwamen en we liepen dwars door de velden. Verderop vonden we de kleine houten brug die naar Schleissig leidt en van daaruit sloegen we af richting Lindenau.</p> <p>We waren allemaal stil. Van tijd tot tijd keken we in de verte, aan de andere kant van de Elster naar de strijd, die in de straten van Leipzig voortduurde. Lange tijd bereikten het woedende geschreeuw en het doffe kaatsen van de kanonade ons. Pas rond twee uur, toen we de enorme rij troepen, kanonnen en bagage ontdekten, die zich uitstreckte zover het oog reikte op de weg naar Erfurt, werden deze geluiden voor ons gemengd met het rijden van karren..</p> <p style="text-align: center;">Hfd. XXI</p> <p>Ik moet nu vertellen over de ellende van de terugtrekking en dit lijkt mij het pijnlijkst.</p> <p>Ze zeggen dat vertrouwen kracht geeft en dit geldt vooral voor de Fransen. Zolang ze voorwaarts marcheren, zolang ze hopen op de overwinning, zijn ze verenigd als de vingers van een hand, de wil van de leiders is de wet van allen, ze zijn van</p>
187	<p>Mening, dat je alleen kunt slagen door discipline. Maar zodra ze gedwongen worden zich terug te trekken, heeft iedereen niet meer vertrouwen dan in zichzelf en kennen ze het bevel niet meer. Toen gingen deze trotse mannen, deze mannen die vrolijk op weg waren naar de vijand om te vechten, weg, sommigen naar rechts, anderen naar links, soms alleen, soms in kuddes. En degenen die beefden bij hun nadering, worden brutaler, ze worden onbeschaamd. Ze bespringen de achterblijvers één tot drie of vier om ze mee te nemen, zoals we de kraaien in de winter zien vallen op een arm gevallen paard, waar ze vanaf een halve mijl lang niet naar hadden durven kijken als het nog liep. .</p> <p>Ik heb deze dingen gezien. Ik zag ellendige Kozakken, echte bedelaars, met oude vodden aan hun lichaam, een oude versleten muts over hun oren getrokken, bedelaars, die nog nooit een baard hadden gehad en allemaal vol ongedierte, zittend op oude magere paarden, zonder zadels, hun voeten in een touw als stijgbeugel, een oud roestig pistool als vuurwapen, een spijker aan het uiteinde van een paal als speer, ik zag dezelfde bedelaars opgepakt worden bij tien, vijftien, twintig soldaten en als schapen weg gevoerd worden!</p> <p>En de boeren, die lange nietsnutten, die een paar maanden geleden nog trilden als hazen; toen we ze scheef aankeken.</p> <p>Goed! Ik zag ze oude soldaten, kurassiers, kanonniërs, dragonders uit Spanje behandelen met een air van arrogantie, neergeslagen met één klap.</p>
188	<p>Ik zag ze beweren, dat ze geen brood hadden om te verkopen, terwijl de geur van de oven overal rook en dat ze noch wijn, noch bier, noch iets anders hadden, toen ze links en rechts de potten hoorden rinkelen als de klokken van hun dorpen. En we durfden ze niet door elkaar te schudden, we durfden ze niet tot bezinning te brengen, deze bedelaars, die lachten toen ze ons zagen terugtrekken, omdat we niet meer in een groot aantal waren, omdat iedereen voor zichzelf marcheerde, die we niet meer als leiders herkenden en dat we geen discipline meer hadden.</p>

	<p>En dan overweldigde honger, ellende, vermoeidheid, ziekte, alles in één keer. De lucht was grijs, het hield niet op met regenen, de herfstwind bevroor je. Hoe konden arme dienstplichtigen, die nog steeds geen snor hadden, zoveel ellende weerstaan? Ze kwamen met duizenden om, dat zagen we alleen al op de wegen. De vreselijke ziekte, die we tyfus noemden, volgde ons op spoor. Sommigen zeggen dat het een soort plaag is, veroorzaakt door doden, die niet diep genoeg begraven liggen, anderen, dat het voortkomt uit buitensporig lijden, dat de menselijke kracht te boven gaat. Ik weet het niet, maar de dorpen in de Elzas en Lotharingen, waar we tyfus hebben gebracht, zullen het zich altijd herinneren: van de honderd zieke mensen kwamen er hoogstens tien of twaalf terug!</p> <p>Tenslotte, omdat we dit trieste verhaal moeten vertellen, gingen we op de avond van de 19e naar het kamp in Lutzen, waar de regimenten zich zo goed mogelijk hervormden. De volgende dag, vroeg in de ochtend, terwijl we naar Weissenfels</p>
189	<p>marcheerden, moesten we schieten op de Westfalen, die ons volgden naar het dorp Eglaystadt. Op de 22e kampeerden we op de heuvels van Erfurt, waar we nieuwe schoenen en kleding kregen. Vijf of zes ontbonden compagnieën sloten zich bij ons bataljon aan. Het waren bijna allemaal dienstplichtigen, die niets anders meer hadden dan adem. Onze nieuwe kleren en onze schoenen pasten ons als poortgebouwen**, maar dat weerhield ons er niet van de goede warmte van deze kleding te voelen: we geloofden dat we weer leefden.</p> <p>Op de 22e moesten we weer vertrekken en de volgende dagen brachten we door in de buurt van Gotha, Teitlébe, Eisenach en Salmunster. De Kozakken keken naar ons vanaf de toppen van hun geiten; een paar huzaren zetten de achtervolging in, ze vluchtten als dieven en keerden onmiddellijk daarna terug.</p> <p>Veel van onze kameraden hadden de slechte gewoonte om 's avonds te plunderen, terwijl we op het bivak waren, ze vingden vaak iets, maar de volgende dag werden ze nog steeds vermist bij het appèl en de schildwachten kregen de opdracht te schieten op degenen die afdwaalden.</p> <p>Ik had koorts sinds we Leipzig verlieten, het werd steeds erger en ik rilde dag en nacht. Ik was zo zwak geworden, dat ik 's ochtends nauwelijks meer op kon staan om weer op gang te komen. Zébédé keek me verdrietig aan en zei soms tegen me:</p> <p>* die geheel uitgeput waren (n'avoir plus que le souffle op sterven liggen). ** waren ons veel te groot (guérite = schilderhuisje).</p>
190	<p>‘Moed, Jozef, moed! We komen nog steeds terug naar óns land. Deze woorden hebben mij nieuw leven ingeblazen. Ik voelde alsof een vuur in mijn gezicht opsteeg. ‘Ja, ja, we komen terug naar ons land,’ zei ik, ‘ik moet ons land bereiken!’</p> <p>En ik huilde. Zébédé droeg mijn rugzak. Omdat ik te moe was, zei hij tegen mij: ‘Steun op mijn arm... We komen nu elke dag dichterbij, Joseph... Ongeveer vijftien stappen, wat stelt dat nou voor?’</p> <p>Het verhief mijn hart*, maar ik had niet langer de kracht om mijn geweer te dragen, het leek zo zwaar als lood. Ik kon niet meer eten en mijn knieën trilden. Desondanks wanhoopde ik nog niet, ik zei tegen mezelf: ‘Het is niets... Als je de klokkentoren van Phalsbourg ziet, zullen je koortsen verdwijnen. Je zult er goed uitzien, Catherine zal voor je zorgen, alles komt goed, jullie zullen samen trouwen.’</p>

	<p>Ik zag anderen zoals ik, die onderweg bezwekwn, maar ik was lang niet zo ziek als zij.</p> <p>Ik had nog steeds een goed vertrouwen, toen we drie mijlen van Fulda, op de weg naar Salmunster, tijdens een stop hoorden dat vijftigduizend Beieren onze terugtocht blokkeerden en dat ze in grote bossen waren geplaatst, waar we door moesten. Dit nieuws was de laatste klap voor mij, omdat ik niet langer de kracht voelde om</p> <p>* hij wakkerde mijn moed weer aan. * ons den terugtocht kwamen versperren.</p>
191	<p>om verder te gaan, noch om me aan te passen, noch om mezelf te verdedigen met de bajonet en dat al mijn inspanningen om van zo ver te komen, verspild waren. Toen we echter moesten lopen, deed ik nog een poging en probeerde op te staan. 'Kom op, Joseph,' zei Zébédé tegen mij: 'laten we eens kijken, moed!...' Maar dat kon ik niet en ik begon te snikken en te schreeuwen: 'Ik kan het niet!' 'Sta op,' zei hij. 'Ik kan het niet! Mijn God... ik kan het niet.'</p> <p>Ik klampte me aan zijn arm vast...de tranen stroomden langs zijn grote neus...Hij probeerde me te dragen, maar hij was ook te zwak. Dus hield ik hem vast en riep: 'Zébédé, laat me niet in de steek!' Kapitein Vidal kwam dichterbij en keek me verdrietig aan: 'Kom op, mijn jongen,' zei hij, 'de ambulancekarren komen over een halfuur langs en dan halen we je op.' Maar ik wist heel goed wat dat betekende en ik trok Zébédé aan zijn armen om hem vast te houden. Ik fluisterde tegen hem: 'Luister, jij zult Catherine voor mij kussen... dat beloof je mij!... Je zult haar vertellen, dat ik stierf door haar te kussen en dat jij haar deze afscheidskus geeft! 'Ja!... zei hij zacht snikkend, ja... ik zal het haar vertellen! O mijn arme Jozef!'</p>
192	<p>Ik kon hem niet loslaten, hij zette mij zelf op de grond en vertrok snel zonder zijn hoofd om te draaien. De colonne bewoog zich weg... Ik keek er een hele tijd naar, zoals je kijkt naar de laatste hoop op leven, die aan het verdwijnen is. De achterblijvers van het bataljon gingen een dal van het terrein in. Dus ik sloot mijn ogen en slechts een uur later, of zelfs langer, werd ik wakker door het geluid van kanonnen en zag ik een divisie van de wacht in snel tempo langs de weg passeren, met munitiewagens en artillerie. In de wagens zag ik enkele zieke mensen en ik riep: 'Neem mij mee! Neem mij!...' Maar niemand lette op mijn geschreeuw... ze passeerden nog steeds... en het geluid van de kanonnade nam toe. Meer dan tienduizend man passeerden deze weg, cavalerie en infanterie. Ik had niet langer de kracht om te roepen. Eindelijk kwam er een eind aan de rij van al deze mensen. Ik zag de tassen en shako's weggaan tot aan de afdaling en dan verdwijnen en ik stond op het punt voor altijd te blijven liggen, toen ik weer een hard geluid op de weg hoorde. Er galoppeerden vijf of zes stukken, bespannen door sterke paarden, de kanonnières rechts en links, sabels in hun handen. Daarachter kwamen de munitiewagens. Ik had hierin niet meer hoop dan in de andere en toch keek ik, toen ik naast een van deze stukken een lange, magere, roodharige, gedecoreerde wachtmeester naar voren zag komen en ik herkende Zimmer, mijn oude vriend uit Leipzig. Hij ging zonder mij te zien voorbij. Maar toen riep ik uit met al mijn kracht: 'Christian!.. Christian!..'</p>
193	<p>En ondanks het geluid van de kanonnen stopte hij, draaide zich om en zag mij aan de voet van een boom, hij deed zijn ogen wijd open.</p>

	<p>‘Christian,’ riep ik, ‘heb medelijden met mij!’ Toen kwam hij terug, keek me aan en werd bleek: ‘Wat, jij bent het, mijn goede Jozef!’, zei hij, terwijl hij van zijn paard sprong.</p> <p>Hij nam me als een kind in zijn armen en riep tegen de mannen, die het laatste wagen mende: ‘Halt!...stop!’</p> <p>En terwijl hij me omhelsde, plaatste hij me in deze wagen met mijn hoofd op een rugzak. Ik zag ook dat hij een grote cavaleriemantel over mijn benen en voeten uitspreidde en zei: ‘Laten we... laten we gaan... Daar ginds is het warmer!’</p> <p>Dat is alles wat ik me herinner, want onmiddellijk daarna verloor ik alle gevoel. Het lijkt mij dat ik sindsdien zoiets heb gehoord als het gebrul van een storm, geschreeuw, bevelen en zelfs de toppen van grote dennenbomen midden in de nacht door de lucht heb zien paraderen, maar dit alles was slechts een droom voor mij. Zeker is dat achter Salmunster, in de bossen van Hanau, die dag een grote strijd werd geleverd tegen de Beieren en dat we op hun maag zijn gepasseerd *.</p> <p>*dat de Franschen zich er dwars doorheen sloegen. 60.000 Oostenrijkers en Beieren hadden getracht Napoleon den terugtocht af te snijden, doch zij werden bij Hanau verslagen, en de Franschen konden nu ongehinderd over den Rijn trekken.</p>
194	<p style="text-align: center;">Hfd. XXII</p> <p>Op 14 januari 1814, twee en een halve maand na de slag bij Hanau, werd ik wakker in een goed bed, achter in een kleine, warme kamer en terwijl ik naar de balken van het plafond boven mij keek en vervolgens naar de kleine ramen, waar de vorst zijn witte sneeuw verspreidde, zei ik: ‘Het is winter!’ Na een paar ogenblikken, terwijl ik me omdraaide, zag ik een bleke vrouw bij de haard zitten, haar handen over elkaar op haar knieën en ik herkende Catherine in de kamer, waar ik zulke mooie zondagen kwam doorbrengen. Voordat ik naar de oorlog vertrok, maakte het geluid van het kanon, dat elke minuut terugkeerde, me bang om weer te dromen.</p> <p>En lange tijd keek ik naar Catherine, die mij erg mooi leek; Ik dacht: ‘Waar is tante Grédel? Hoe kwam ik terug in het land? Zijn Catherine en ik getrouwd? Mijn God! zolang dit geen droom is!’ Aan het einde riep ik, moed vattend, zachtjes: ‘Catherine!’ Toen riep ze, haar hoofd omdraaiend: ‘Jozef...herken je mij?’</p> <p>‘Ja,’ zei ik tegen haar, terwijl ik mijn hand uitstreekte. Ze kwam bevend dichterbij en ik pakte haar vast. We huilden samen. En toen het kanon weer begon te brullen, verstrakte het plotseling mijn hart.</p> <p>‘Wat hoor ik, Catharina?’, vroeg ik.</p>
195	<p>‘Het is het kanon van Phalsbourg,’ zei ze, terwijl ze me nog harder kuste.</p> <p>‘Het kanon?’ ‘Ja, de stad wordt belegerd.’</p> <p>‘Phalsbourg?... De vijanden zijn dus in Frankrijk!...’</p> <p>Ik kon geen woord meer zeggen... Zoveel lijden, zoveel tranen, twee miljoen mensen geofferd op de slagvelden, dit alles had er alleen maar toe geleid dat ons vaderland werd binnengevallen!... Meer dan een uur lang had deze verschrikkelijke gedachte, die me geen seconde verliet en zelfs vandaag de dag, zo oud en blank als ik ben, komt het nog steeds met bitterheid bij me terug... Ja, dat hebben we gezien, wij andere oude mannen en het is goed voor de jongeren om het te weten: we hebben de Duitsers, de Rus, de Zweed, de Spanjaarden, de Engelsen, de meesters van Frankrijk, garnizoenen in onze steden gezien, uit onze forten genomen wat hen uitkwam, onze soldaten beledigend, onze vlag veranderd en niet alleen gedeeld onze</p>

	<p>veroveringen sinds 1804, maar ook die van de Republiek. Het was een hoge prijs om tien jaar glorie te betalen!</p> <p>Maar laten we het niet over deze dingen hebben, de toekomst zal erover oordelen: het zal zeggen dat na Lutzen en Bautzen * de vijanden hebben ons België, een deel van Nederland, de hele linkeroever van de Rijn tot Bazel, met Savoye en het Koninkrijk Italië en dat de keizer weigerde om de voorwaarden te aanvaarden,</p> <p>* Napoleon had de Pruisen en Russen verslagen bij Lutzen (2 Mei 1813) en bij Bautzen (20 Mei 1813).</p>
196	<p>die niettemin erg mooi waren, omdat hij de bevrediging van zijn trots boven het geluk van Frankrijk stelde!</p> <p>Terugkomend op mijn verhaal: twee weken na de slag om Hanau begonnen duizenden karren vol gewonden en zieken te rijden op de weg van Straatsburg naar Nancy. Ze strekten zich in één rij uit van de grens van de Elzas tot Lotharingen.</p> <p>Tante Grédel en Catherine zagen bij hun deur deze begrafenisstoet voorbijtrekken; hun gedachten, ik hoef ze niet te zeggen! Er waren ruim twaalfhonderd karren gepasseerd, ik zat in geen van hen. Duizenden vaders en moeders, die van twintig mijl in de omtrek aanstormden, keken langs de weg hoe velen naar huis terugkeerden zonder hun kind te hebben gevonden!</p> <p>Op de derde dag herkende Catherine mij in een van die wagens in de buurt van Mainz, tussen een aantal andere ellendelingen zoals ik, met ingevallen wangen, huid die aan de botten plakte en die omkwam van de honger.</p> <p>‘Hij is het... het is Jozef!’ riep ze uit de verte. Maar niemand wilde het geloven. Tante Grédel moest me lang aankijken om te zeggen: ‘Ja, hij is het!... laten we hem meenemen, daar weg... Het is onze Jozef!’</p> <p>Ze liet me naar hun huis brengen en waakte dag en nacht over mij. Ik wilde alleen maar water, ik riep altijd: ‘Water! water!’ Niemand in het dorp geloofde, dat ik zou terugkeren, maar het geluk van het inademen van de lucht van ons land en het weer zien van degenen van wie ik hield, heeft mij gered.</p>
197	<p>Ongeveer zes maanden later, op 8 juli 1814, trouwden Catherine en ik. Meneer Goulden, die van ons hield als zijn kinderen, had mij voor de helft in zijn zaak opgenomen. We woonden allemaal samen in hetzelfde huis, eindelijk waren we de gelukkigsten ter wereld.</p> <p>Toen waren de oorlogen voorbij, de geallieerden keerden van podium tot podium naar huis terug, de keizer was naar het eiland Elba vertrokken en koning Lodewijk XVIII had ons redelijke vrijheden gegeven. Het waren opnieuw de goede tijden van de jeugd, de tijd van liefde, de tijd van werk en vrede. We zouden kunnen hopen op de toekomst, we zouden kunnen geloven, dat iedereen, met gedrag en zuinigheid, erin zou slagen een baan voor zichzelf te vinden, de achting van eerlijke mensen te winnen en zijn gezin goed groot te brengen, zonder bang te hoeven zijn opnieuw opgeroepen te worden.</p> <p>De heer Goulden, die niet zo blij was de oude koningen en edelen terug te zien komen, dacht niettemin dat deze mensen in het buitenland genoeg hadden geleden om te begrijpen, dat ze niet alleen op de wereld waren en om onze rechten te respecteren. Hij dacht ook dat keizer Napoleon zo verstandig zou zijn om te</p>

	<p>zwijgen... maar hij had het mis. De Bourbons waren teruggekeerd met hun oude ideeën en de keizer wachtte alleen op het moment om wraak te nemen.</p> <p>Dit alles zou ons nog veel meer ellende bezorgen en ik zou het u met plezier vertellen als dit verhaal mij niet lang genoeg leek.</p>
198	<p>Wij blijven dan ook hier tot nader order. Als redelijke mensen mij vertellen dat ik er goed aan heb gedaan mijn campagne van 1812 te schrijven, dat dit jonge mensen kan informeren over de ijdelheden van militaire glorie en hen kan laten zien dat we nooit gelukkiger zijn dan door vrede, vrijheid en werk, dan zal ik de volgorde van deze gebeurtenissen beschrijven en ik zal u over Waterloo vertellen!</p>